

TARTU ÜLIKOOL
FILOSOOFIATEADUSKOND
KULTUURITEADUSTE JA KUNSTIDE INSTITUUT
KIRJANDUSE JA TEATRITADUSE OSAKOND

Maarja Soonberg

LINDA HOGANI “PÄIKESETORMID”: ÖKOFEMINISTLIK ANALÜÜS

Magistritöö

Juhendaja *MA* Kadri Tüür

TARTU 2015

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Linda Hogani tähtsus põlisameerika kirjandustraditsioonis	6
1.1. Põlisameerika kirjandus ja Linda Hogan	6
1.2. „Päikesetormid“	8
1.3. Retseptioon	10
1.4. Põlisameerika kirjandusest Eestis	15
2. Teoreetiline taust	19
2.1. Ökokriitika	19
2.1.1. Keskkonnakriitika suunad Eestis	25
2.2. Ökofeminism	28
2.3. Keskkonnatemaatika põlisameerika ja lääne kirjanduses	35
2.3.1. Inimese suhe Maaga	36
2.3.2. Inimese suhe loomadega	39
2.3.3. Inimese suhe taimedega	43
3. Linda Hogani “Päikesetormid”	46
3.1. Naise suhe maaga	46
3.2. Naise suhe keele ja loomadega	53
3.3. Naise suhe taimedega	59
KOKKUVÕTE	66
Kirjandus	70
SOLAR STORMS BY LINDA HOGAN: AN ECOFEMINIST ANALYSIS SUMMARY	77
LISAD	79
Lisa 1	79

Sissejuhatus

*Wilderness*¹ tähistab loodust, mis on tsivilisatsiooni poolt saastamata ja seega ka taltsutamata. See on harimata ja arendamata maa, mis hõlmab endas metsloomi, kuid mitte inimesi (Garrard 2005: 59, Nash 2014: 3).

Ökofeminism tegeleb naise ja looduse omavahelise suhte uurimisega. *Wilderness*'i on lääne kultuuris tajutud "teisena", samas seisab ökofeminism "teiste" vabastamise eest. *Wilderness* on ökofeministide jaoks oluline, sest ökofeminism on liikumine, mis taastab, väärtustab ja säilitab seda, mida lääne industrialiseerunud kultuur on üritanud hävitada. See on ka liikumine, mis üritab ravida lääne kultuuri ja looduse kunstlikku eraldamist (Gaard 1997: 7).

Siia lisandub kolmas aspekt, milleks on põlisameeriklaste vaatepunkt. Selleks, et euroameeriklased üldse said endale *wilderness*'i luua, tuli esmalt põlisameeriklased oma hõimumaadelt eemaldada. See tõi põlisameeriklastele kaasa kultuurilise trauma, mida nad on läbi põlvkondade üritanud ravida sellest rääkides või kirjutades.

Linda Hogan on tuntud põlisameerika kirjanik, kes on kirjutanud luulet, mitmeid romaane, esseesid ning keskkonnakriitilisi tekste. Käesolev magistritöö uurib Linda Hogani romaani „Päikesetormid“² (*Solar Storms*), kasutades selleks ökofeministlikku analüüsi, mille aluseks on ameerika ökofeministi Greta Gaardi ideed, kes on ühena vähestest lääne õpetlastest välja toonud, et põlisameerika kirjanduse uurimine võiks olla üks ökofeminismi tulevikusuundi. Lähtutakse ta ideest, et lääne patriarhaalne ühiskond on dualistliku lähenemisega ja naist nähakse maale lähemal olevana.³ See on problemaatiline punkt, sest ühelt poolt on tegemist põlisameerika kirjandusega, kuid

¹ Magistritöö vältel kasutatakse ingliskeelset mõistet *wilderness*, sest autori arvates ei anna eestikeelsed vasted piisavalt hästi edasi antud mõiste olemust.

² Edaspidi viidatakse ainult leheküljenumbriks, sest romaan on peamiseks allikaks.

³ Antropoloog Sherry B. Ortner on esimene, kes räägib dualistlikust lähenemisest oma essees *Is Female to Male as Nature is to Culture?* („Kas naise ja mehe suhe on sama, mis looduse ja kultuuri suhe?“). Ta ütleb, et „kultuur (ehk mehed (-M.S.)) tunnustab naiste aktiivset osalust oma spetsiaalsetes projektides, kuid näeb neid samal ajal rohkem loodusesse juurdununa või sellele lähedasemana“ (tlk. Krista Kaer 2004: 131) (ilmus esmakordselt 1972. aastal ajakirjas *Feminist Studies* I (2), 5-31)

teisalt on seda mõjutanud kolonialism. Tuleb siiski rõhutada, et ökofeministlik vaatenurk on ainult üks võimalikest teooriatest, millega antud teost analüüsida.

Magistritöö teema aluseks on olnud huvi selle vastu, kuidas rakendada lääne teooriaid põlisameerika kirjandus(t)e kontekstis. See seab lääne uurija keerulise dilemma ette, sest nagu juba eespool mainitud, siis ühelt poolt on tegemist põlisameerika kirjandus(t)ega ning need on teisest kultuuriruumist pärit, teisalt on neid kirjandusi mõjutanud kolonialism. Käesolevat uurimistööd tuleks vaadelda seega kui katset kahe erineva kultuuriruumi kokkutoomisest lääne uurija vaatepunktist.

Magistritöö koosneb kolmest peatükist. Esimeses osas asetatakse Linda Hogan põlisameerika kirjandustraditsiooni ning tuuakse välja tema olulisus selles. Seejärel antakse ülevaade tema eluloost, ideedest ning teostes käsitletud olulisematest teemadest. Järgnevalt kajastatakse tema teoste kohta käivat kriitikat, tuues välja nii akadeemilist kui ka meediaretseptiooni. Seejärel antakse kokkuvõttev ülevaade tema romaanist “Päikesetormid”, mida magistritöö kolmandas, analüüsiosas käsitletakse. Viimasena tuuakse välja olulisemad Eestis koostatud uurimistööd ja artiklid põlisameerika kirjanduse, kultuuri, ajaloo ja poliitika kohta.

Teises peatükis käsitletakse ökokriitika ja ökofeminismi teoreetilist poolt. Antakse ülevaade tähtsamatest ökokriitika ja ökofeminismi esindajatest ja nende ideedest nii Eestis kui ka mujal maailmas. Sellesse kaasatakse ka põlisameerika esindajad, kes aitavad mõista põlisameeriklaste hoiakut nii ökokriitika kui ka ökofeminismi suhtes. Ühtlasi räägitakse lääne ja põlisameerika kriitikute omavahelisest debatist, mis puudutab ökofeminismi. Põlisameerika kirjanikud ja kriitikud on pigem ökofeministliku analüüsi vastased, sest nende arvates ei mõista ökofeminism kui lääne traditsioonidest tulenev suund põlisameerika kirjanduses ja kultuuris leiduvaid erinevaid värvikaid nüansse.

Teise peatüki kolmes alapeatükis analüüsitakse põlisameerika ja lääne keskkonnateematikat ning tuuakse välja kolm ühist teemat ja nende erinevaid käsitlusi. Lääne teemasid analüüsitakse peamiselt Lawrence Buelli ning Greg Garrardi ökokriitiliste käsitluste põhjal. Vaatluse alla tulevateks teemadeks on inimese suhe maaga, loomadega ning taimedega.

Kolmas, “Päikesetormide” analüüsiosa on jagatud kolme teema vahel – naise suhe maaga, loomadega ning taimedega. Antud teemad on valitud seetõttu, et esiteks on maa,

loomad ning taimed omavahel tugevalt seotud ning teiseks pole vähemalt loomade ning taimede teemat Hogani “Päikesetormide” analüüsid varem süvitsi vaadeldud. Esimeseks käsitletakse teemat “Naise suhe Maaga”, mis avab teose peategelase Angela ja maa vahelise lähedase suhte. Angela liigub romaani vältel oma põlisameerika identiteedile lähemale ning see on seotud aina tugevama maa tunnetamisega. Analüüsi tuuakse sisse ka keskkonnakriitiline aspekt, kui peategelane peab võitlema oma maa hävitamise vastu. Teiseks teemaks on “Naise suhe loomadega”, mis toob välja teose naistegelaste ja loomade omavahelise suhte. Peategelane Angela hakkab oma sünnikoha ehk kodumaa poole liikudes üha enam tunnetama oma juuri ja ühtlasi otsima oma iidset keelt, et end “vormida”. Kasutatakse mõistet “dekolonisatsioon”, et avada kahe maailma põrkumine. Ühelt poolt peavad põlisameeriklased kasutama koloniseerija keelt, kuid teisalt saavad end läbi selle väljendada. Oma keele unustamine aga muudab võimatuks suhtlemise ümbritsevaga, sealhulgas loomadega.

Kolmandaks teemaks on “Naise suhe taimedega”. Põlisameerika paljudes kultuurides on just naised traditsiooniliselt olnud ravitsejateks ja sama teemat käsitletakse ka “Päikesetormides”. Analüüsitakse peategelase Angela ja taimede omavahelist erilist suhet ning lisaks sellele käsitletakse taimede, sõnade ning lauludega ravitsemist.

Magistritöös kasutatakse läbivalt Ameerika kontinendi põliskasukate nimetamiseks sõna “põlisameeriklane” (*Native American*), sest see on töö autori arvates nende kirjeldamiseks kõige neutraalsem sõna. Nimetust “indiaanlane”⁴ kasutatakse ainult siis, kui kontekst seda soosib (nt *Vanishing Indian* tõlgitakse “kaduv indiaanlane” ja *Ecological Indian* tõlgitakse “ökoloogiline indiaanlane”).

⁴ “Indiaanlane” on seoses Columbuse eksiarvamusega 1492. aastal Indiasse saabumisest euroameeriklaste poolt leitud nimi, mis ei iseloomusta kuidagi põlisameeriklasi ning on seetõttu rassistlik sõna (Vizenor 1995: 1–2).

1. Linda Hogani tähtsus põlisameerika kirjandustraditsioonis

1.1. Põlisameerika kirjandus ja Linda Hogan

Kenneth M. Roemer küsib kogumiku *The Cambridge Companion to Native American Literatures* sissejuhatuses, mis on põlisameerika kirjandus(ed) ja vastab ise sellele küsimusele, et see on “mõõtmatus ja paljusus” (Roemer 2005: 4). Roemer peab selle all silmas, et esiteks on põlisameerika kirjandus alguse saanud suulisest traditsioonist ning teiseks, need on väga mitmetahulised ja üksteisest erinevad kirjandused, siis on neid ka õigem nimetada kirjandusteks.

Kuni 20. sajandi keskpaigani kirjutasid põlisameerika kirjanikud enamjaolt autobiograafiaid, hõimuajalugu ning ajaleheartikleid, kuid see muutus 1968. aastal, kui avaldati Scott Momaday romaani *House Made of Dawn*, mis sai järgneval aastal Pulitzeri auhinna. See pani ühtlasi aluse Põlisameerika Renessansile (*Native American Renaissance*) (Roemer 2005: 76). Mõiste “põlisameerika renessanss” pärineb Kenneth Lincoln’ilt, kellelt ilmus 1983. aastal raamat *Native American Renaissance*. Alguses tähendas see mõiste põlisameerika kirjanduse “õidepuhkemist” ehk kirjandusteoste üha kasvavat avaldamist, kuid peagi hakkas “põlisameerika renessanss” tähistama ka muutusi majanduses (majanduse kasv), poliitikas (poliitiline iseseisvus), kunstis. Esile kerkis poliitiline liikumine *American Indian Movement* (AIM) ning taaselustati traditsioonilised hõimureligioonid (Velie, Lee 2013: 3–4). Kirjanduselus toimusid suured muutused, kuid kerkis probleem seoses sellega, et kirjanduskriitikud olid enamjaolt euroameeriklased. Puudu oli “põlisameeriklaste hääl”. See muutus radikaalselt 1990ndatel kui eesotsas Louis Owens’iga (tema teos *Other Destinies: Understanding the American Indian Novel* (1992)) hakkasid ka teised põlisameerika kirjanduskriitikud oma kriitikat avaldama ning see kulmineerus 2006. aastal manifestiga, et etniline identiteet on vajalik, et toetada põlisrahvaste rahvuslikku iseseisvust ning enesemääratlust (Velie, Lee 2013: 7).

Linda Henderson Hogan (s. 1947) on põlisameerika kirjanik ja keskkonnaaktivist. Ta sündis 1947. aastal Denveris, Colorados töölisklassi perekonnas. Tema kirjanikuks saamisele aitas teatud mõttes kaasa see, et tema isa oli Chickasaw hõimust ning ema

Nebraska Territooriumi asunike järeltulija. Tema lapsepõlv möödus Indiaanlaste Territooriumil, kus tema isa perekond oli elanud alates Indiaanlaste Eemaldamise Seadusest (1830) (Wiget 1995: 429).

Nagu paljud teisedki põlisameerika renessansi ajal kirjutamisega algust teinud põlisameeriklastest kirjanikud, alustas ka Hogan luuletajana (Cheyfitz 2006: 504). Kirjutamisega alustas ta (alles) kahekümnendates eluaastates ning saavutas tunnustuse juba oma esimese luulekoguga *Calling Myself Home* (1978). Pärast selle teose ilmumist sai temast üks olulisemaid põlisameerika naiskirjanikke ja see staatus on temaga püsinud kuni tänase päevani (Wiget 1995: 429). Romaaniga “Kuri Vaim” (*Mean Spirit*) liikus Hogan aga põlisameerika renessansi keskmesse. Temalt on ilmunud nii luulet, romaane, lühijutte, looduskirjandust kui ka esseid keskkonnaprobleemidest. Tema teoseid on mitmete ülikoolide kohustusliku kirjanduse hulgas ning neid käsitletakse näiteks soouuringute, keskkonnauuringute ja ökofeministlikust vaatepunktist (Cook 2003: 215). Käesolev magistritöö uurib samuti Linda Hogani romaani “Päikesetormid” ökofeministlikust vaatepunktist ning käsitleb selleks teemasid, millele varem pole rõhku pandud (naise suhe loomade ja taimedega).

Hogani töö keskmes on kogukond ning traditsioonilised põlisrahvaste vaated ja suhted maaga, loomadega ja taimedega. Tema teostes on peategelasteks üldjuhul naised, nii et ta käsitleb palju naiste tugevuse, inimlikkuse ja armastuse teemat. Kuna tema taustaks on Chickasaw hõimu kultuur, siis on tema kujutlusvõime ja ka poliitika vastavalt sellele vormitud ning seda on tunda eriti tema varajastes teostes.

Linda Hogan on saanud rohkelt tunnustust oma panuse eest kaasaegsesse põlisameerika kirjandustraditsiooni. 1990. aastal oli ta üks kolmest Pulitzeri auhinna finalistist teosega *Mean Spirit* ning järgneval aastal sai ta sama teose eest Oklahoma Raamatuauhinna (Wiget 1995: 429).

Linda Hogan räägib Barbara Cook’i tehtud intervjuus, et teoses “Päikesetormid”, kus põlisameeriklased peavad kohtus võitlema suurkorporatsiooniga selle eest, et nende maal asuvatele järvedele ei ehitataks paisu, mis hävitaks nende maa ning küttimisalad ning tulevikule mõeldes ka lapselapsed, põhineb tõestisündinud juhtumil. Hydro-Quebec’i Energiavõrgu töölised ilmusid ühel päeval buldoosritega kohale ning sundisid inimesi oma kodudest lahkuma. Kohalikel puudusid igasugused dokumendid, et maa neile kuulub ja nad ei olnud nõus ka seda müüma, nii et neil ei olnud võimalik

toimuvat vaidlustada. Pärast 20 aastat kestnud kohtulahingut võitsid nad siiski, suutes tõestada kui püha neile see maa on. Hogan ütleb ka seda, et ta kasutab oma teostes tõestisündinud lugusid, sest ainult siis lugeja “kuulab” teda. Keskkonnaaktivistina, loosung kaelas, on märksa keerulisem tähelepanu saada (Cook 2003: 11–12). Sellest järelduvalt on Linda Hogani teostes liidetud spirituaalsus ja poliitilisus ning ta ühendab fiktsiooni reaalselt toimunud sündmustega.

Paljud põlisameeriklased usuvad kindlalt sellesse, et kõige olulisem suhe elus on inimese suhe maaga, millel ta elab. Traditsiooniliselt varustas loodus neid ellujäämiseks vajalikuga ning samuti võimaldas neile sideme esivanematega, kes olid samal maal elanud. Oma raamatus *Dwellings: A Spiritual World of the Living World* (1995) rõhutab Hogan seda fundamentaalset sidet, mis on põlisameeriklastel maaga. Teos on suunatud just mittepõlismaalastele, sest Hogan julgustab lugejaid vaatama endasse ning avastama põhjuseid, miks lääne tsivilisatsiooni inimesed on kaotanud sideme loodusega. Hogan üritab oma teadmisi, mis hõlmavad loodust, ka lugejaga jagada. Ta räägib “maisest intelligentsist” (*terrestrial intelligence*), mis on ülalpool inimese teadmisi ja ka haaret (Hogan 1995b: 11). Maine intelligents tähendab Hogani jaoks seda, et ta kirjutab austusest maailma vastu ning tunnustab, et inimsugu ei ole loodusest eraldiasetsev (Hogan 1995b: 12). Linda Hoganit on võrreldud Paula Gunn Alleniga, sest nad mõlemad püüdleval selle suunas, et taastada traditsiooniline tasakaal meeste ja naiste vahel, mis muutus pärast euroameeriklaste tulekut (Roemer 2005: 112).

1.2. „Päikesetormid“

Üheks Hogani olulisemaks teoseks peetav “Päikesetormid” (1995) on tema teine romaan. Teose pealkiri võib viidata sellele, mida on hilisemas, retseptiooni alapeatükis välja toonud Desiree Hellegers. 1989. aastal toimus geomagnettorm, mis lülitas mõneks ajaks välja Hydro-Quebec’i tehase generaatorid ja seetõttu tundsid põlisameeriklased hetkeks, et nad on saavutanud võidu lääne inimeste suhtes ja vähemalt veidi aega ei hävitata nende loodust. Loodus valitseb tehnoloogia üle. Nagu eelnevalt, Hoganit puudutavast intervjuust võib välja lugeda, siis Hydro-Quebeci’ lugu on põlisameeriklaste jaoks nende reaalsus olnud. Romaani katkiste tegelaste jaoks on

Hogan inspiratsiooni saanud oma kahest adopteeritud tütrest, keda bioloogilised vanemad olid ahistanud ja piinanud (Hamilton 2013: 157).

“Päikesetormide” peategelaseks on 17-aastane Angela Jensen ning kõrvaltegelasteks ta vanavanaema Agnes Iron, Agnese ema Dora-Rouge ning Angela vanaisa Haroldi esimene naine Bush, kes aastaid tagasi oli Angelat kasvatanud. Angela on seoses oma emaga elanud üle kohutava trauma. Ema piinas teda, kui ta oli alles väike laps ning Angela on kogu oma elu veetnud erinevate kasuperede juures, kus temasse mitte kunagi hästi ei suhtunud. Teoses tuleb sellega seondult sisse kultuurilise ja individuaalse trauma teema - Angela ema Hannah käitus nii, sest ta ei suutnud oma isikliku traumaga toime tulla ja hakkas ennasthävitavalt elama. Angela pöördub tagasi põlisameerika kogukonda, et kohtuda oma mitme põlvkonna naissugulastega. Tänu neile saab ta tuttavaks oma ajaloo, kohaga, kus ta on pärit. Tema spirituaalseks juhiks saab vanavanavanaema Dora-Rouge, kes annab talle edasi uusi teadmisi ning vastutasuks aitab Angela Dora-Rouge'il minna surema oma kodumaale, kuhu ta pole aastaid oma jalga tõstnud. Nendega ühineb ka vanavanaema Agnes ning kohalik üksik naine Bush ning üheskoos võtavad nad ette rännaku, mille lõpp toob igale tegelasele midagi erinevat. Angela üritab leida läbi rännaku tee emani, kellega tal on olnud väga vastuoluline suhe, kuid lõpuks läbi mitmete juhtumiste jõuab ta oma põlisameerika identiteedi juurde ning hakkab maailma hoopis teise pilguga vaatama.

Teoses on nii sisemist kui ka välist aktiivset vastuhakku negatiivsele, sest lisaks identiteediotsingutele peab Angela koos oma lähedastega hakkama aktiivselt võitlema kapitalistlike jõudude vastu, mis üritavad järjepidevalt põlisameeriklaste elualasid hävitada - eesmärgiks kasumi teenimine.

“Päikesetormid” koosneb proloogist ja 21 eraldiseisvast osast. Hogan kasutab mitut minajutustajat, et tuua sisse erinevaid vaatepunkte, kuid ühelgi neist ei ole kõiketeadva jutustaja omadusi. Romaan algab proloogiga, kus jutustajaks on Agnes. Proloog annab ülevaate olulisematest temadest, mida romaan puudutab. Ajaliselt toimub see enne Angela ilmumist Adam's Rib'i linna. Angela vanavanaema Agnes räägib Angelale sellest, et on ammu teadnud, et maja kukub varsti kokku, mis on vihje sellele, et varsti on maad veega üle ujutatud (Hogan 1995: 7). Agnes ütleb ka seda, et on näinud und Angela emast Hannah'ist, kes on väga hirmutav, sest ei meenuta inimest ega looma (9). Huvitaval kombel räägitakse epiloogis Angelast, justkui oleks ta surnud. Sellest võib

järeldada, et epiloogis kujutatud ajal arvasid Angela naissugulased, et ta ei ole elavate kirjas, kuna ta ema Hannah oli väga vägivaldne naine ning oli Angela endaga kaasa viinud. Proloog annab aimu ka sellest, milline on teksti ülesehitus. Toimub pidev ajas edasi-tagasi liikumine, sest räägitakse ajaloost (kuidas põlisameerika lapsed internaatkoolidesse saadeti ning neil juuksed lühikeseks lõigati või kuidas sajandeid tagasi prantsuse kütid arutult loomi tapsid), ja siis liigutakse jälle kaasaega, minnakse lähiminevikku ning jälle tagasi kaasaega.

Teose vaatepunkt on muutuv. Esimeses peatükis muutub jutustajaks Angela, seejärel vahetub jälle vaatepunkt ning jutustajaks saab Agnes. Teises peatükis on minajutustajaks Dora-Rouge. Kuuendas, seitsmendas ja kaheksandas peatükis on minajutustajaks Bush ning Angela. 12. peatükis on jutustajaks Dora-Rouge. Teose sündmuskohti on mitu – esmalt toimub tegevus Adam's Rib'i nimelises linnas. Sealt hakkavad tegelased koos liikuma Holy String Town'i poole ning peatuvad seal pikemalt, et võidelda maa hävitamise vastu. Lõpuks pöörduvad nad tagasi Adam's Rib'i ja Hogani ehk autori hääl ütleb lõpusõnad: *Midagi ilusat elab meis. Küll Sa näed. Lihtsalt usu sellesse. Küll Sa näed.*⁵

1. 3. Retseptioon

Linda Hogan on kirjandusmaailmas aktiivne olnud alates 1970ndate lõpust. Ta on korduvalt saanud tunnustust oma panuse eest põlisameerika kirjandusse ning seetõttu on arusaadav, et tema teoste kohta on ilmunud arvukalt käsitlusi. Hogani teoste analüüse võib leida nii akadeemilistes ajakirjades, akadeemilistes uurimustes kui ka tervenisti tema tekstidele pühendatud teostes.

Hogani teoseid on analüüsitud mitmetes erinevate maade teaduslike õppeasutuste bakalaureuse- ning magistritöodes. Järgnevad akadeemilised käsitlused on kättesaadavad internetis. Kathryn E. Erickson Ameerika Ühendriikides asuvast Rollinsi kolledžist analüüsib oma bakalaureusetöös *Silence, Absence, and Mystery in Linda Hogan's Mean Spirit, Solar Storms and Power* (2003) Linda Hogani romaane "Kuri Vaim" (*Mean Spirit*), "Jõud" (*Power*) ja "Päikesetormid" (*Solar Storms*). Hogan kasutab vaikuse, puudumise ja müsteeriumi kujundeid, et sõnadesse panna

⁵ "Something beautiful lives inside us. You will see. Just believe it. You will see." (ibid. 445).

põlisameeriklaste rõhumist ja marginaliseerimist. Teoste tegelased kasutavad vaikimist, et kaasa aidata tervenemisele ja jätkumisele. Töö autor kasutab ökopsühholoogilist lähenemist ja jõuab järelduseni, et inimeste ja loomade üksteisest sõltumine põhjustab sügavat kurbust ja kaotusevalu siis kui biosfäär on ohustatud ja kahjustatud. Hogani kangelased elavad läbi füüsilist valu ja kannatususi. Ökopsühholoogiline analüüs aitab selgitada, kuidas geograafiline asukoht (kontekst) struktureerib, kujundab ning kontrollib inimese käitumist. Ka käesolevas magistrیتöös on vaikimise aspekt välja toodud.

Anna Fischerová käsitleb oma Tšehhis, Masaryk'i ülikoolis kaitstud magistrیتöös *A Dual Perspective, New Narratives, and Land Language: Environmental Justice Issues in the Novels of Linda Hogan* Hogani keskkonnakriitilist kirjandust. Ta toob välja, et Hogan rõhutab oma töödes, et lääne suhtumine nii elusloodusesse kui põlisameeriklastesse tuleks ümbermõelda. Põlisameeriklased, kes elavad maapõhise filosoofia järgi, võiks olla euroameerika tsivilisatsioonile inspiratsiooniks ning seetõttu nõuab Hogan euroameeriklastelt põlisameerika õiguste tunnustamist. Fischerová arvates on Hogani töödes olulisel kohal ellujäämine ja taasteke. Hogani tegelased esindavad oma juurte ja nende taastekke otsinguid, läbi mille tegelased tervenevad ning jäävad ellu.. Käesolev magistrیتöö toob samuti välja, et “Päikesetormide” tegelased otsivad oma juuri ning jõuavad läbi nende otsingute uue eluni. Teine, sama ülikooli magistrیتöö, mille autoriks on Jitka Subova, on *Magic in Louise Erdrich's Tracks and Linda Hogan's Solar Storms* ning see räägib kirjandusteose maagilistest aspektidest, mille eeskujuks on maagiline realism. Käesoleva magistrیتöö teise peatüki teises alapeatükis räägitakse pikemalt maagilisest realismist seoses põlisameerika kirjandusega.

Kõigi eeltoodud akadeemiliste tööde juures võib välja tuua selle, et samad aspektid avalduvad suuuremal või vähemal määral ka käesolevas magistrیتöös, sest need on midagi sellist, mis käivad “paratamatult” põlisameeriklaste tekstidega kaasas. Tuleb rõhutada, et kõigis mainitud uurimustes jääb kõlama ka lootusrikas lõpunoost ning käesolev magistrیتöö ei erine selles osas teistest.

Olulisemate tekstidena, mis käsitlevad “Päikesetorme” ning mis ilmunud artikli kujul mõnes akadeemilises ajakirjas või kogumikus, võib välja tuua näiteks Jill M. Fiore' *Narrative as Landscape. A Home Beyond Boundaries in Linda Hogan's Solar Storms* (2010). Jill M. Fiore kirjutab oma uurimuses, et Hogani narratiiv loob ja defineerib

maastiku, mille kaudu tegelased liiguvad muutuse, transformatsiooni poole ja kuna Hogan asetab teose narratiivi põhja-aladele - eriti Minnesota ja Kanada vahelistele piirialadele, loob see võimaluse analüüsida nii teose tegelaste sisemisi kui ka füüsilisi piire. Teoses võtavad neli generatsiooni naisi ette reisi väljaspool sisemisi ja väliseid piire. Tõeline teekond naistele on aga sisemine tervenemine, mis viib iseendaks saamiseni (Fiore 2010: 73).

Silvia Schultermantl analüüsib oma ökofeministliku suunitlusega artiklis *Fighting for the Mother/Land: An Ecofeminist Reading of Linda Hogan's Solar Storms* (2005) romaani tegelaste võitlust maa eest. Inimene peab taastama ühenduse biosfääriga, et jõuda sisemise tasakaaluni, kuid see on äärmiselt keeruline, sest paljud inimesed on kaotanud maaga sideme. Schultermantl toob välja ka teoses avaldunud olulise teema, milleks on teose peategelase võõrandumine emast (Schultermantl 2005: 69). Paula Anca Farca leiab samuti, et nimetatud teema on oluline (Farca 2011: 40). Ta leiab, et Hogan näitab Angela ja ta ema Hannah'i näitel, et emadus ei tähenda tingimata armastust ja hoolitsust ning loodus ei ole alati turvaline ning lohutav. Farca lähenemine keskendub sellele, et Hogan komplitseerib looduse ja naise omavahelise suhte, asetades selle geograafilisele alale, mis kujutab endast ühtlasi väljakutset selle asukatele. Seega ei seleta ökofeministlik lähenemine tingimata Hogani naistegelaste suhet kohaga ja pole hea meetod "Päikesetormide" analüüsiks. Pigem sobiks lähenemine, mis võtaks arvesse kohta seoses põlisameeriklaste kohanemisvõime ja nende suulise traditsiooni väljendusega. Ka Schultermantl toob sisse suulise traditsiooni mõiste seoses sellega, et romaanis jutustatud lood vormivad peategelase Angela arusaama kosmogoonilisest tasakaalust inimese ja looduse vahel enne fallotsentrilist, patriarhaalset ühiskonda (Schultermantl 2005: 72). Schultermantl mainib ka teoses esinenud ravimtaimede ja ravitsemise teemat, kuid seda väga napilt. Paula Anca Farca toob välja, et Angela tunneb Adam's Ribi linna jõudes, et tegemist on vana maailmaga, kus ta hakkab "õitsema" (*bloom*) ja kuhu on teda kutsunud tema esivanemate lood. Farca arvates kasutab Angel sõna "õitsema", et viidata oma spirituaalsele arengule (Farca 2011: 44). Sellest sõnast võib siiski välja lugeda ka selle, et Angela hakkab teose vältel suhtlema taimedega ning saab nendega väga lähedaseks. Erinevaid kirjanduskriitilisi tekste "Päikesetormide" kohta lugedes tuleb selgelt välja, et ravimtaimede või üldse taimede teemast minnakse sujuvalt üle, kuigi oleks just põnev vaadelda, mismoodi kajastab ravimtaimede ning ravitsemise teemat Linda Hogan. See on üks teemasid, mida

käesolev magistritöö analüüsiosa pikemalt käsitleb, andes sellega oma panuse põlisameerika kirjanduse uurimisse.

Hogani puhul tuuakse sageli välja tema ajalookirjutust. Läbi selle saavad inimesed aimu poliitilistest probleemidest nagu Vietnami sõda, kuhu saadeti arvukalt põlisameeriklasi ning samuti 1973. aastal Lõuna-Dakotas toimunud Wounded Knee intsidendist, kus AIM (*American Indian Movement*) okupeeris Wounded Knee linna, et protesteerida Oglala hõimu esimehe Richard Wilsoni tegevuse ning samuti USA föderaalvalitsuse võimetuse üle kinni pidada kokkulepetest (Schultermandl 2005: 73). Schultermandl toob välja, et Hogan on oma teoses loonud alternatiivse põlisameeriklase, kes on nõ “segavereline” (Schultermandl 2005: 72). “Segaverelisuus” annab teatava eelise, aga on teisest küljest ka midagi negatiivset, ei ole üks ega teine. Alternatiivsus tähendab siinkohal seda, et romaani tegelaste suhtumine religiooni on liberaalne, nende isiklik valik. Samuti seda, et enamus romaani tegelastest ei kuulu ühtegi kindlasse hõimu. Ernest Stromberg on kirjutanud pikemalt Hogani põlisameeriklase retoorikast, kus ta väidab, et kuna Hogan ei ole veel üheski oma romaanis kirjutanud mingisugusest kindlast põlisameerika hõimust, siis on ta aidanud kaasa stereotüüpide tekkele - põlisameeriklased kui üks homogeenne kultuur (Stromberg 2003: 99). Ühest küljest on Strombergil õigus, sest enamusel lääne inimestest pole aimugi, et põlisameeriklased kuuluvad erinevatesse hõimudesse, kuid teisalt on arusaadav, et Hogan ei taha ühest kindlast hõimust rääkida, sest hõimuliikmed võivad tema peale solvuda.

Irene S. Vernon analüüsib oma artiklis *We were those who Walked out of Bullets and Hunger: Representation of Trauma and Healing in Solar Storms* (2012), kuidas traumakirjanduse puhul on ohvril vajadus üha uuesti rääkida oma lugu traumaatilisest kogemusest, muuta see “ehtsaks”, tõestijuhtunuks nii ohvri kui ka kogukonna jaoks (Vernon 2012: 38). Ta mainib ka põlvkondadeülest traumat, mis muutub iga uue põlvkonnaga üha suuremaks. Sellest tingituna toimub vägivaldse käitumise edasikandumine, inimesel tekib lootusetuse tunne ja temas on lahendamata lein (ibid 41). Vernon nimetab Linda Hoganit “tekstiterapeudiks” (*textual therapist*) (ibid 43). Samas võib öelda, et ka kirjutamine ise on teraapia ja see aitab paremini toime tulla hingehaavadega. Lisaks sellele on Hoganit nimetatud “tõlgiks”, kes kuulab “maa keelt” ja elab selle järgi, kirjutab sellest ning annab edasi maa tarkust ja maist vaimu (Chandler 2003: 32).

Põlisameerika kirjanduse puhul on oluliseks teemaks identiteet ning seda tuuakse ka Hogani teoste puhul välja. Ta kolm romaani (“Päikesetormid”, “Kuri Vaim” ning “Jõud”) töötavad koos, et näidata, kuidas põlisameeriklase perspektiiv võib näidata nii ajaloo tõlgendamist kui ka vastuolekut koloniaalsele vägivallale. Hogani romaanid väidavad, et usk inimesesse ja looma kui võrdsetesse on põlisameerika identiteedi nurgakiviks ja tema tegelaste identiteedi mõistmine mängib narratiivi tegevuses tähtsat rolli. Romaanid tõstatavad ka küsimuse, et kuidas see arusaam saaks luua tegevusi, mis aitaksid katkestada põlisameeriklaste väljaajamise ning maa rüvetamise (Krupat, Elliott 2006: 150).

Desiree Hellegers on hiljuti avaldanud artikli *From Poisson Road to Poison Road: Mapping the Toxic Trail of Windigo Capital in Linda Hogan’s Solar Storms* (2015), kus ta toob välja selle, et romaanid nagu “Päikesetormid” muudavad põlisameeriklaste läbielatu ehtsaks, näidates nii pikaajalise keskkonnakatastroofi kohest mõju kui ka “aeglast vägivalda” (Hellegers 2015: 15). Ühtlasi on Hellegersi analüüs üks esimesi, mis üritab seletada romaani “Päikesetormid” pealkirja tähendust nagu eespool juba mainitud (Hellegers 2015: 19).

Ka luules otsib Hogan sügavat, iidset ning samas unustatud suhet maa, loomade ning teiste inimestega. Tema hääel on kogukondlik ja samas ka individuaalne, poliitiline ja lüüriline, eepiline ja isiklik. Ernest Smith peab Hogani luulet spirituaalseks rännakuks isikliku ja poliitilise teadlikkuse suunas. See eeldab füüsilisest kehast “eemaldumist”, et mõista müstilist sidet maaga. Inimkeha justkui loodusesse kadumine ja samaaegselt maa, ajaloo ja aja jõud inimkehas esindab Hogani jaoks üliolulist dialektikat (Smith 2003: 121–122).

Linda Hogani teosed on pealtnäha lihtsad tekstid, kuid neis peitub palju enam. Tal on võime muuta ka igapäevaelu kujutav tekst millekski väga kauniks ja silmapaistvaks. Tema looduse ja loomade kirjeldused on nii vahetud, et viivad meid otse sündmuste keskele. Samas on selle kauni teksti taga tumedad sündmused, mis hakkavad ilu varjutama. Enamus inimesi annaks alla, kuid Hogani tegelased suudavad jääda positiivseks ning muuta oma elu.

Kokkuvõtteks võib öelda, et Linda Hogani teostest, kaasa arvatud “Päikesetormidest”, on ilmunud arvukalt artikleid ning ka teadustöid, nii võrdlevaid kui ka ainult ühele teosele keskenduvaid uurimusi. Linda Hogani romaan “Päikesetormid” ilmus aastal

1995, s.t 20 aastat tagasi, kuid selles käsitletud teemad on endiselt päevakajalised ja neid analüüsid annab paralleele tõmmata ka kaasaegsete probleemidega. See näitab, et tegemist on teosega, mis kuulub Põhja-Ameerika põlisrahvaste kirjanduskaanonisse, on inimestele jätkuvalt oluline, ning seda teksti on võimalik peaaegu lõputult tõlgendada, leides üha uusi nüansse. Tema teostesse puutuvad analüüsid käsitlevad väga erinevaid teemasid nagu identiteet ja oma juurte juurde jõudmine, kultuuritrauma, ajalugu, inimeste omavahelised suhted ja inimeste suhted loodusega. Teatud teemad on jäänud siiani puudutamata (nt. taimed). Eelnevate analüüside puhul võib välja tuua ka selle, et liialt on teooriatesse, eriti läänemaailma omadesse takerdutud ja samas pole teksti piisavalt süvitsi mindud, vaid on korratud põhimõtteliselt ühte ja sedasama. Põhjus võib olla ka selles, et pea kõik teksti kritiseerivad teoreetikud on lääne inimesed ning arusaadavalt on keeruline vabaneda juba omandatud teadmistest, mis puutub lääne kirjandusteooriatesse. Seetõttu kiputakse ehk liialt otsima teatud ühisosi lääne kirjandusega. Lääne kirjanduskriitik peaks endale teadvustama, et ta käsitleb teksti autsaideri vaatepunktist, kuid samas suutma mingil määral distantseeruda läänemaailmast ja võtma vähemalt hetkeks omaks selle teise, hoopis teistsuguse maailmapildi kohta käiva teksti ja filosoofia. Sedasama kahe maailma ideed järgib teadlikult ka käesoleva magistritöö autor. Siiski võib öelda, et need varasemad käsitlused annavad hea tausta teose edasistele analüüsidele ning lähtuvalt juba käsitletud teemadest on ka käesolevas magistritöö eesmärgiks vaadelda lähemalt teemasid, mis siiani jäänud tähelepanu keskpunktist välja.

1.4. Põlisameerika kirjandusest Eestis

Linda Hogani teoseid ei ole eesti keelde tõlgitud ning tema kohta ei leia eesti keeles ühtegi teksti. Eestis on üldse põlisameeriklaste kirjandust (ja muid põlisameeriklastesse puutuvaid teemasid) siiani kahetsusväärset vähe uuritud, kuid loodetavasti see tendents muutub. Siinkohal võib välja tuua näiteks Tiiu Speegi, kes mainib 1997. aastal ajakirjas Eesti Loodus, et on Tartu Ülikooli inglise keele kateedris pärast oma kaht magistriõpinguaastat Ameerikas õpetanud loengutsükliina ameerika kirjanduse, maa ja looduse suhteid ning ameerika indiaani kirjandust (Speek 1997: 8). Tartu Ülikoolis tegutsev Eva Rein on spetsialiseerunud Kanada kirjandusele ja kultuurile. Ta on aastaid aidanud korraldada rahvusvahelist Kanada uuringute konverentsi ning peab erinevaid

kanada kirjandusse puutuvaid loenguid nagu “Kanada ingliskeelne multikultuurne kirjandus”. Tarmo Kulmar on oma 2008. aasta artiklis Uue Maaailma muinasrahvastest andnud ülevaate Ameerika põliskultuuride ja vanade tsivilisatsioonide kohta eesti keeles avaldatud raamatutest. Enamus neist käsitleb küll inkade ja maiade kultuure (Kulmar 2008: 118–122). Prof. Jüri Talvet on tõlkinud “Ameerika luule antoloogia” jaoks Sherman Alexie luulet (Talvet 2008: 489-495) ning Kadri Tüüri luuletõlkeid (Paula Gunn Allen, Louise Erdrich, Simon J. Ortiz, N. Scott Momaday, R. T. Smith) on avaldatud 1999. aasta Vikerkaares (Tüür 1999: 21, 25-26). Põlisameeriklaste keele säilitamisega tegeleb eestlane Indrek Park, kes on spetsialiseerunud just hääbuvatele keeltele (Kaio 2012: 12–13).

Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonna koosseisu kuuluv Põhja-Ameerika Uuringute Keskus annab välja Põhja-Ameerika Uuringute Rahvusvahelise Konverentsi aastaraamatud, milles leidub sageli põlisameerika kirjandust ja kultuure käsitlevaid tekste. Helena Jõgi on selles 2005. aastal avaldanud artikli *The Pocahontas Imagology: Where Have All The Native American Women Gone?* Ta räägib põlisameerika naiste stereotüüpidest ning toob selles välja, millised on traditsioonilised põlisameerika naiste rollid. Naised olid ühiskonnas väga tähtsal kohal, kuid meestekeskse kultuuri tekkides kaotasid põlisameerika naised oma endise staatuse (Jõgi 2005: 68). Seesama saatus on tabanud “Päikesetormide” naispeategelasi, sest nad peavad hakkama saama patriarhaalses ühiskonnas. Helena Tabur-Jõgi on ka 2004. aastal käsitlenud stereotüüpide teemat, analüüsides oma magistritöö raames Sherman Alexie teoseid. (Jõgi 2004) Stereotüüpidega on tegelenud ka Liisi Träderi bakalaureusetöö “Indiaanlaste kujutamine Kanada indiaani kirjanduses” (*Representation of Native Indians in Native Canadian Literature*), mis analüüsib, kuidas kujutatakse põlisameeriklasi Kanada põliselanike kirjanduses ning võrdleb neid kirjeldusi ja arusaamisi Euroopast saabunud sisserändajate poolt loodud stereotüüpidega. Ta kasutab selleks viie Kanada põliselanikest nais- ja meeskirjanike teoseid (Emma Lee Warriori *Compatriots*, Lee Maracle’i *Bertha*, Richard Van Campi’i *Sky Burial*, Sandra Bridsell’i *Boundary Lines* ja Jeanette Armstrong’i luuletusi *Indian Woman* ja *Keepers Words*), mis on avaldatud viimase neljakümne aasta vältel. Träder käsitleb teoseid kolmest teemast lähtuvalt – kultuuri kaotus, identiteedi probleemid ning joomine ja vägivald. Ta jõuab järeldusele, et põlisameeriklaste kohta käivatel stereotüüpsetel kuvanditel ja eelarvamustel pole alust ja need erinevad kardinaalselt põlisameeriklaste päriselust.

Samad teemad käivad läbi mitmetest põlisameerika kirjandusteostest, ka "Päikesetormidest". Lilika Käisi bakalaureusetöö *Native Americans as the First True Conservationists – Myth or Reality?* („Põlisameeriklased kui esimesed tõelised looduskaitstjad – müüt või tegelikkus?") analüüsib Põhja-Ameerika põliselanike vastavust nende kuvandile kui esimesed tõelised loodus- ja keskkonnakaitstjad. Kokkuvõtteks toob töö autor välja, et põlisameeriklaste puhul leidub näiteid nii keskkonnasäästlikust kui ka loodusvaenulikust käitumisest. Rahvaid ei tohiks jagada säästvateks ja mittesäästvateks, vaid oluline on välja tuua põhjused, miks inimesed vastavalt käituvad. Seesama debatt avatakse teise peatüki ökokriitika teooria all, kus tuuakse välja nii lääne kui ka põlisameeriklaste arvamus sellest. Leelo Loit käsitleb oma lõputöös Kanada põliselanikest naisi. Ta analüüsib oma bakalaureusetöös „Naiste hääl: Kanada põliselanike kogemus“ (*Giving Voice to Native Canadian Women*) neid läbi kolme autori teose: Lee Maracle'i *Daughters are Forever*, Beatrice Culleton'i *In Search of April Raintree* ja Maria Campbelli *Halfbreed*. Loit vaatleb antud teoste läbivaid teemasid, nende käsitlust naiste vaatepunktist ja neis esinevat poliitilist dimensiooni. Analüüs näitab, kuidas poliitiline, sotsiaalne ja kultuuriline olukord ühiskonnas mõjutab kirjanduse arengut ning kuidas kirjandusteosed avaldavad mõju ühiskonnas toimuvale. Linda Hogani teosed on samuti tugevalt kantud poliitikast ning ta üritab oma teostega avaldada ühiskonnale mõju.

Käesolev peatükk käsitleb Linda Hogani rolli põlisameerika kultuuriruumis. Tema uurimisteemadeks on identiteet, trauma, naiste suhe loodusega ning keskmes on kogukond ja traditsioonilised põlisrahvaste vaated ja suhted maaga, loomadega ja taimedega. Tema teostes on poliitilist lähenemist ja keskkonnakriitilist vaimu. Ta teosed on saanud arvukalt vastukaja – neid hinnatakse kõrgelt. Ka luules otsib Hogan sügavat, iidset ning samas unustatud suhet maa, loomade ning teiste inimestega. 20 aastat tagasi ilmunud romaani "Päikesetormid" võib pidada põlisameerika kirjanduskaanonisse kuuluvaks tekstiks, sest on ta üks kõige rohkem käsitletud tekste, kuid sellegipoolest on sellest võimalik leida uusi aspekte, mida analüüsida. Eestis pole põlisameerika kirjanduse uurimine eriti populaarne olnud, kuid sellegipoolest võib leida uurimusi, mis käsitlevad põlisameerika kirjandusi ning kultuure. Siinkohal võib etteruttavalt lisada, et ka ökofeminism pole Eestis siiani erilist kõlapinda leidnud kui mitte mainida Kadri Tüüri ja Triin Leesi analüüse. Käesolev magistr töö kasutab nii põlisameerika kirjandusteksti kui ka lääne ökofeminismi, et näidata, kuidas on võimalik lääne teooriat

rakendada põlisameerika ilukirjandusele, tuues kaks erinevat kultuuriruumi teatud mõttes “kokku” ning samal ajal väärtustades mõlemat.

2. Teoreetiline taust

2.1. Ökokriitika

Ökokriitikast kirjutades ei saa kuidagi üle ega ümber „ökoloogia“ mõistest ning selle päritolust ja tähendusest. Mõiste „ökoloogia“ võttis kasutusele saksa bioloog, filosoof Ernst Haeckel (1834 – 1919) (Levin 2009: vii). 1866. aastal ilmus tema teos *Generelle Morphologie*, kus Haeckel inspireerituna Darwini „Liikide tekkest“ räägib ökoloogiast kui elusorganismi ja ümbritseva maailma omavahelise suhte teadusest (Stauffel 1957: 140). Käesoleva mõiste sügavam teaduslik edasiareng toimus Taani botaaniku Johannes Eugenius Buelow Warmingu raamatus *Plant Communities: An Introduction to Ecological Plant Geography* (Levin 2009: vii). Ökokriitikaga on tihedalt seotud „ökosüsteemi“ mõiste ning selle eest peab tänama inglise taimeökoloogi Arthur. G. Tansley't. Ökosüsteem viitab organismide ning nende füüsilise keskkonna ühisusele, mis toimivad vastastikku ökoloogiliste üksustena (Tansley 1935: 299–301).

Kriitikud on pakkunud käesolevale kirjandusuuringute harule erinevaid nimesid. Ökokriitikat võib nimetada ka keskkonnakriitikaks (*environmental criticism*), kirjandusliku keskkonna uuringuteks (*literary-environmental studies*), kirjandusökoloogiaks (*literary ecology*), kirjanduslikuks keskkonnateaduseks (*literary environmentalism*), „rohelisteks“ kultuuriuuringuteks (*green cultural studies*) (Buell 2005: 11-12). Mõistet „ökokriitika“ kasutas esimesena William Rueckert oma essees *Literature and Ecology: An Experiment in Ecocriticism* (1978). Ökokriitika all pidas ta silmas ökoloogia ja ökoloogiliste mõistete rakendamist kirjandusuuringutes (Glotfelty 1996: xx). Joseph M. Meeker'i teost *The Comedy of Survival* (1974) peetakse esimeseks ökokriitiliseks kogumikuks, kuigi ta ei kasuta kordagi mõistet „ökokriitika“. Ta defineeris kirjandusliku ökoloogia kui bioloogiliste temade ja suhete uuringu kirjandusteostes (Glotfelty 1996: xix–xx). Cheryl Glotfelty otsib kirjandusökoloogia arengu jälgi kogumiku *Ecocriticism Reader* (1996) sissejuhatuses. Tema definitsiooni järgi uurib ökokriitika kirjanduse ja füüsilise keskkonna omavahelisi suhteid (Glotfelty 1996: xviii).

Ken Hiltner on oma kogumikus *Ecocriticism: The Essential Reader* (2015) toonud välja ökokriitika kaks lainet. 1960. – 1970ndatel hakkasid mitmed kirjandus- ja kultuurikriitikud (Lynn White Jr., Leo Marx, Carolyn Merchant jt.) arutlema selle üle, mida ütleb kirjandus keskkonnakriisi ning inimese suhte kohta loodusega. See muudab nad ühtlasi esimesteks kaasaegseteks keskkonnakriitikuteks. Huvitaval kombel polnud mitte ühelgi neist vastavat haridust peale Leo Marxi, näiteks White ja Merchant on hoopis ajaloolased (Hiltner 2015: 1-2). Varajaste ökokriitikute jaoks oli ilukirjanduslik *wilderness* eriti kütkestav, sest selle alla kuuluvad alad olid inimuredest “puutumata” jäänud (Hiltner 2015: 2). 1980ndad olid mõjutatud süvaökoloogilise liikumise poolt, mis kutsus üles selle ümberhindamisele, mis suhe on inimesel loodusega olnud. Selle tõekspidamisi võib leida kaasaegsete kirjanike juures. Üheks näiteks on ökopoeet Gary Snyder, kes austas zen-filosoofiat, mis kasutab taoistlikku printsiipi, mille järgi igavest jõudu väljendatakse läbi looduse. Süvaökoloogia on üks keskkonnateaduse radikaalseid vorme. Sellele pani 1970ndatel aluse Norra filosoof Arne Naess. Süvaökoloogia toetub kahele õpetusele: biotsentristliku võrdsuse väärtusõpetustele ja metafüüsilise holismi olemisõpetusele. Sisuliselt tähendab see seda, et biosfäär ei koosne rangelt iseseisvatest ja teineteist ignoreerivatest üksustest, vaid need üksused on sügavalt teineteisega seotud ja loovad seega ühise terviku (Nelson 2008: 206 - 207). Naessi arvates on seega inimene ja loodus võrdsed. Ja mitte ainult - radikaalne süvaökoloogide rühmitus Earth First! (<http://www.earthfirst.org>) peab oma eesmärgiks emakese Maa esikohale seadmist. Nende hüüdlauseks on "No Compromise in the Defense of Mother Earth!" ehk emakese Maa kaitsmisel ei tohiks teha ühtegi kompromissi.

1990ndatel hakkasid kirjanduskriitikud nagu Jonathan Bate ja Lawrence Buell arvesse võtma kirjanduse ja keskkonna kokkupuutepunkte. 19. ja 20. sajandi kirjanduses käsitleti palju tehnoloogia, industrialiseerumise, linnastumise ja erinevaid keskkondlikult olulisi teemasid, ning 90ndate kirjanduskriitikud hakkasid just nendele tekstidele tähelepanu pöörama. Näiteks Bate huvitus Wordsworthist ja Buell Thoreaust. Huviorbiiti kerkis uuesti mõiste *wilderness*. Samal ajal pani *wilderness*'i küsimärgi alla ajaloolane William Cronon, kes ütles, et kaasaja inimese *wilderness*'i tajumine on teatud määral mõjutatud varastest keskkonna kujutajatest kirjanduses (Wordsworth, Thoreau jne) ja see tuleks ümbermõelda (Hiltner 2015: 2)

Teise laine ökokriitikud ei romantiseeri *wilderness*'i ning seetõttu hakkavad Thoreau ja teised saama vähem tähelepanu. N-ö uus ökokriitiline lähenemine on suunatud

kaasaegsetele keskkonnaprobleemidele, sest nendel on suurem kultuuriline ja poliitiline tähtsus. Teise laine ökokriitikud toovad sisse ka uusi teemasid nagu keskkonnaõiglus (*environmental justice*), mille puhul on esindatud mitmed põlisameerika kirjanikud. Ökokriitik Joni Adamson esindab narratiivset koolkonda. Adamson ütleb, et elukogemus vormib kriitikut ja see jääb kriitikuga ka siis kui ta kirjandusteost analüüsib. (Adamson 2001: xviii) Erinevate maade kirjandusi vaadeldes rikastavad ökokriitikud oma arusaama inimese ja looduse suhetest ning samas näitavad teistele inimestele, miks looduse muutmisega seotud tegevusi võib nimetada ökoloogilisteks protsessideks. Ühelt poolt võivad need protsessid aidata inimestel, taimedel ja loomadel ellu jääda, teisalt võivad aga viia nende hukuni. (Adamson 2001: 26). Tegelikult on juba alates 1980ndatest mõned ökokriitikud nagu Robert D. Bullard öelnud seda, et ökokriitikud peaksid tähelepanu pöörama teemadele nagu rass, klass, sugu ja seksuaalne orientatsioon. Teise laine ökokriitikute hulgas kerkib esile ka keskkonnaprobleemide globaalsus. (Hiltner 2015: 132). Ursula K. Heise sõnul on ökokriitika valdkond, mida on raske lühidalt kokku võtta ja kirjeldada. Algselt Põhja-Ameerika looduskirjanikele keskendunud teooriast on aja jooksul välja kasvanud värvikas ala, mis käsitleb erinevaid teemasid, žanre, autoreid nii Ameerika Ühendriikidest kui ka mujalt maailmast. Heise arvates on ökokriitika peamiseks mureks keskkonnakriis ja sellega toime tulemine (Heise 2006: 290). Hiltner leiab, et teise laine ökokriitikud peaksid tegelema mitte ainult kaasaegsete tekstidega nagu seda tegid esimese laine ökokriitikud, vaid ka varasematega, sest keskkonnakriis on juba tuhandeid aastaid aina süvenenud (Hiltner 2015: 133) Hiltnerile võib vastu vaielda, sest erinevate ökokriitikute esseid lugedes võib siiski saada väga mitmekesise pildi nii kaasaegsetest kui ka märksa vanematest ilukirjanduslikest tekstidest.

Kaasajal peetakse olulisteks ökokriitikuteks Lawrence Buelli ning Greg Garrardi ja siinkohal olekski paslik tuua välja nende olulisemad ökokriitilised seisukohad.

Lawrence Buell (s. 1939) on üks esimesi lääne õpetlasi, kes selgitas keskkonnaalast kriitikat ja sellealases kirjanduses leiduvaid iseloomulikke jooni oma 1995. aastal ilmunud teoses *The Environmental Imagination: Thoreau, Nature Writing, and the Formation of American Culture*. Tema teos aitab selgemalt defineerida tollel ajal veel lapsekingades olnud „ökokriitika“ teooriat, tuues näiteks Thoreau loomingut ning keskendudes ameerika pastoraali teemale. Etteruttavalt võib öelda, et ökokriitika on endiselt arenemisjärgus.

Buell toob oma teoses *The Environmental Imagination* välja neli kriteeriumit, millele tema arvates peaks üks keskkonnaalane teos vastama (Buell 1995: 7–8):

- Keskkond on esindatud „tegelasena“, mitte lihtsalt loo tausta või raamistikuna, kus tegevus aset leiab. Sellisel viisil on näha, et inimkonna ajalugu on tugevalt seotud loodusega.
- Inimeste huvid ei tohiks olla peamised ega ainuõiged.
- Inimeste vastutus keskkonnas toimuva eest peaks väljenduma teksti eetilises pooles.
- Keskkonda on kirjeldatud dünaamilise protsessina.

Buelli sõnul on kaasaegne kirjandusteooria muutunud liigselt ühele aspektile keskenduvaks ja seetõttu on väga keeruline näha lugude erinevaid tahkusi. Uurijad peaksid võtma ökokriitilist teooriat loomingulisemalt ning raputama end lahti sellest, kuidas peaks nende arvates tekst kirjeldama ja/või käsitlema keskkonna vaatenurka. Teooria seisukohalt on selge, et tekst ja reaalne maailm erinevad teineteisest, kuid praktikas võiks püüelda erinevate vaatenurkade näitamisele (Buell 1995: 82). Buell väidab ka seda, et klassikalises kirjandusuurimuses on keskkonnal olnud ainult üks roll – see on olnud lihtsalt „raamistik“ ja / või „taust“, mille ees või sees toimub teose põhitegevus (Buell 1995: 84). Järgnevates alapeatükkides tuuakse sisse ka põlisameerika perspektiiv, mis erineb suurel määral Lääne lähenemisest. Põlisameerika kirjanduses on keskkonnal äärmiselt oluline roll, sest inimest ümbritsev on sama oluline kui inimene ise.

Greg Garrardi sõnul seostavad ökokriitikud enda kultuurilisi analüüse „rohelise“ moraali ja poliitilise agendaga. Ökokriitikud püüavad luua “segu” keskkonnaalastest ja sotsiaalsetest probleemidest, arendades selleks edasi filosoofiaid, mis on tulnud varasematelt kriitilistelt liikumistelt, ökofeministidelt ja sotsiaalökoloogidelt (Garrard 2004: 3). Keskkonnaalased probleemid nõuavad analüüsimist nii kultuurilisest kui ka teaduslikust vaatenurgast. See omakorda hõlmab endas erinevate koolkondade ühinemist, nt. kirjandus- ja kultuuriteooria, filosoofia, sotsioloogia, psühholoogia, keskkonnaajalugu ning samuti ökoloogia (Garrard 2004: 14). Tänapäeval liigutakse aina enam selles suunas, et seotakse erinevad diskursused, mille eesmärgiks on näidata kirjandusteose erinevaid tahkusi. Sama idee on oluline ka Buelli jaoks.

Garrard ütleb ka seda, et ökokriitika on unikaalne teiste kirjandus- ja kultuuriteooriate seas, kuna on lähedalt seotud ökoloogia kui teadusharuga. Tasapisi arendatakse välja enda spetsiifilist „ökoloogilist sõnavara“ (Garrard 2004: 5). Ökokriitika abil on võimalik analüüsida erinevaid kõnekujundeid, mida keskkonnavalastel debattidel kasutatakse ja seeläbi ennustada, millist mõju need erineva kultuurilise taustaga kuulajaskonnale avaldavad võivad (Garrard 2004: 14). Siiani on küll jäänud mulje, et see progress on aeglane olnud.

„Keskkonnateaduslik kirjanduskriitika“ on üsna noor sotsiaalne, poliitiline ja filosoofiline liikumine. Siiski on käesolevas valdkonnas üsna lühikese ajaga tekkinud mitmeid ökofilosoofilisi seisukohti. Selline mitmekesisus võib aga kaasa tuua väga spetsiifiliste ja teineteisest eraldunud ökokriitiliste arusaamiste arengu (Garrard 2004: 16). Juba praegu on näha, et erinevate ökokriitikute ideed on laiali valgumas ning võib jääda segaseks, mille poole konkreetselt püüeldakse.

Mitmed ökokriitikud (nt. Patrick Murphy, Tom Gannon) on väitnud, et põlisameerika kirjandusi ja kultuure uurides on vajalik omada nii kultuurilisi kui ka teaduslikke teadmisi. Patrick Murphy on öelnud, et põlisameerika kirjandusi ja kultuure uurides peaks kindlasti arvesse võtma lisaks ajaloole, poliitikale, majandusele ja sotsioloogiale ka bioloogiat ja keskkonnateadust (Murphy 2010: 9). Gannoni arvates ongi põlisameerika maailmavaated need, mis aitaksid rakendada tõeliselt tõhusat ökokriitikat (Gannon 2009: 22). Erinevate ökokriitikute definitsioonid on seinast sein - läbipaistvast maakäsitlusest kuni radikaalse keskkonna "lammutamiseni", kuid puudu on just see eriti tõhus ökokriitika, mis nõuaks aga piiridest väljumist, et liikuda kaugemale lääne inimesekesksest lähenemisest (mida needsamad ökokriitika õpetlased on tajunud algse "patuna"). Lisaks heidab ta ette seda, et praegune ökokriitika on liigselt maastikukesksele lähenemisele kalduv ja seetõttu on teatud määral eemale tõrjutud erinevad liigid (Gannon 2009: 23). Võib öelda, et kõnealused kriitikud pole ainsad, kes on rõhunud sellele, et põlisameerika kirjanduste uurimine ja sellega kursisolemine annab palju juurde ja arendab praegust ökokriitikat. Põhimõtteliselt kõlavad need ideed ka paljude põlisameeriklastest kriitikute tekstides.

Põlisameeriklastest kriitikud kipuvad lääne ideedesse sageli vaenulikult suhtuma. Heaks näiteks on see, kuidas suhtuvad põlisameerika kriitikud lääne kirjandusse. Enamasti üritavad nad lääne kirjandust maha teha, sest see pole piisavalt "looduslähedane".

Samas on Schweninger oma essees öelnud, et põlisameeriklased "kirjutavad alati loodust" (*writing nature*). (Schweninger 48) Lakota õpetlane Vine Deloria Jr. eristab kirjandusi veelgi teravamalt. Ta leiab, et lääne märksõnaks on "isolatsioon" kui samas põlisameeriklastel on kõik omavahel seotud st. nad ei saa end kunagi "isolatsioonis" tunda. Paula Gunn Allen on samas võrrelnud süvaökoloogiat põlisameerika maailmavaatega ning leidnud, et need sobituvad, sest mõlemas koheldakse kõiki võrdsena (Gannon 2009: 201).

Kõige tülhingelisemalt on põlisameeriklased vastu aga "ökoloogilise indiaanlase" (*ecological Indian*) mõistele, mis on tekitanud tohutuid diskussioone. Mõiste pärineb Shepherd Krech III teosest *The Ecological Indian* (1999), mis purustab inimeste väärettekujutuse sellest, et põlisameeriklased on alati olnud keskkonda mittedaastavad ja säilitada püüdnud inimesed, kes on vastandatud „valgele“ mittekesekkonnahoidlikule mehele. (Krech 1999: 22) Sarah Jaquette Ray on võtnud eeskujuks Stacy Alaimo kehateooria ning kasutab seda, et mõtestada lahti "ökoloogiline indiaanlane" kui "ökoloogiline teine" (Ray 2013: 83). "Ökoloogiline teine" (*ecological other*) tähendab seda, et põlisameeriklane ei täida lääne inimese ootusi tema kui põlisameeriklase suhtes (ibid. 86) Ta väidab, et põlisameerika kirjanduses sümboliseerib põlisameeriklase keha ja sõna otseses mõttes kehastab koloniaalkapitalismi mõju põlisameeriklastele. Seesama koloniaalkapitalism muudab põlisameeriklase keha võimetuks ning sandistab ta, sest keskkond, kus ta elab, on saastunud. Ray toob välja selle, et põlisameeriklastele on keskkonnakaitse oluline mitte seetõttu, et nad on loodusele lähemal, vaid hoopis sellepärast, et nende elutingimused on keskkonna saastatuse tõttu väga kehvad (Ray 2013: 85). Mitmed põlisameeriklased nagu Winona Laduke, Alexie Sherman ja Louis Owens on avaldanud oma arvamust "ökoloogilise indiaanlase" suhtes ja leidnud, et see ei vasta tõele. Owens arvab, et põlisameeriklased on loomupäraselt looduskaitjad pigem oma traditsiooniliste uskumuste pärast (Owens 1998: 223).

Mõistes globaalse keskkonnakriisi ulatust, tunnevad nii mõnedki lääne ja põlisameeriklastest kirjanikud vajadust väljendada oma muret ja pahameelt maakera ja selle tervikliku süsteemi suhtes, mis kannatab ning on kannatanud pikemat aega järjepideva stressi all. Ökokriitika uuribki uusi suundi, mida kirjanikud on oma töödes rakendanud ning püüab välja arendada uut sorti eetikat, mida inimkond peaks rakendama oma suhtes loodusega. Uuritakse, kuidas tekst võib piirata, väljendada või inspireerida inimkonna armastust kõige elava vastu ning meie sidet loodusega Lisaks

sellele püütakse luua kultuurilist muutust, mis paneks inimkonna nägema ja liikuma ökoloogiliselt tasakaaluka ja loodust säästvama eluviisi poole. Põlisameerika ning lääne kirjanduse puutepunktide uurimine ning ka mõlema poole koostöö võib aidata tulevikus leida uusi võimalusi olukorra parandamiseks.

2.1.1. Keskkonnakriitika suunad Eestis

Eestis on esindatud mitmed keskkonnakriitika suunad, neist kõige laialdasemat kõlapinda on saanud ökosemiootika. Ökoloogia ja tema suhted semiootikaga on mitmetahulised ning seetõttu on ka ökosemiootika konstrueerimise lähtekohad erinevad. Winfried Nöth ja Kalevi Kull, kes on pannud aluse ökosemiootikale, eristavad oma sissejuhatuses ajakirja *Sign Systems Studies* erinumbrile kahte põhimõttelist lähenemist: kultuuriteoreetilist, mis lähtudes strukturalismist pöörab tähelepanu küsimusele, mil määral interpreteeritakse loodust kultuurilisest perspektiivist ja kuidas interpreteeritakse loodust erinevates kultuurides; ning teiseks, üldsemiootilist, mis vaatleb semiootilisi protsesse looduses kui iseseisvat nähtust. Kokkuvõtlikult on Winfried Nöth nimetanud esimest tüüpi lähenemist kultuuriliseks ökosemiootikaks ja teist tüüpi lähenemist bioloogiliseks ökosemiootikaks (Maran 2007: 52).

Nende kahe suundumuse kõrval ja varjus tuleks aga eristada veel ühte arenguliini, mis on oluliselt mõjutanud ökosemiootiliste ideede kujunemist: nimelt organismide ja nende keskkonna suhetega tegelevate loodusteadusliku taustaga uurijate püüdu kaasata ökoloogiasse semiootilist perspektiivi (Maran 2007: 53). Ka eestlased on aidanud sellele oma teadmistega kaasa (Timo Maran, Kalevi Kull, Kadri Tüür).

Ökosemiootika eesmärgiks on Kulli järgi: „uurimine, millised on looduse koha ja rolli semiootilised aspektid *meie, inimeste jaoks*, see tähendab, mis on ja mis on olnud looduse tähendus meile ning kuidas ja mil määral me kommunikime loodusega“⁶. Maran väidab sellest järelduvalt, et suhte teisel osapoolel, loodusel, selles protsessis aktiivset rolli ei ole. Näiteks muudab looduse kirjeldamine ja loodusega tegelemine Kulli käsitluses loodust inimnäolisemaks, loodusega suhtesse astumine ei suuda aga

⁶ „Ecosemiotics can be defined as the semiotics of relationships between nature and culture. This includes research on the semiotic aspects of the place and role of nature for humans, i.e. what is and what has been the meaning of nature for us, humans, how and in what extent we communicate with nature.“ (kasutatud Marani tõlget, Maran 2007: 55).

muuta kultuuri kuidagi looduspärasemaks. Samuti on kord kirjeldatud ja muudetud loodusel vähe võimalusi pöörduda tagasi oma algse seisundi juurde (Maran 2007: 55–56).

Ökosemiootikaga on seotud biosemiootika. Biosemiootika on teadusharu, mis uurib semiootilisi nähtusi biosüsteemides ning sellele pani aluse tuntud baltisaksa päritoluga bioloog J.v.Uexküll oma teosega *Bedeutungslehre* (1940). Lühidalt öeldes on biosemiootika puhul tegemist märgiõpetusega bioloogias ehk elunähtuste tõlgendamine lingvistiliste nähtustena (Kull 1996: 8–19). Mainitud artiklis, mis ilmus peaaegu kaksikümmend aastat tagasi, on Kalevi Kull toonud välja tõsiasja, et nimetatud teadusharuga pole veel sügavalt tegeletud. Nüüdseks on olukord muutunud, kuna sellealase kirjanduse hulk on järjest kasvanud ja aina enam tuntakse selle valdkonna vastu huvi, viies näiteks läbi erinevaid konverentse.

Ökokriitika on üks noori kirjanduskriitika harusid, mis on mõnda aega ka Eestis eksisteerinud. Kadri Tüüri sõnul on Eestis kirjanduslikku *wilderness*'i ja sellega kaasnevaid kogemusi kirjeldavaid kirjatöid suhteliselt vähe. Kindlasti saab välja tuua Fred Jüssi ja Rein Kuresoo sulest ilmunud teoseid. Lisaks saab mainida ekstreemsemates keskkondades viibinud Juhan Smuuli ja Enn Kreemi ekspeditsioonipäevikuid. Tõsi, viimaste puhul on rohkem keskendutud inimestevahelistele suhetele kui looduskogemuste jagamisele (Tüür 2000: 174).

Viimase kahekümne aasta jooksul on Eestis ökokriitikat käsitlevaid kirjatükke, artikleid jms. ilmunud stabiilselt vaikselt tempos ja samm-sammult aina rohkem. Tiiu Speegi 1996. aastal Akadeemia 11. numbris ilmunud ülevaatlilik tutvustus ökokriitikast, selle esimesest lainest ja liikumise põhimõtetest on ilmselge verstapost (Speek 1996: 2373–2380). Samal aastal hakkasid Tartu Ülikoolis Speegi eestvedamisel toimuma seminarid “Kultuur ja loodus” (Maran, Tüür 2000: 7–8). Hiljem kolis seminar Eesti Kirjanduse Seltsi ning pärast seda Jakob von Uexkülli Keskusesse, mis on hiljem korraldanud ökosemiootika seminare ning erinevaid konverentse. Samuti saab mainida Kadri Tüüri kirjutist Keele ja Kirjanduse 1997. aasta üheksandas numbris pealkirjaga „Kirjandusökoloogia võimalikkusest“. Tekstis kasutab ta ökokriitika asemel pigem mõistet „kirjandusökoloogia“, mis sisuliselt tähendavad ühte ja sedasama. Lisaks on Kadri Tüüril koostöös Timo Maraniga ilmunud artiklikogumik „Tekst ja loodus“ (2000). 2003. aastal kaitses Kadri Tüür magistrikraadi teemal “Eesti looduskirjandus:

määratlus ja klassifikatsioonid”. Ökokriitiliselt on analüüsitud Martin Oja poolt Jaan Kaplinski. Martin Oja on leidnud, et valdavat osa Kaplinski filosoofiast saab nimetada ökoloogiliseks. Tema mõttelaadis on olulisemaks globaalsus, süsteemisiseste seoste loomine ja nägemine. Oja leiab, et Kaplinski positsiooni saab kirjeldada ka süvaökoloogia mõiste abil (Oja 2006: 2402–2410). Üks hiljutisemaid akadeemilisi uurimusi on Tõnis Vilu magistritöö Uku Masingu loodustekstist “Mälestusi taimedest” ja selle ökokriitilise analüüsi võimalustest (2014).

Ka ökofeminism on Eestisse jõudnud. Eestis on ökofeminism veel uuem nähtus kui mujal maailmas. Kõige aktiivsemaks ökofeminismi tutvustajaks võib Eestis pidada Kadri Tüüri. Ta defineerib ökofeminismi kui naiste kogemuste ja teadmiste väärtustamisel põhinevat keskkonnaga kooskõlas elamise viisi⁷. Samuti on ta kirjutanud Raili Marlingi toimetatud teosele “Sissejuhatus soouuringutesse” (2011) peatüki ökofeminismist. Tüür tõdeb, et programmiliselt on ökofeministliku kirjandusliku hulk meil praktiliselt olematu, aga samas on näiteks suur osa Merca loomingust tema meelet täis “ökofeministlikku vunki”. Mingisugusel määral on naisõiguslikust vaatepunktist kantud ka Reed Morni, Leida Kibuvitsa ja Aira Kaalu looming⁸. Käesoleval aastal on Triin Lees andnud panuse eesti ökofeminismi oma magistritööga “Aino Perviku “Kunksmoor”: ökofeministlik analüüs”.

Eesti naisloomaõiguslastest võib välja tuua Kadri Aaviku, kes on avaldanud mitmeid loomateemalisi artikleid. Ta kuulub ka loomaõiguslaste organisatsiooni Loomus (loomus.ee) ning MTÜ Eesti Vegan Seltsi, mille eesmärgiks on eetilise ja keskkonnasõbralikum ühiskond.

Kokkuvõttes võib öelda, et on teretulnud, et Eestis on hakatud tegelema erinevate keskkonnakriitika suundadega. Ökosemiootika esiletõus teiste seast on mõistetav, sest üks sellele alusepanijatest on eestlane. Teisalt tuleb kindlasti välja tuua Kadri Tüüri panus eesti ökokriitikasse ning ökofeminismi, sest ta on inspireerinud inimesi tegelema just antud harudega. Ka käesolev magistritöö on selle tunnistuseks.

⁷ <http://maaleht.delfi.ee/news/maamajandus/uudised/ma-tean-mis-on-feminism-aga-mis-on-okofeminism?id=67754847>

⁸ <http://ekspress.delfi.ee/news/areen/eesti-okofeminismi-tuurihoidja?id=63020522>

2.2. Ökofeminism

Laiem ökoloogiline teadlikkus sai uue suuna kui see ühendati üha enam populaarsust koguva feministliku liikumisega. Françoise d'Eaubonne (1920 – 2005) avaldas 1974. aastal teose *Le Féminisme ou la Mort* (“Feminism või surm”), kus kasutas esimest korda mõistet “ökofeminism” (*ecofeminisme*, ingl *ecofeminism*) ning sellest hetkest alates on “ökofeminismi” mõiste leidnud laiemat kajastust erinevatel debattidel.

Tuntud ökofeminist Karen Warren on öelnud, et nii nagu pole olemas üht feminismi, ei ole olemas ka ainult üht ökofeminismi. See on tingitud sellest, et ökofeminism on nii välja kasvanud kui ka samas peegeldab erinevaid feministlikke alguspunkte nagu radikaalne feminism, marksistlik feminism, postkolonialistlik feminism. Samas on kõigil ökofeministidel siiski ühiseid puutepunkte:

- Naiste ning looduse rõhumise vahel on seos
- Nende seoste mõistmine on oluline selleks, et saada aru naiste ning looduse rõhumisest
- Feministlik teooria ja praktika peavad sisaldama ökoloogilist vaatepunkti
- Ökoloogiliste probleemide lahendused peaksid sisaldama feministlikku vaatepunkti (Warren 1997: 140)

Ynestra King'i arvates annab teadmine, et naise ja looduse vahel on seosed ning naine on sillaks looduse ja kultuuri vahel, ökofeminismile kolm võimalikku suunda (King 1989: 22–23). Esiteks integreerida naised kultuuri ja tootmise valdkonda ning seeläbi katkestada naise ja looduse suhe täielikult. Teiseks taaskinnitada naise-looduse suhe, pakkudes välja, et naine pole mitte ainult erinev, vaid ka teatud mõttes parem kui mees. Kolmandaks muuta naise-kultuuri suhe, luues teistsugune kultuur ja poliitika ning seeläbi luua vaba ning ökoloogiline ühiskond. Igaljuhul on King'i poolt välja pakutud suunad üsna radikaalsed ning pigem mittevõimalikud.

Maria Mies selgitab ökofeminismi peamisi muresid kogumikus *Ecofeminism* (1993). Ökofeminism teeb ettepaneku uueks kosmoloogiaks ning uueks antropoloogiaks, mis tunnustab, et inimene säilitab loodusega koostöö ning üksteisesse suhtutakse ühise hoolivuse ja armastusega. Ainult nii saab austada ja säilitada kõigi eluvormide mitmekesisust (Mies, Shiva 1993: 6). Sellest tulenevalt on selge, et tegemist on päris

noore teoreetilise haruga, mis isegi praegu alles üritab leida oma ühtsemat vormi.

Janis Birkeland on öelnud, et ökofeminism on feminismi loogiline jätk, sest see teoretiseerib inimese, ühiskonna ja looduse omavaheliste suhete üle. Ta näeb ökofeminismi väärtussüsteemi, sotsiaalse liikumise ja praktikana, mis samas pakub ka poliitilist analüüsi, mille ülesandeks on uurida seost mehekesksuse ja keskkonnahävingu vahel (Birkeland 1993: 18) Samas toob ta oma essees välja teistsuguse vaate – Anne Cameron peab ökofeminismi nende naiste mõnitamiseks, kes on peaaegu kõigega riskeerinud, et oma ideid läbi suruda. Feministid on alati olnud seotud rahu- ja keskkonnakaitseliikumistega ning sõna "öko" ei anna tema arvates midagi juurde.

Kuigi on palju erinevaid ökofeminisme, siis nõustuvad kõik ökofeministid Rosemary Ruether'iga, kes ütleb, et naised peaksid aru saama, et nad ei saa enne vabaks ja nende probleemidele ei saa olla ökoloogilisi lahendusi, kui ühiskonnas jätkub meeste domineerimine. Naised peavad ühendama oma nõudmised ja liikumised ökoloogiliste liikumistega, et ühiskonnas saaksid toimuda suhete ja väärtuste uueksloomine (Ruether 1975: 204). Meestekeskse ühiskonna ja meeste domineerimise probleem on üks ökofeminismi võtmeküsimusi, millega tegelevad põhimõtteliselt kõik ökofeministid. Karen Warren on teoses *Ecofeminist Philosophy: A Western Perspective on what it is and why it Matters* (2000) toonud välja dominatsiooniloogetika (*logic of domination*) mõiste. See on argumenteerimisoskus, mis õigustab domineerimist ja allumist. Selline loogika eeldab, et meeste üleolek õigustab naiste allumist. (Warren 2000: 47) Samas toob ta välja, et allumine on alati seotud domineerimisega, kuid domineerimine pole alati seotud allumisega, sest näiteks mäed, järved, floora ja fauna ei saa valida. Allutada saab vaid neid, kes saavad valikuid teha. (Warren 2000: 55)

Oluline on välja tuua erinevate ökofeminismide iseloomustused, mis annavad parema ülevaate ökofeminismide väga keerulisest ja värvikast iseloomust. Greta Gaard kirjeldab oma teoses *Ecological Politics* (1998) äärmiselt poeetiliselt erinevaid feministlikke liikumisi kui mägedest alla laskuvaid ojakesi, mis viivad ökofeminismi järve ja moodustavad seal erinevaid ökofeminisme. Gaard ütleb, et valis vee metafoori, sest vesi on elu aluseks. Samas toob ta näiteks iidset müüdid kui maa oli esiteks veega kaetud (Gaard 1998b: 17) Selline võrdlus sobib hästi antud magistriritöösse, sest analüüsitavas romaanis käsitletakse samuti maad ja vett ning nende omavahelisi suhteid. Liberaalne ökofeminism on teooria ja liikumine, mis baseerub sellel, et praeguses süsteemis on

probleemid. Radikaalne ökofeminism on teinud kõige suurema panuse ökofeminismi (Gaard 1998b: 35). Selle alustekstideks on Mary Daly *Gyn/Ecology* (1978) ja Susan Griffini *Woman and Nature* (1978). Mõlemad teksid on pühendatud sellele, et naistele ja loodusele tuleb häääl tagasi anda. Sotsialistlik ökofeminism tegeleb rassi, klassi ja soo rõhumise probleemidega ning samuti olulise kolonialismi teemaga. Selle esindajateks on Carolyn Merchant, Vandana Shiva, Maria Mies ja Karen Warren. Sotsiaalne ökofeminism on tulnud anarhistlikust feminismist ja sotsiaalökoloogiast ning see näeb seoseid looduse, naiste, vaeste, töölisklassi ja värviliste rõhumise vahel (Gaard 1998b: 43) Keeruliseks muudab erinevates ökofeminismides ja -feministides orienteerumise see, et ökofeministid liiguvad sageli ühelt ökofeministlikult teoorialt teisele ning korraga saab ökofeministe pidada mitme erineva ökofeminismi esindajaks.

Dualism kriitika on ökofeminismis üks väga olulisi lähenemisi, millega on tegelenud mitmed ökofeministid. Olulisemate esindajatena võib välja tuua Greta Gaardi ning Val Plumwoodi. Plumwood on välja pakkunud mitmeid originaalseid dualismi definitsioone. Tema arvates on see näiteks protsess, mille puhul vastandlikud mõisted nagu mees/naine, kultuur/loodus, ise/teine jne. on esitatud üksteist välistavalt st. need ei saa olla võrdsed ja üks neist on alati madalamal astmel kui teine (Plumwood 1992: 12) või siis viis, mille kaudu võim läbi hierarhia loogika loob identiteedi s.t paneb paika, kus on millegi/kellegi koht (ibid.) Ka Gaard on välja toonud sarnaseid mõistepaare, kuid Plumwood on toonud lisaks põhjus/looduse (*reason/nature*) mõistepaari, mille puhul *reason*'i saab asendada põhimõtteliselt ükskõik millega. (Plumwood 1992: 44) Seoses dualismiga võib tuua välja problemaatilise koha süvaökoloogide ning ökofeministide vahel. Süvaökoloogidel puudub dualistlik pilt ning seetõttu leiavad nad, et mehe võimetus end loodusega identifitseerida on seotud sellega, kuidas ta maailma tajub. (Plumwood 1992: 29)

Üks Gaardi olulisi ideid on naise kujutamine lääne patriarhaalses ühiskonnas. Ta leiab, et lääne ühiskonnas on naise roll emana endast kõik anda ja mitte midagi vastu saada. Dualism vastandab mehe/naise ja kultuuri/looduse (vt. Gaard 1993, Plumwood 1992), seetõttu nähakse naist loodusele lähemal olevana ja teatud määral samastatakse loodusega. Seetõttu toob Gaard välja, et lääne patriarhaalses ühiskonnas üritavad mehed ka Maa käest võtta kõik, mis võtta annab, justkui oleks Maal ammendamatud varad. Lääne patriarhaalne mõtlemine baseerub dualismil, ja kuna naist nähakse maale

lähemalolevana, siis on ta ka alam hierarhia vaatepunktist. Põlisameerika kultuurides on inimene loomade ja loodusega võrdne ja see tähendab, et inimene peab hea seisma selle eest, et loodust ei hävitataks, sest see on tükike temast (Gaard 1993: 302). Lääne kultuurides oodatakse emadelt, et nad oleksid isetud ja helded. Nad peavad oma laste vajaduste eest hoolitsema. Samamoodi on loodus paljude arvates lõppematute varudega. Looduse taastamine on väga keeruline või isegi võimatu. Gaard kutsub sellepärast inimesi üles sellele, et nad ei käituks nagu lapsed (ibid. 303) Ta toob välja suhteliselt radikaalse lausungi, et maa naiselikustamine tuleks lõpetada, sest lääne kultuuris on looduse naiselikustamine tegelikult looduse seksualiseerimine. Gaard toob näitena fraase „looduse vägistamine“ (*rape of the wild*) ja „põlismets“ (*virgin forest*), mis ta arvates viitavad jälle naise ja looduse ärakasutamisele. (ibid.304)

Gaard toob välja, et põlisameerika kultuurid on jäänud uurimise alt välja, kuid selleks tuleks luua uutmoodi teooria, mis aitaks põlisameerika kirjandust uurida. Ta nimetab kolm probleemset kohta: loomade koht ökofeministlikus teoorias, looduse naiselikustamine Maana ning liikumine, mis nõuaks tagasi jumalanna spirituaalses ökofeministlikus teoorias. Sellisel teorial oleks potentsiaali, sest see teooria aitaks vältida kultuurilist imperialismi (Gaard 1993: 295). Selline idee tundub veidi utopistlikuna, sest ökofeminism on siiski valdavalt „valge“ liikumine ning juba see muudab kultuurilise imperialismi vältimise tegelikult võimatuks.

Käesoleva lõputöö analüüsiosa baseerub Gaardi ideedel, kuna see pakub suurepärast võimalust uurimaks, kuidas on kirjandusteoses loomade ning naiste ja taimede ja naiste suhet kujutatud ning kuidas erineb maa kujutamine põlisameerika ja lääne kirjanduses. Samuti on analüüsitava teoses olulisel kohal looduse hävitamine lääne patriarhaadi poolt ning naiste aktiivne vastuhakk sellele

Petra Kelley räägib essees *Women and Power*, et naiste rõhumine on ühiskonnas ja inimese psüühikas tugevalt juurdunud. Tuumarelvadest ja vaesusest vabanemiseks peaksid inimesed tegema lõpu nii seksismile kui ka rassismile. Seni kuni ühiskondlik ja majanduslik võim on lääne inimeste käes, jätkatakse naiste ja erinevate rasside diskrimineerimist, samuti jätkub vaesus ja sõjameelsus (Warren 1997: 93). Kelley hoiatab, et sellise patriarhaalsuse tulemuseks on varem või hiljem ökoloogiline katastroof või tuumaholokaust (Warren 1997: 113). Samas on naiivne arvata, et kui

naised valitseksid maailma, siis poleks globaalseid konflikte. Ynestra King'i eespool mainitud ökofeministlik suundumus on siiski liialt utopistlik idee.

Lisaks võib välja tuua ekstreemsema vegan ökofeminismi, mille eestvedajaks on Carol Adams. Tema põhiliseks ideeks on see, et lihasöömine on patriarhaalsete väärtuste manifest. Lääne ühiskonnas on liha seotud maskuliinsusega ning taimetoitlus on seotud naistega (Adams 2010: 79).

Greta Gaard kirjutab oma essees *New Directions for Ecofeminism: Toward a more Feminist Ecocriticism* (2010), et mitmed kriitikud, kaasa arvatud Lawrence Buell oma teoses *The Future of Environmental Criticism* (2005) ja Greg Garrard oma kirjutes *Ecocriticism* (2004), muudavad tähtsusetuks nii feministliku kui ka ökofeministliku perspektiivi just ajaloolisest vaatepunktist ning Gaard leiab, et selline ajaloo moonutamine tuleks kindlasti parandada. Ta soovib mitmeid uusi suundi ökofeministlikele kriitikutele ning feministlikele ökokriitikutele. Gaard soovib näiteks täpset ökokriitilise ajaloo kirjapanekut ning samuti seda, et feministlik ökokriitika võiks tähelepanu keskpunkti võtta seksuaalse õigluse seksuaalsuste ja keskkondade uuringutel ning arendada feministlikku ökopsühholoogiat. Gaard on mures ka seetõttu, et kuigi ökofeminism on levinud mitmetes maades ja kultuurides, on siiani jäänud katmata teatud alad - Aasia, mida esindab küll Vandana Shiva, samuti Lõuna-Ameerika ja Aafrika.

Ökofeministlikku kirjanduskriitikat käsitledes on kindlasti oluline välja tuua see, mis on kirjanduse roll ökofeminismis. Gaardi artikkel *Strategies for a Cross-Cultural Ecofeminist Literary Criticism* (2010) annab võimalikke vastuseid sellele küsimusele. Ökofeministlik kirjanduskriitika põhineb aktivismil ning kasutab seetõttu tekste keskkonnakaitse eesmärgil. (Gaard 2010: 47) Ta toob välja kolm olulist punkti, millest esimene on erineva taustaga (sotsiaalsed, kultuurilised, majanduslikud ja poliitilised erinevused) inimeste omavahelise ning inimeste ja looduse vaheliste suhete uurimine. Teiseks hierarhia, domineerimise ja võõrandumise kriitika ning samas sotsiaalse ja bioloogilise mitmekesisuse tunnustamine. Kolmandaks poliitilise tegevuse olulisuse rõhutamine, et seeläbi ökosotsiaalse muutuseni jõuda, mis viiks omakorda keskkonnakesksuseni (Gaard 2010: 47-48) Põlisameerika kirjanduse puhul võib välja tuua, et keskkonnakriitilisus on neis peaaegu alati olemas ja see näitab omakorda, et soovitakse oma ühiskonna probleeme lugejatega jagada. Linda Hogan käsitleb nii oma

romaanides kui ka luules, esseedes, mõtisklustes keskkonnaalaseid probleeme, millega põlisameeriklased peavad päevast päeva tegelema. Läbi kirjutamise on tal võimalik liikuda palju ringi, käies esinemas erinevatel konverentsidel ja tutvustada oma vaateid. Hogan on väga oluline põlisameerika kirjanik ja keskkonnaaktivist ning seetõttu võib oletada, et tema mõtteid kuulatakse ja tal on võimalik end kuuldavaks teha.

Seoses käesoleva magistritööga tuuakse välja ka põlisameerika feminism, mis rõhutab vajadust dekoloniseerimiseks. Artiklis *Native Feminisms Engage American Studies* kirjutavad Andrea Smith ja J. Kehaulani Kauani teemast lähemalt. Selgub tõsiasi, et põlisameeriklannadest aktivistid on pigem ökofeminismi vastu, sest feministlik poliitika on konfliktis iseseisvuse ning enesemääratlusega. Feminismi nähakse imperiaalse projektina, mis eeldab USA koloniaalset suhtumist (Smith 2008: 241–242). Samuti väljendab Greta Gaard oma teoses *Ecofeminism: Women, Animals, Nature* (1993) muret, et ökofeministlik vaatepunkt on suurenisti USA-s kasutamist leidnud ainult lääne kirjanduskriitikute poolt. See võib olla tingitud sellest, et põlisameerika naistel ei ole vajadust ökofeministliku liikumise järgi, kuna nende kultuur pakub neile küllaldast arusaama inimese ja maa eksisteerivast sidemest (Gaard 1993: 295–296).

Laura Tohe on toonud välja oma artiklis *There is no Word for Feminism in my Language*, et põlisameerika naised ühinesid feminismidialoogiga 1970ndatel ja neile sai selgeks, et hõimude probleemid ei olnud valge feministliku dialoogi osaks. Viimase paarikümne aasta jooksul on olukord muutunud, sest põlisameerika naised on kanda kinnitanud haridus- ja tööalaselt (ka poliitikas). Läänemaailma astudes seisavad põlisameerika naised silmitsi samade probleemidega, millega lääne naised. Sellegipoolest ei eksisteeri näiteks Navahode maailmas feminismi, sest nende ühiskond on olnud patriarhaalne ja nende arvates neid patriarhaalsus ei “ohusta” ning seetõttu ei kutsu nad end ka feministideks (Tohe 2000: 109). Sellest tulenevalt on põlisameerika naised justkui kahe maailma vahel. Ühelt poolt elavad nad Navaho maailmas, kus ei toimu nende allasurumist, teisalt peavad maailma jagama koos koloniseerijatega, kelle tõttu on neile nüüd üldse võimalik läheneda, kasutades selleks just ökofeministlikku teooriat.

Tuntud põlisameerika kirjanik ja kirjanduskriitik Paula Gunn Allen ei kasuta oma tekstides sõna “põlisameerika feminism”, vaid pigem kirjeldab oma lähenemist kui

hõimufeminismi (*tribal feminism*). Ta ütleb, et kui ta tegeleb feminismiga, siis ta läheneb sellele hõimu vaatepunktist ja kui põlisameerika kirjanduse, ajaloo või kultuuriga, siis feministlikust vaatepunktist (Allen 1986: 222).

Linda Hogan on tuntud lisaks kirjanikule ka keskkonnaaktivistina. Ta oli mitmeid aastaid vabatahtlikuna Minnesota ja Colorado loomade rehabilitatsioonikeskustes ning on olnud aktiivne osaleja tuumasõja ning –sõjavastastes liikumistes (Hamilton 2013: 157). Üks olulisemaid põlisameerika keskkonnaaktiviste Winona LaDuke on aluse pannud Honor the Earth organisatsioonile, mis tegeleb üldsuse keskkonnateadlikkuse tõstmisega ning kogub raha keskkonnakaitsegruppide jaoks. 1989. aastal loodi ta algatusel White Earth Land Recovery Project (WELRP), mis tegutseb White Earth Indian reservaadis Minnesotas ja mille eesmärgiks on omandada uuesti reservaadile ala, millest praegu kuulub reservaadile alla 10% ning samas muuta maa uuesti tootlikuks. Tema üks tuntumaid teoseid *All Our relations* (1999) toob välja erinevaid probleeme, millega põlisameeriklased peavad silmitsi seisma – keskkonna saastatus, keskkonnarassism jne. Mis puutub põlisameeriklaste tulevikku, siis ütleb LaDuke, et teavitustööd tuleb teha nii põlisameeriklaste kogukondade sees kui ka väljaspool (LaDuke 1999: 200). Teos on äärmiselt otsekohene tekst, mis kutsus üles kohe tegutsema. Teatud otsused ja praktikad on mõjutanud juba liiga kaua just põlisameeriklasi. Loodud on küll arvukalt erinevaid organisatsioone, mille abil võidelda oma õiguste eest, kuid tundub, et ainult sellest ei piisa.

Mitmete keskkonnateadlaste arvates on just vähemused, naised ja vaesed, USA keskkonnarassismi ohvrid. Keskkonnafilosoof Deane Curtin on defineerinud keskkonnarassismi ökoloogilise imperialismi ühe vormina, mille puhul on rass ja keskkond omavahel niimoodi seotud, et ühe rõhumine on seotud teise rõhumisega ja samal ajal see rõhumine tuleneb mõlemast (viidatud Hiltner 2015: 180 järgi). Põlisameerika naised seisavad silmitsi terviseriskidega, kuna reservaatides või reservaatide läheduses kaevandatakse uraani. Selle tulemusena on märgatud raseduste katkemise tõusu, samuti erinevate sünnidefektide ja nakkushaiguste suurenemist. Põlisameeriklaste elu kajastaval veebileheküljel *Indian Country Today Media Network* võib pidevalt leida uusi artikleid selle kohta, kuidas maavarade kaevandamine on hävitanud mitmete reservaatide, kaasaarvatud Lõuna-Dakotas asetseva Pine Ridge'i ning Arizona ja Utah osariikides asuva Navaho reservaadile elanike elu. Põhjavesi on saastunud ja seetõttu ei saa seda vett enam tarbida - maa kuivab, loomad surevad.

Probleemiks on ka pühapaikade hävinemine seoses uute kaevanduskohtade rajamisega. Kõike seda võimaldab läänemaailma raha, mida paljud põlisameeriklased vastu võtavad, mõistmata, mida see tegelikult tähendab. Sellise lääne inimeste üleoleva suhtumisega põlisameeriklaste vastu võitlevad just kohalikud naised, kes tahavad, et tulevased põlvkonnad saaksid elada puhta õhu ja veega keskkonnas. Samas ei tohi seda võtta mustvalgena. Krech toob välja, et põlisameeriklased ei ole põhimõtteliselt kunagi olnud ühel meelel ressursside kasutamise osas. Ühed soovivad iga hinnaga keskkonda säilitada, teised tahavad maa-arendusega tegeleda, mis tekitaks omakorda uusi töökohti ning annaks ka majandusliku kindluse. (Krech 1999: 227)

Lühidalt võib öelda, et ökofeminism on lõimumise, säilitamise, kaitsmise ja jätkusuutlikkuse ideoloogia. Selles on ühendatud feminism, süvaökoloogia, sotsiaalne ökoloogia, keskkonnaõigus, postmodernne teadus jms. ning selle kaudu püüeldakse maa säilitamise ja kaitse poole. Ökofeminismi alla kuulub nii passiivsem kirjanduse analüüsimine kui ka aktiivsem keskkonnaliikumine. Ökofeministlik kriitika on kirjanduskriitika üks uusi vaatenurki, mille puhul kriitik tõstab esile probleemid seoses meeste looduse ja naise üle domineerimisega. Põlisameerika naiste olukord on feminismiküsimuses äärmiselt komplitseeritud. Nad tunnevad küll muret probleemide üle, millele lääne feministid osutavad, kuid enamus neist ei taha end feministideks nimetada.

2.3. Keskkonnatemaatika põlisameerika ja lääne kirjanduses

Antud alapeatükis käsitletakse kolme keskkonnateemat, mida võib kohata nii põlisameerika kui ka lääne kirjanduses. Nendeks teemadeks on inimese suhe Maa, loomade ja taimedega ning selle käsitlemise eesmärgiks on vaadelda nende teemade sarnasusi ja erinevusi, et seejärel liikuda kolmanda, analüüsiva peatüki juurde, mis vaatleb Linda Hogani "Päikesetorme" ja avab siintoodud teemad sügavamalt.

2.3.1. Inimese suhe Maaga

Põlisameerika kirjanduskriitik Paula Gunn Allen on öelnud: „*Me oleme Maa. Minu arusaamiste kohaselt on see põlisameeriklaste kultuuris fundamentaalne idee: Maa ja Inimesed on üks ja seesama.*“⁹

See mõte võtab hästi kokku põlisameeriklaste elufilosoofia, mis puutub nende suhtesse Maaga. Seesama maa-armastus ja end sellega üheks pidamine kerkib esile enamikus põlisameeriklastest kirjanike teostes, nii eelneval sajandil kui ka kaasajal. Lääne kirjanikud on maad käsitlenud mõnevõrra erinevalt.

Põlisameerika kirjanduse suurkuju Scott Momaday teostes on väga olulisel kohal side maaga, mis tekib läbi keele, nimede ja nimetamise. Põlisameeriklaste maa ja identiteet on omavahel tugevalt seotud ning seetõttu kajastub see teema korduvalt nende kirjanduses, ka Momaday omas. Oma essees *A First American Views His Land* ütleb Momaday, et põlisameeriklased on väga pikalt Põhja-Ameerika kontinendil maad harinud, harmoonias elanud ning seetõttu on nad maaga väga erilise spirituaalse ning moraalse suhte arendanud. Selline suhe on peavoolu ameeriklastele täiesti võõras ning seetõttu “kutsuvad esile” enda spirituaalse surma (Barnhill 1999: 21).

Garrard toob välja, et kaasaegne ökokriitika tugineb pastoraalil ning apokalüpsisel (Garrard 2004: 2). Ökokriitik Lawrence Buell on öelnud, et apokalüpsis on kõige võimsam metafoor, mis on hetkel keskkondliku kujutluse käsutuses (Buell 1995: 285). Apokalüptiline kirjandus jaguneb traagiliseks ja koomiliseks ning see kirjandus on seotud kujutlusvõimega, sest apokalüpsis alles hakkab juhtuma (Garrard 2004: 86). Sotsioloogiliselt on apokalüptiline kirjandus žanr, mis on välja kasvanud kriisist. (ibid. 89). Garrard toob apokalüptilise kirjaniku ühe näitena D. H. Lawrence'i, kelle töödes on keskkonnateemasid ja apokalüptilist retoorikat, millest on lummatud süvaökoloogid, kes näevad nendes kaasaegset posthumanistlikku traditsiooni ja keskkonnateadliku kirjanduse algust. (ibid. 89). Süvaökoloogidele on tema biotsentriline ebainimlikkus meeltemööda. Apokalüpsist on oma teostes kasutanud mitmed kirjanikud, alates Carsonist (*Silent Spring*) kuni Al Gore'i *Earth in the Balance* ini (1992). Carsoni

⁹ "We are the land. To the best of my understanding, that is the fundamental idea of Native American life: the Land and the People are the same" (Hobson 1981: 191).

silmiavav *Silent Spring* (1962) räägib saastatusest ning selles on esile tõstetud traagiline apokalüptiline retoorika.

Greg Garrard on oma teoses *Ecocriticism* (2004) kajastanud nii põlisameerika kui ka lääne apokalüpsist. Ta leiab, et kui lääne kirjanduse puhul näidatakse pigem apokalüpsise-eelset aega, siis põlisameerika kirjanduse puhul on enamasti tegemist postapokalüptiliste kujutelmadega, kus kõik halb on juba möödas ning tekib lootus uuele elule. (Garrard 2004: 88). Michael Hardin on öelnud Linda Hogani kohta, et läbi oma tööde kritiseerib Hogan seda, kuidas lääne inimesed on rakendanud apokalüpsist. Hogani arvates on apokalüptilised narratiivid mõeldud põlisameeriklaste rõhumiseks ja seetõttu osutab ta läbi oma romaanide nendele narratiividele vastuhakku, pannes tegelased teose lõpuks “tantsima” ehk lootma paremale tulevikule (Hardin 2003: 151-152). Hea näitena võib tuua Linda Hogani “Päikesetormid”, kus valitseb postapokalüptiline meeleolu ka pärast seda, kui lääne inimene on looduse hävitanud.

Pastoraal on kirjandusžanr, mis on vorminud inimeste looduse nägemist ja tunnetamist alates romantismiajast (Garrard 2004: 33). Garrard väidab, et mitte ükski teine troop pole nii sügavalt problemaatiline keskkonnateadlikkuse jaoks kui pastoraal. Esineb kolme tüüpi pastoraale: kirjanduslik traditsioon (tagasitõmbumine linnast maale); iga kirjandus, mis kirjeldab maad kontrastina linnale ning kolmandaks maaelu idealiseerimine. Pastoraalis toimub linna (rikutud, pöörane) ja maa (rahulik) eristamine koos idüllilise mineviku või allakäinud oleviku sissetoomisega. Inglise ökokriitika on keskendunud William Wordsworth’ile (1770-1850), keda on nimetatud küll “looduse poeediks”, kuid ta veetis vähe aega seda kirjeldades, peegeldades selle asemel enda ja teiste reageeringuid. Ta mainib oma teostes palju “ülevaid” (*sublime*) enamjaolt mägiseid maastikke. Ameerikas on pastoraalil hoopis teistsugune koht seoses meheliku koloniaalse agressiooniga naiste, maa ja põlisrahvaste vastu (ibid. 49). Paradoksaalsel kombel tundis lääne inimene vajadust linnast maale minna, endale ilmselt samal ajal teadvustamata, et metsik loodus ehk *wilderness* oli suuresti loodud föderaalraadusega, mis eemaldas suurtelt maa-aladelt põlisameeriklased (Fitzgerald 2015: 15).

Wilderness on üks lääne ökokriitika keskseid mõisteid, mille puhul tõlgendatakse loodust kui metsikuid, inimese poolt taltsutamata maastikke. Garrard ütleb lääne ökokriitikuna, et kultuuri ja looduse vahel on suur erinevus (Garrard: 2004: 67). Roderick Nash on öelnud, et tsivilisatsioon lõi *wilderness*’i, sest ilma tsivilisatsioonita

poleks *wilderness*'i (Nash 2014: xi). Rändrahvastel puudus arusaam *wilderness*'ist, sest neil ei olnud kontseptsiooni allutatud ja allutamata loodusest. Põllumajanduse arengu ning karjakasvatuse tõttu hakkas olukord muutuma ning hakati vahet tegema taltsutatud ja taltsutamata looduse vahel. Inimene hakkas end loodusest võimsamana tundma ning ühtlasi loodusest kaugenema. Ka põlisameeriklaste jaoks ei eksisteeri *wilderness*'i. Standing Bear on öelnud, et põlisameeriklased pole mõelnud mägedest ja ojadest kui millestki metsikust. Ainult “valge” mehe jaoks on loodus olnud *wilderness* ning metsikud loomad ja “metslased” on suureks nuhtluseks (Schweninger 2008: 65).

Ameerikas oli 19. sajandil looduskirjanduse keskseks võtmefiguuriks Henry David Thoreau. Thoreau mõtteid *wilderness*'i kohta mõjutas nii transtsendentalism kui ka tema suhtumine tsivilisatsiooni. Erinevalt oma kaasmaalastest ei rahuldanud teda ainult *wilderness*'ist rääkimine, vaid ta tahtis seda ka lähemalt mõista ja kogeda (Nash 2014: 122). John Muir (1838-1914) ning Aldo Leopold (1887-1948) on samuti mainimistväärts. John Muir on panustanud *wilderness*'i uurimisse rohkem kui keegi teine. Muir on koos John Burroughs'iga nimetatud ameerika loodushoiu isadeks (Garrard 2011: 67). Tänu Muir'ile on loodud näiteks Yosemite rahvuspark. John Muir kasutas romantikute, eriti Thoreau, mõtteid, aga suhtus neisse palju suurema entusiasmiga ja kirega. Tema ideed arenesid seoses sellega, et ta jälgis inimese vaimu lämbumist tsivilisatsiooni poolt loodud lõksus. Ta uskus, et sajandite pikkune primitiivne ja metsik eluviis on jätnud sügava jälje kaasaegsesse inimesse ja ta januneb endiselt seikluste, vabaduse ja loodusega kontaktis olemise järele, mida tsiviliseeritud ühiskond ei paku (Nash 2014: 122). Aldo Leopold lõi maaetika mõiste. Inimene peab keskkonnas midagi muutes endalt küsima, kas see on eetiliselt ja esteetiliselt õige, põhjendatud ja majanduslikult otstarbekas. Maaetika kohaselt on otsus õige, kui see aitab säilitada väärikust, stabiilsust ja biotilise kogukonna ilu (Nash 2014: 196). Leopold ütleb oma kõige kuulsama essekogumiku *A Sand County Almanac* eessõnas, et on inimesi, kes saavad elada ilma metsikute “asjadeta”, ning on inimesi, kes ei saa. Tema esseed on mõeldud neile, kes ei saa (Leopold 1966: xiii).

Antud alapeatüki käsitlus inimese suhtest maaga toob välja olulised mõisted lääne ökokriitikas, milleks on apokalüpsis, pastoraal ning *wilderness*. Läbi nende mõistete on võimalik vaadelda lääne ning põlisameerika kirjanduse erinevusi. Lääne kirjanduses näidatakse pigem apokalüpsise-eelset aega ja põlisameerika kirjanduse puhul on enamasti postapokalüptilisi kujutelmi. Linda Hogan peab apokalüpsisenarratiive

kaudseks põlisameeriklaste rõhumisviisiks. Pastoraali puhul kujutatakse lääne inimese linnast (tsivilisatsioonist) eemaldumist „maa rüppe“ (*wilderness*'i), et leida side loodusega, samal ajal endale teadvustamata (tahtlikult või tahtmata), et seesama maa on loodud seoses põlisameeriklaste eemaldamisega sellelt. Põlisameeriklaste jaoks ei eksisteeri *wilderness*'i, sest nad elavad loodusega rohkem kooskõlas ning nende arusaam loodusest ei ole sajandite jooksul suurel määral muutunud. Lääne kirjanduse puhul jääb mingisugune distants inimese ja looduse vahele – loodus on midagi metsikut, kuhu põgeneda. Sellegipoolest on tehtud arvukalt katseid muuta inimeste arvamust loodusest (Thoreau) ning samal ajal ka seda loodust säilitada (Muir ja Leopold).

2.3.2. Inimese suhe loomadega

Siinse alapeatüki alajaotus võrdleb ülevaatlilikult lääne ning põlisameerika kirjanduses kasutatavat loomatemaatikat ning toob välja nendes leiduvaid erinevusi ja sarnasusi.

Käesolevas magistritöös on eelnevalt räägitud lääne ühiskonnas eksisteerivast dualistlikust lähenemisest, mis vastandab mehe/naise, kultuuri/looduse, inimese/looma jne. Evolutsiooniliselt on loomad inimestega lähedasemalt seotud kui muu loodusega, aga sageli kujutatakse neid inimestest eraldi. Inimeste ja loomade vahel „eksisteerib“ fundamentaalne piir. Loomad astuvad meile vastu vastandlikes vormides: ühelt poolt ohtliku metsloomana ja teiselt poolt koduloomana, kes on ühtaegu nii kultuuri kui ka looduse tulemus (Buell, Heise, Thornber 2011: 430). Paljudes mitteläänelikes ühiskondades ei ole loodus ja loomad tingimata kategooriad, mis inimesele või kultuurile vastandatud on. Paljud kultuurid näevad või nägid loomi võimalike klanniliikmetena, esivanematena, isegi eraldi rahvana (DeMello 2012: 34). Mitmed põlisameerika ja austraalia grupid tunnustavad loomi tootemitena. Mõned põlisameerika hõimud usuvad, et loomad ja inimesed jagavad sama kultuuri, kuigi nende füüsilised kehad on erinevad (ibid. 35).

Nii põlisameerika kui ka mitmete teiste kultuuride lugudele (sh suulistele) on omane triksteri kasutamine. Põlisameerika lugudes võib triksteriks olla koiott, jänes, ronk või mis iganes muu loom ja lind. Gerald Vizenor kasutab oma teoses *Bearheart* triksterit, et uurida religiooni hävitavaid tagajärgi. Triksterit võib seega näha ka apokalüptilises kirjanduses. Triksterid sümboliseerivad mässajaid, kes võitlevad valitseva (poliitilise)

korra vastu. Pärast Kolumbuse saabumist Ameerikasse läks võim põlisameeriklaste käest järk-järgult Vanast Maailmast saabunud uusasukate kätte. Allasurutud põlisameeriklased hakkasid looma lugusid ning kasutasid trikstereid, et nende abil naeruvääristada euroameeriklasi. Siiski tuleb mainida, et loomad ei ole alati ainult triksterid. Nad on põlisameeriklaste lugudes alati olemas, räägivad ning nende suhe inimestega on üsnagi intiimne. Võib öelda, et loomad ja inimesed on põlisameeriklaste lugudes sulandunud üheks. Sageli võtavad loomad inimese kuju ja vastupidi ning piirid nende kahe vahel on hägustunud (Gray 2012 : 10).

Mitmed autorid on põlisameerika kirjandust võrrelnud maagilise realismiga, sealhulgas ka Greg Garrard. Ta analüüsib James Welch'i romaani *Fools Crow*, mis on kirjutatud küll tavapärasel realistlikus stiilis, kuid teoses esinevad loomadest abistajad ning vaimolendid, kelle eksistents on justkui iseenesestmõistetav (Benito 2009: 200–201). See on seotud sellega, et põlisameerika kirjanduses tuleb lääne inimese jaoks ette ootamatuid ning ebarealistlikke hetki. Sellest tulenevalt kirjeldavadki lääne kultuuriruumist pärit inimesed seda sõnaga „maagia“, kuigi põlisameeriklaste endi jaoks on tegemist täiesti normaalse nähtusega – piir reaalsuse ja fantaasia vahel on praktiliselt olematu.

Populaarseks loomasümboliks põlisameerika kirjanduses on karu. Momaday kasutab teostes *House Made of Dawn* ja *The Way to Rainy Mountain* karu kuju, et luua oma *wildernessi* narratiiv (Bloom 2010: 71–72). Tšerokii päritolu kirjanik Diane Glancy on kasutanud karu kujundit oma teoses *Pushing the Bear* (1996), kus varem inimesena eksisteerinud karu on vastuhaku sümboliks. „Päikesetormides“ võib samuti leida karu, lisaks sellele on Linda Hogan oma teostes kasutanud sümbolina näiteks pantrit, koiotti, jänest.

Linda Hogani essee *First People* (1999) uurib inimeste ja loomade vahel eksisteerivat suhtlussidet. Hogan viitab loomadele kui „esimestele inimestele“. Ta argumenteerib, et paljud põlisameeriklaste traditsioonid peavad loomi esimesteks olenditeks, kes sellel maal kõndinud on. Loomad ei olnud mitte ainult esimesed elusolendid maal, vaid tänu nendele on inimeste eksistents üldse võimalik. Hogan kirjeldab essees samuti inimeste ja loomade vahel sõlmitud kokkuleppeid, mida põlisameeriklaste kultuuris korduvalt ja korduvalt ette tuleb (vt. 3. ptk.). Kõige tuntumad on kokkulepped, kus loomad on nõus andma enda elu ja ihu inimeste toitmiseks, aga seda tingimusel, et eksisteerib

vastastikune lugupidamine ja ennast ohverdanud looma austatakse ja tema auks viiakse läbi vastavad pühalikud rituaalid.

Võrreldes põlisameerika kirjandusega võib lääne looduskirjanduses välja tuua suuremaid muutusi loomade kujutamises olenevalt sajandist. Valgustusajal kujutati loomi eesmärgiga parodeerida. Romantismiaja kirjanikud ja luuletajad nagu William Wordsworth, lord Byron ja John Keats kirjutasid metsloomadest ja nende ilust ning sellest, kuidas inimesed võiksid sellisest metsikusest inspiratsiooni saada. Viktoriaanlikul ajajärgul muutus oluliseks loodusloo kirjapanemine, mille algatas Charles Darwin. Samal ajal hakkasid Inglismaa ja Ameerika kodudesse ilmuma lemmikloomad. Koos lemmikloomadega tekkis uus kirjandus, mis oli suunatud peamiselt lastele ja kus kasutati loomadest tegelasi, et anda edasi moraalseid ja õpetlikke lugusid (DeMello 2012: 328). Metsikud loomategelased ameerika kirjanduses on tavaliselt üksikud isased loomad, kes elavad *wilderness*'is ilma kaaslaseta (Moby Dick, Hemingway "Vanamees ja meri") Metsikud isased loomad on suured ja tugevad isased, kes elavad vägivaldset ja samas vaba elu. Koduloomi seevastu kujutatakse tööloomadena, toiduna või ohvritena (Nelson 2000: 54). Ka lääne kirjanduses on rääkiva looma kujund olnud üsnagi populaarne. 18. ja 19. sajandi satiirikud andsid loomadele hääle, et kasutada neid vaeste ja rõhutute murede näitamiseks. Mõned kasutasid rääkivaid loomi, et väljendada loomade endi kannatusi. Lääne traditsioonis on rääkiva looma kujund avaldunud nii muutumislugudes kui ka loomavalmides. Rääkivaid loomi kujutatakse ka lastekirjanduses (Buell, Heise, Thornber 2011: 432).

19. sajandil sai alguse uudne looduskirjanduse haru – realistlikud metslooma-jutud. Nendes juttudes olid kombineeritud looduskirjandus ja „loomakirjandus“. See temaatika sai kiiresti populaarseks nii Ameerika Ühendriikides kui ka Kanadas. Nimetatud žanri üks loojatest oli Charles G. D. Roberts. Kui varasemates juttudes olid loomad rohkem antropomorfsed, siis realistlike juttude puhul oli keskseks teemaks looma iseloom ning hingeelu. Neid loomajutte hakati lähemalt uurima alles 1960ndatel. Eriti huvipakkuvad olid Anna Sewell'i *Black Beauty* ja Rudyard Kipling'i *Jungle Book*. Sellel ajal olid populaarsed ka lood koduloomadest, näiteks Jack London'i *Call of the Wild*. Nende raamatute autorid väitsid, et need on tõestisündinud lood, ilmselt seetõttu, et oma raamatuid laiemale publikule paremini müüa. 1903. aastal ründas üks olulisi Ameerika looduskirjanikke John Burroughs n-ö. „võltsnaturaliste“, väites, et enamus tuntuid

looduskirjanikke on petised ja ainult rahalise kasumi peal väljas (Murphy 1998: 109 – 113).

Kaasaja puhul on Garrard välja toonud, et loomade ja inimeste vahelised uuringud on jaotatud kaheks: loomaõiguste filosoofilisteks mõtisklusteks ja loomade kujutamise kultuurilisteks analüüsideks (Garrard 2004: 136). Inimesed saavad olla samaaegselt loomad ja neid saab loomadega võrrelda. Ka Gary Snyder ja Paul Shepard on väitnud, et teatud punktini on kõik inimesed loomad ja jäävad instinktitasemel metsikuks (ibid. 140) Loomauuringute teadlased on oma fookuse suunanud sellele, kuidas inimesed oma käitumisega otseselt või kaudselt loodusele negatiivset mõju avaldavad. Selle all kannatavad loomad, linnud, taimed, mikroorganismid, putukad jne (Buell, Heise, Thornber 2011: 432).

Kaasaja töödest on just Barry Lopez'i teostes näha looma kujutamise muutust. Lopezi tekstid on justkui meditatsioonid võimsatest loomadest koos nende juurde kuuluvate müütide, kuvandite ja fantaasiatega, mis inimesed on neist loonud. Lopez väidab oma essees *Renegotiating the Contracts*, et lääne kultuur on taandarenenud liigišovinismi tõttu, kuna me ei aktsepteeri seda, et loomadel võib olla oma kultuur, mis võiks meile isegi eeskujuks olla (Buell 1995: 219). Lopez väidab, et traditsiooniliselt küttivate rahvaste seas levinud jutt kokkuleppest loomadega ning üksteisega arvestamisest on vaid soovkujutelm. Sellegipoolest mainitakse sellist kokkulepet paljudes põlisameerika kirjandusteostes ning siinkohal arvab autor, et oleks liiga ennatlik seda väita, olemata ise sellesse kultuuriruumi kuuluv.

Kokkuvõttes võib öelda, et lääne ühiskonnas eksisteeriv dualistlik lähenemine, mis vastandab inimese ja looma, erineb sellest, kuidas nähakse põlisameerika kultuurides looma. Nendes kultuurides ei ole loomad vastandlikuks kategooriaks, vaid loomi nähakse esivanematena ja pigem samastatakse end nendega. Põlisameeriklased, kaasa arvatud kirjanik Linda Hogan, mainivad inimeste, looduse ja loomade vahel eksisteerivat pikka ja sügavat sidet. Seda esineb nii suulises traditsioonis, kui ka filosoofiates, spirituaalsetes rituaalides ning kirjanduses. Paljudes tekstides on see lausa domineerivaks narratiiviks. Põlisameerika kirjanduses on loomad esindatud kõikides žanrites – loomismüüdid, triksterilood jne. Lääne ühiskonnas on looma kujutamises ja temasse suhtumises toimunud suuremad muutused kui põlisameerika kultuurides ning neile lähenetakse teaduslikumalt.

2.3.3. Inimese suhe taimedega

Taimikirjandus on viimastel aastatel hakanud muutuma järjest populaarsemaks. Esile on hakanud kerkima kriitilised taimeuuringud (*critical plant studies*), mille kõrvale on tekkinud ka taime-ökokriitika (*vegetal ecocriticism*), millest küll hetkel veel eriti materjale ei leidu, kuid vihjeid on. Ilmselt on see tulevikuala, millest varsti rohkem kuuleme.

Taimede vastu on inimesed alati huvi tundnud, kord rohkem, kord vähem. Juba 1973. aastal ilmus teos *The Secret Life of Plants*, mis analüüsib lähemalt taimede ja inimeste omavahelisi suhteid. Pärast seda on ilmunud rohkelt ökokriitikasse kalduvaid tekste nagu näiteks *What a Plant Knows* (2013), mis räägib sellest, et oleme taimedest täielikult sõltuvuses, kuna taimed varustavad meid põhimõtteliselt kõigega. Taimedel on olemas meeled – nad on võimelised nägema, kuulma, tundma, mäletama.

Michael Marder on öelnud, et varasel keskajal ei olnud taimed enam midagi märkimisväärset ning inimeste tähelepanu on pidevalt olnud pigem loomadel. Oleme taimedega nii harjunud, et võtame neid iseenesestmõistetavana. Karl von Linne taimede klassifikatsioon kaotas taime unikaalsuse, sest taimede nimetused asetavad taime justkui surnud süsteemi (Marder 2013: 5–6). Marderi *Plant-Thinking* on meelepärane ka ökofeministidele, isegi kuulus Vandana Shiva võtab teose tagakaanel sõna. Tema sõnum on lihtne: mehhanistlik mõttemall on lasknud inimestel kasutada vägivalda nii loomade kui ka taimede vastu. *Plant-Thinking* aitab taimi, sest harib inimesi, kuidas taimedega ringi käia ning samal ajal aitab laiemalt inimestel mõista elu ja koha pühadust ning jätkuvust. Hetkel tundub loomade eelistamise tendents olevat möödunud, nii taimed kui ka loomad on muutunud väga oluliseks ökokriitilise analüüsi sihtmärgiks.

Plants and Literature: Essays in Critical Plant Studies (2013) on kriitiliste taimeuuringute sarja esimene raamat ning loodetavasti mitte ainus. Tegemist on interdistsiplinaarse käsitlusega taimedest ning selles üritatakse analüüsida taimede ja inimeste suhteid, kasutades selleks erinevaid kirjandustekste. Muuhulgas analüüsitakse selles Leslie Marmon Silko teost *Ceremony*. Peategelasel Tayol on psüühilisest traumast tervenemiseks vaja saada uuesti ühendus maa ja inimestega ning tuttavate taimede tuttava lõhnaga. Tayol tekib teose vältel taimedega terviklik ja spirituaalne suhe, mille

tõttu muutub ta maailmavaade ning lõpuks hakkab ta taime elava isikuna tunnetama (Laist 2013: 149).

Ravimtaimede kohta on ilmunud arvukalt entsüklopeediaid nii lääne kui ka põlisameerika kirjanduses. Põlisameerika kirjanduses on narratiivid läbi põimunud viidetega taimedele ja loomadele. Palju kasutatakse taimedega ravimise motiive, mis võimaldab põlisameeriklasel vabaneda kolonialismi rusuvast olemusest ning mingisugusel määral tagasi pöörduda oma vanade tavade juurde. Ravimtaimedega ravimist kasutavad ka Linda Hogani romaani „Päikesetormid“ tegelased, kes läbi selle jõuavad oma identiteedile lähemale. Linda Hoganile on taimed äärmiselt olulised. Ta on andnud välja erinevaid taimeraamatuid, sealhulgas *The Sweet Breathing of Plants* (2002), mis on esseede ja luuletuste kogumik naiste ja taimede suhetest. Robin Wall Kimmerer aga üritab oma teoses *Braiding Sweetgrass* kombineerida põlisameeriklaste teadmised ning teaduslikud teadmised.

Taimekirjanduse alla on tekkinud eraldi liik kirjandust, mis räägib umbrohest. See on üllatavalt populaarseks muutunud. Umbrohi on taim, mis on „valel ajal vales kohas“. Umbrohu hävitamine kuulub aianduse valdkonda, kuid umbrohu defineerimine nõuab kultuurilist analüüsi (Garrard 2004: 5–6).

Richard Mabey ütleb, et umbrohi ei ole parasiit, sest ta saab inimeseta eksisteerida, kuid me oleme nende „ökoloogilised partnerid“. Minevikus on umbrohud olnud inimese silmis positiivsemad taimed, sest nad olid esimesed juurviljad, kodused ravimid(ravimtaimed) ning värvid. Kaasajal on suhtumine umbrohtu muutunud, sest tekkinud on n-õ superumbrohud, mille tõrjumine on keeruliseks osutunud. Need on andnud ainet näiteks ulmekirjanduse jaoks. Irooniliselt on just inimtegevuse rünnak looduse vastu need tekitanud (Mabey 2012: 12–13). Michael Pollani teos *The Botany of Desire* läheb veel kaugemale ning üritab vaadata maailma taime vaatepunktist. Pollani arvates võib taimi, mis on tavaliselt objektideks, pidada ka subjektideks, sest nad panevad inimesi tegema neid asju, mida nad ise teha ei saa (Pollan 2002: xv).

Kriitilised taimeuuringud ning taime ökokriitika on uued ja põnevad uurimissuunad, mis annavad uusi teadmisi taimede ja inimeste omavaheliste suhete kohta. Ja mitte ainult – meile õpetatakse, kuidas taimedega käituma peaks. Käsitletakse nii aia- kui ka ravimtaimi ning üllataval kombel ka umbrohtu. Mainitud suunad on rohkelt kiidusõnu saanud ka näiteks ökofeministidelt. Põlisameeriklastel on taimedega teistsugune,

intimne suhe. Taimed aitavad neil terveneda ning saavutada uuesti sideme oma maa ja inimestega. Käesolev magistr töö soovib samuti anda oma panuse taimekriitikasse ning Linda Hogani teosed on selleks tänuväärne materjal.

3. Linda Hogani “Päikesetormid”

3.1. Naise suhe maaga

„Müüte lähemalt uurides ja analüüsid selgub, et neis peitub palju tõde. Nad kätkevad endas inimkonna kõige sügavamaid kultuurilisi lugusid teekonnal spirituaalsuse ja kõrgema psühholoogilise tasandi poole. Müütide olulisus peitub nende võimes viia meid ajas tagasi perioodi, kus need loodi sündisid ja lubavad meil maailma vaadata uue ja värske pilguga.“¹⁰

— Linda Hogan, *Dwellings*

Käesolev peatükk koosneb kolmest alapeatükist, mis kirjeldavad naise suhet maa, loomade ja taimedega. Need teemad on omavahel tugevalt seotud ning aitavad välja tuua romaanis kujutatud seosed naise ja looduse vahel, kus looduse ja naise vaheline piir võib kaduda ning nad omavahel peaaegu kokku sulanduvad. Analüüsis keskendutakse pigem romaani sisule kui vormile, sest eelnevad romaani analüüsid on keskendunud pigem vormile. Sellele analüüsile aitab kaasa ökofeminist Greta Gaardi idee sellest, et lääne patriarhaalne ühiskond kohtleb naisi alamana, sest naine on loodusele lähemal. Teoses mainitakse mitmel korral, et peategelast Angelat ja ta ema Hannah'i on mehed elu jooksul ära kasutanud ning nende kallal vägivalda kasutanud. Teisalt saab juhinduda ka Gaard'i mõttest, et põlisameerika kirjanduses toimub looduse naiselikustamine ehk loodust võrreldakse naisega. Seda näeb mitmel korral tekstis ning see on põlisameerika kirjanduse puhul tavaline.

Kõnealune alapeatükk toob välja teose “Päikesetormid” põlisameeriklasest naispeategelase Angela suhtumise loodusesse, mis romaani vältel suuresti muutub seoses sellega, et ta jõuab oma kultuurile lähemale. Kasutan mõisteid “maa”, “vesi”, “identiteet”, “müüt” ja “wilderness”, mis on omavahel “Päikesetormide” kontekstis

¹⁰ “When we examine myths, we find that they are a high form of truth. They are the deepest, innermost cultural stories of our human journeys toward spiritual and psychological growth. An essential part of myth is that it allows for our return to the creation, to a mythic time. It allows us to hear the world new again.”(Hogan 1995b: 51)

tugevalt seotud, et analüüsida peategelast ja teda ümbritsevat. Mida lähemale ta oma kultuurile ja maale jõuab, seda enam hakkab temas süvenema maatumetus, mis on varem olnud ununenud. Lisaks sellele tuuakse välja põhjusi, miks on antud teost võimalik analüüsida ökofeministlikust vaatepunktist ning samuti rõhutatakse Linda Hogani keskkonnakriitilist lähenemist seoses USA valitsuse ning suurkorporatsioonide järjekindlate püüdlustega hävitada loodust ja tõrjuda põlisameeriklased oma elualadelt välja, et kasutada sealseid maavarasid kasumi teenimiseks.

Teos "Päikesetormid" algab paljutähendusliku lõiguga, mis aitab mõista peatselt lahti rulluvat maa, vee ja inimeste omavahelist suhet. Sellest lõigust võib eeldada, et tegemist on suhteliselt kõrvalise paigaga, mis on mõndagi näinud:

Ma olin seitsmeteistkümnene kui pöördusin tagasi Adam's Rib'i Tinselman'i praamiga. See maa asus põhjas. Paik, kus maa oli vee kahte lõõnud ja maa omakorda vee poolt poolitatud. Selle piirkonna kaarte vaadates tundus maa olevat ühtaegu nii piiritletud kui piirideta. Vanemad on öelnud, et see oli paik, kus maa ja vesi olid moodustanud ühise pakti, mis on nüüdseks purunenud.¹¹

Teose peategelane 17-aastane Angela Jensen kirjeldab antud lõiguga maad, kuhu ta jõudnud on, et külastada oma naissugulasi ja paika, kust tema esivanemad põlvnevad. See on talle täiesti tundmatu ala, kus maa on veega üheks saanud ning samas on teatud mõttes maa ja vesi siiski eraldi. Seda maad on laastatud esmalt euroameeriklastest jahimeeste ning hiljem suurkorporatsiooni poolt, mille tagajärjel on hukkunud arvukalt taimi ja loomi. Õhus on postapokalüptiline meeleolu. Põlisameeriklased saavad ainult pealt vaadata, kuidas nende elukeskkonda masinatega hävitatakse ja nende nõudmised ei huvita kedagi. Eelpool mainitud lõigust tuleb ka esimene viide sellele, miks on antud teost võimalik vaadelda ökofeministlikust vaatepunktist. Nimelt on nimi Adam's Rib (Aadama küljelu), mis on fiktsionaalne saarelinn Minnesota ja Kanada vahelisel alal, otsene vihje sellele, et esiteks on tegemist naiste alaga. Tõepoolest, antud linnas on enamus elanikke naised. Teiseks märgib antud linna nimi seda, et linnaelanike domineerivaks usuks on ristiusk, sest põlisameeriklaste religioon on nüüdseks

¹¹ "I WAS SEVENTEEN when I returned to Adam's Rib on Tinselman's Ferry. It was the north country, the place where water was broken apart by land, land split open by water so that the maps showed places both bound and, if you knew the way in, boundless. The elders said it was where land and water had joined together in an ancient pact, now broken." (Hogan 1995: 19).

muutunud seguks oma hõimu religioonist ning ristiusust. Kuna teose analüüsis lähtutakse ökofeministlikust vaatepunktist, siis on siinse analüüsi seisukohalt olulisem esimene idee ehk tegemist on naiste alaga.

Looduse hävitamist võib vaadelda ökofeministlikus võtmes koos Greta Gaardi ideega, mis teoses *Ecofeminism: Women, Animals, Nature* (1993) välja toodud – kui lääne ühiskonnas on naise roll emana endast kõik anda ja mitte midagi vastu saada, siis patriarhaalses ühiskonnas üritavad mehed Maa käest ainult võtta kõik, mis võtta annab, justkui oleks Maal ammendamatud varad. Lääne patriarhaalne mõtlemine baseerub dualismil, ja kuna naist nähakse maale lähemalolevana, siis on ta ka alam hierarhia vaatepunktist. Põlisameerika kultuurides on inimene loomade ja loodusega võrdne ja see tähendab, et inimene peab hea seisma selle eest, et loodust ei hävitataks, sest see on tükike temast (Gaard 1993: 302). Sellest tulenevalt on põlisameerika kirjandustes vastuolu, kuna ühelt poolt on tegemist põlisameeriklaste häälega, kuid teisalt on neid kirjandusi mõjutanud kolonialistlik praktika. Seetõttu on “Päikesetorme” võimalik analüüsida lääne perspektiivist vaadatuna ning tuvastada selles läänelikke jooni. Ühelt poolt kujutab “Päikesetormid” inimese sidet loomade ja loodusega, kuid teisalt toimub lääne patriarhaadi poolt naise/looduse käest kõige ära võtmine, tühjaks ammutamine.

Läbi teose võib leida erinevaid ökofeministlikke seoseid. Järgnev lõik kirjeldab seda, kuidas Angela sõidab paadiga üle vee, et jõuda oma sugulaste juurde ning ta räägib sellest, mida tunneb. Lõigust võib välja lugeda, et vesi sümboliseerib teatud mõttes kojujõudmist ja samas tuuakse sisse lootevee motiiv, mis ühest küljest näitab Angelas olevat mälu, mis on seotud antud kohaga, teisalt aga seda, et tema ema Hannah oli seal olnud, kui Angela oli alles tema kõhus. Selles võib näha võrdlust Angela ema ning Emakese Maa vahel. Samas tähendab vesi antud kontekstis ka uuestisündi:

Seda oli tunda, ma liikusin iseenda poole, täpselt nagu vihm, mis sajab järve. Tundsin, et pöördun koju, paika, kus ma kunagi elasin, kui ma olin veel oma ema sees. Pöördun tagasi inimeste juurde, keda ei ole kunagi varem kohanud. Ma ei teadnud nende kombeid ega seda, mida nad minust võisid arvata.¹²

¹² “It was a felt thing, that I was traveling toward myself like rain falling into a lake going home to a place I’d lived, still inside my mother, returning to people I’d never met. I didn’t know their ways or what they would think of me.” (Hogan 1995: 26).

Angelas on väga tugev sisemine veendumus, et ta on teel koju, kus teda mõistetakse. Teda on ootamas naised, kes aitavad tal iseendani jõuda.

Angela elu on linna jõudmise hetkeni olnud äärmiselt dramaatiline, sest ta ema Hannah oli teda lapsena väga kohutaval moel piinanud seoses enda kultuuritrauma tõttu vägivaldseks muutumisega ning sellest peale on Angela ühest kasuperest teise rännanud nagu sageli põlisameeriklastega juhtus ja endiselt juhtub. Põlisameeriklaste individuaalsest traumast ning ka kultuuritraumast rääkimine on oluline, et mõista, mis seisus on Angela antud linna jõudmise hetkel, sest tema muutumine läbi maastikel liikumise algab just sellest, Adam's Rib'i nimelisest linnast. Traumat mõtestab lahti käesoleva peatüki 2.osa, 3.2.

“Päikesetormide” kohta on öeldud, et see on teatud mõttes *bildungsroman* (Champion 2002: 132). Teatud sarnasus on tõesti olemas, sest peategelane Angela jõuab läbi rännaku oma juurteni ning nõ. kasvab tänu oma rännakule. Erinevuseks on aga see, et kui *bildungsroman*'i puhul lahkub peategelane kodust, et end leida ja arenda, ja see on individuaalne areng ning oma uusi teadmisi ei jagata teistega, siis põlisameerika kirjanduses on pigem vastupidine protsess – tegelane läheb koju, oma esivanemate maale, et oma juuri leida, et siis hiljem tagasi oma esialgsesse kodusse pöörduda ja jagada oma uusi teadmisi kogukonnaga. Kogukondlikkus on põlisameerika kultuuride puhul oluline mõiste. Läänes eelistatakse sageli individualistlikku lähenemist, kuid põlisameeriklastele on oluline ühtekuulumistunne, sest see aitab säilitada nende kultuuri. Selle läbi toimub nii tegelase isiklik kui ka kogukondlik kasvamine, areng. Selline situatsioon on tekitatud kolonialismi poolt, mis on sundinud põlisameeriklased lahkuma oma esivanemate maalt, kuid põlisameeriklaste maatunnetus on jäänud nii tugevaks, et nad suudavad vaatamata kõigele säilitada sideme maaga ja läbi selle sideme leida oma identiteedi.

Nagu eelnevast võib järeldada, siis on identiteedi leidmine läbi oma maa tunnetamise antud teoses olulisel kohal. Identiteedi puudumine tekitab inimeses tunde, et ta ei kuulu kuhugi. Angela on tundnud enne esivanemate juurde jõudmist, et ta on kahe maailma vahel ja seega juurtetu. Ta ei ole täielikult üks ega teine. See on tingitud sellest, et ta ema on põlisameeriklanna ning isa on “valge” ning see on ka ainus fakt, mis on tema isa kohta teada. Seoses oma naissugulaste juurde jõudmisega tunnetab ta, et üks maailm tema elus, või “üks Ameerika” (ibid. 25) nagu ta ise ütleb, on lõpule jõudmas, samas

teab ta seda, et see tähendab ka millegi uue algust. Tema identiteet tugevneb teose vältel ning teose lõpuks on ta teadlik sellest, kuhu kuulub. Mida kaugemale ta oma endisest elupaigast ja mida lähemale oma esivanemate juurde jõuab, seda rohkem hakkab ta oma juuri tunnetama ning tundma maaga sidet. Ta kuulub oma esivanemate juurde ning seda sidet ei ole enam võimalik purustada.

Maast kirjutades ei saa mainimata jätta müüte, mis on põlisameerika kultuurides tähtsal kohal ning mida kasutatakse ohtralt ilukirjanduses, et seletada mingisuguseid nähtusi. Üks olulisemaid müüte on loomismüüt. Põlisameerika kultuurides on mitmeid erinevaid loomismüüte. Hogan kasutab Chickasaw kultuuris levinud loomismüüti, milleks on sukeldujamüüt. David Adams Leeming'i teoses *Creation Myths of the World* (2009) kirjeldatakse sukeldumismüüti, mis on levinud Kesk-Aasias, Indias ning Põhja-Ameerika põlismaalaste traditsioonis. Selles mängivad olulist rolli nii vesi kui ka loomad. Looja saadab loomad veesügavusse, et nad tooksid välja muda, millest luuakse Maa. Need loomad ei oma ülivõimeid, vaid on nagu meie. Ühel loomal õnnestub tuua põhjast muda, mis asetatakse kilpkonna kilbile ning puudutusest hakkab see kasvama nagu loode, kuni muutub Maaks, mida põlisameeriklased kutsuvad Turtle Island (Kilpkonnasaar). Seejärel luuakse ka taimed ning loomad, sealhulgas inimene (Leeming 2009: 24–28). Sellest jäeldub, et kõik saab alguse Maast, Maa “sünnitab” taimed, loomad ning alles seejärel inimese.

Teose vältel räägivad Angela naissugulased talle erinevaid müüte ning seeläbi hakkab hakkab Angela üha enam tunnetama oma hõimu kultuuri. Seeläbi tunnetab ta ka vee jõudu. Ta võtab vett elusana ja tema jaoks on veest kogu maa alguse saanud. Maa on põline ja on suutnud edasi püsida, kuid ta ei suuda seda lõputult teha ning mingisuguse aja pärast võib ka maa vihaseks saada, ning hävitada “valgete” inimeste tegevuse jäljed. (ibid. 281) Hogan mainib mitmel korral teoses muda, nii et seda võiks pidada vihjeks sukeldumismüüdile. Ta räägib sellest, et Adam's Rib'i linna ning selle lähedal asuva Fur Island'i vahel asub Hungry Mouth of Water (Näljane Veesus), mis kujutab endast järve keskel olevat veesilma, mis kunagi kinni ei külmu. Noored kohalikud põlisameeriklased, kes on oma algupärasest maailmast eemaldunud, peavad veesilma lihtsalt geoloogiliseks eripäraseks, kuid vanemad inimesed, kes teavad ja mäletavad vanu müüte, teavad, millega on tegu. Vesi on vaim ja jumal, mis valitseb nende üle (ibid. 72). See noore ja vanema põlvkonna põlisameeriklaste vastandamine näitab, kuidas on muutunud kaasaegse põlisameeriklase maatunnetus. Neil puuduvad teadmised oma

kultuurist ning seetõttu on nad ka oma maast kaugenenud. See on järjekordne näide sellest, mida kultuurigenotsiid on põlisameeriklastega teinud. Nad on läänestunud - lääne maailmavaadet võib nimetada loodusest distantseerituks ning ratsionalistlikuks ning põlisameeriklaste maailmavaade vastupidiselt sellele põhineb lugudel ja metafooridel.

Põlisameerika kirjanikud kasutavad oma ilukirjanduslikes teostes palju ajaloo lahtiseletamist ja -kirjutamist. Linda Hogan ei erine selles osas teistest kirjanikest. Ta avab oma teoses toetava ajalookirjutuse, mis ei puutu mitte ainult antud maa-alasse, vaid on üldisem ajalooline ülevaade sellest, kuidas sadade aastate jooksul on põlisameeriklaste maast üle käinud rohkelt eurooplasi - prantsuse karusnahakütid ja kaupmehed, kes tühjendasid maa kobrastest ja rebastest; inglased, norralased, rootslased jne (ibid. 19). Osaliselt tuleneb see sellest, et lugeja ei pruugi olla teadlik kõigest, millest teoses räägitakse, nii on kirjanikul ka lugejat nõ. valgustav roll. Lisaks on probleem selles, et ajalooraamatud vaikivad sageli teatud intsidente maha. Sedasama tendentsi võib märgata ka põlisameerika ajaloo puhul.

Hogan kasutab kirjutamist teraapilisel eesmärgil, sest läbi kirjutamise on võimalik põlisameeriklaste kultuuride hävitamise traagikat mingisuguselgi moel endast välja saada, samas see ka uuesti läbi elada, mis aitab paremini olukorraga rahu teha. Hiljem pöördun selle teema juurde tagasi ning räägin lähemalt sellest, kuidas kirjutamine aitab nii kirjanikku kui ka lugejat.

Linda Hogan, nagu paljud teised põlisameerika kirjanikud, toob oma teosesse sisse *wilderness*'i mõiste. Põlisameeriklased ei kasuta looduse kirjeldamisel seda sõna, sest nende jaoks *wilderness*'i ei eksisteeri, kuid kasutades koloniseerija keelt, et edasi anda oma ideid, kasutavad nad antud mõistet siiski sageli oma kirjandusteostes, et näidata, kuidas põlisameerika kirjandus erineb lääne kirjandusest. Sageli mainitakse seda mõistet selleks, et teatud määral naeruvääristada lääne inimese maailmavaadet. "Päikesetormides" räägib Dora-Rouge sellest, et immigrandid uskusid, et *wilderness* on täis deemoneid ja ainult nende kirik ja jumal suudavad demonid minema ajada. Nad olid kaotanud/unustanud oma metsiku poole ning seetõttu kartsid isegi öiseid loomahääli ning sellel maailmal, kus nad elasid, oli kadunud võime end taasluua. Seetõttu tahtsid nad nüüd hävitada kõike, mis neid päästa suudaks – maastikku, taimi, loomi. (ibid. 102) Hogan kasutab *wilderness*'i mõistet erinevatel viisidel. See lause on

selge põlisameerika ning lääne vastandus. Hogan võtab küll antud mõiste omaks aga näitab, et põlisameeriklaste ning lääne inimeste jaoks on *wilderness* erineva tähendusega.

Teine näide on sellest, kuidas Angela hakkab tundma, olles koos teiste tegelastega teel, et aeg hakkab muutuma ning ta satub kahe maailma vahele. Ta on *wilderness*'i lummusesse sattunud. Kõik muutub üheks (pimedus/valgus, õhk/vesi, maa/vesi). (ibid. 219). *Wilderness* tähendab põlisameeriklase jaoks järelkult maastiku ja loodusega täielikku ühtesulamist, kus üks ei eristu enam teisest.

Kolmas näide illustreerib pigem lääne inimese *wilderness*'i ihaluse naeruvääristamist. Teel kohtavad tegelased meest ja naist, kes kanuuga sõidavad. Nende näod on märkimisväärselt valged ja neil on kaasas valget värvi koer. See on ilmselge vihje, et tegemist on lääne inimestega. Mees ja naine ütlevad, et nad lähevad *wilderness*'i elama. (ibid. 229). See näitab veelkord, kui erinevad arusaamad võivad *wilderness*'ist olla. Hogan kasutab põlisameeriklaste poolt tajutava *wilderness*'i kujutamisel konkreetselt tajumise aspekti, kus inimene sulandub loodusesse. Lääne *wilderness* tähendab pigem metsikusse loodusesse minekut, kuid mitte sellega üheks sulandumist.

Nii "Päikesetormide" kui ka mitmete teiste Hogani teoste keskmes on keskkonnakriitika. Probleemid, millest ta oma teostes räägib, on kahjuks endiselt olemas, ja ei kao niipea kuhugi. Hogan on tulihingeline keskkonnaaktivist ning seetõttu kajastab ta teemasid, mis on väga päevakajalised isegi praegu. Ilmselt on ta ka seetõttu kirjanikuna väga hinnatud, et seisab looduse säilitamise eest.

Angela rolliks "Päikesetormides" on lisaks oma identiteediotsingutele ka keskkonna säilitamise eest võitlemine. Hogan on intervjuudes rääkinud sellest kui tõestisündinud juhtumist. Sellest on lähemalt kirjutatud esimeses peatükis, kus on välja toodud Linda Hogani olulisus põlisameerika kirjandustraditsioonis. Juba teose alguses kirjeldatakse, mida on teinud USA valitsuse ning hüdroelektriettevõtte ühine plaan ehitada paisud järvedele, et elektrienergiat toota. Paisude ehitamise tõttu on hukkunud arvukalt loomi ning on üle ujutatud maa, kus inimesed elasid. Nad ei piirdu ainult sellega, vaid üha laiendavad ala, kuhu ehitada paisusid ja rajada hüdroelektrijaamu. Inimeste joogivesi saastub ning maa ja vee tasakaal nihkub paigast, sest maa-alad, mis enne on kuivad olnud, satuvad vee alla ning vastupidi, veest tõuseb maapind. Maa on pidevas vägivaldses muutumises. Rajatakse teed, mis lõikavad ära põlisameeriklaste

traditsioonilised küttimisalad ning võetakse maapõuest kõik, mis veel võtta on (ibid. 66) Lääne inimese jaoks on põlisameeriklased ilma ajaloota inimesed, kes on elanud tühjal maastikul nagu nad isegi. Angela ei suuda küll ära hoida looduse hävitamist aga ta vähemalt üritab seda teha, ärgitades inimesi protestil osalema.

Angela võitlus maa hävitamise vastu ning ta tagasipöördumine tsivilisatsioonist tagasi vanade tavade ja metsiku looduse juurde viib stereotüüpsete mõisteteni "ökoloogiline indiaanlane" (*ecological indian*) või siis 20. sajandi "õilis metslane" (*noble savage*). Angela liigub "pahelisest" tsivilisatsioonist looduse rüppe ning tema mõistus saab puhastatud kõigest ebameeldivast, mis temaga varem juhtunud on. Ta saavutab lähedase suhte maa, loomade ja taimedega ning elab nendega harmoonias, andes endast kõik, et neid ei hävitataks. Tagasi tsivilisatsiooni pöördudes on tema maailmapilt muutunud ning ta jääb loodusega üheks.

Kokkuvõttes võib öelda, et lääne *wilderness* ning põlisameeriklaste maaga koos elamine on erinevalt mõistetavad, sest *wilderness*'i puhul üritab inimene loodusele ja loomadele füüsiliselt lähemale jõuda, kuid põlisameeriklaste puhul on maalähedus vaimsemat laadi. Positsioneerides end lääne uurijana, on "Päikesetormidest" võimalik leida mitmeid teemasid, mida saab ökofeministlikust vaatepunktist uurida. Nendeks on näiteks naise suhe maa ja veega ning aktiivne vastuhakk loodust hävitavatele inimteguritele. Angela on olnud juurtetu oma "segaverelisuse" tõttu, kuid läbi maastiku liikudes jõuab ta oma identiteedini. Vesi sümboliseerib ta kojujõudmist aladele, kus ta esivanemad on elanud. Teose vältel seisab Angela vastu patriarhaalsele võimule, mis üritab loodust hävitada. Põlisameeriklaste jaoks on maa kõige alus. Maa on tugevalt põimunud põlisameeriklaste ajaloo ja identiteediga ning kuigi põlisameeriklasi on üritatud murda sellega, et läbi ajaloo on neid sunnitud jätma oma hõimumaid ja liikuma teistesse paikadesse, ei ole see veel õnnestunud. Hämmastaval kombel on neil säilinud jõud edasi elada, kuigi neilt on võetud nende maa, nende keel, seetõttu ka sageli nende identiteet ning nad on jäetud kultuuritraumaga üksi toime tulema.

3.2. Naise suhe keele ja loomadega

Käesolevas alapeatükis võetakse vaatluse alla romaani põlisameeriklastest naistegelaste suhe oma põliskeelega, mille kaotamise tõttu on nad ära lõigatud oma

põlistraditsioonidest, sealhulgas loomadega suhtlemisest. Põlisameeriklased peavad tänapäeval rääkima koloniseerija keelt ja on seetõttu oma keele unustanud ja seoses oma keele kaotamisega on põlisameeriklased kaotanud ka võime loomadega rääkida. Esmapiilgul võib selline alapeatüki pealkiri kummaline tunduda, kuid „Päikesetorme“ vaadeldes võib näha, et Hogan räägib enamjaolt keelest ja loomadest koos ning neid on suhteliselt võimatu teineteisest lahutada ja seetõttu on neid ka käesolevas magistritöös koos käsitletud. Lisaks naiste ja loomade omavahelisele suhtlusele vaadeldakse ka oma keele taasleidmist ning põlisameeriklase maailmapildi erinevust lääne maailma omast, samuti tuuakse sisse mõiste “kaduv indiaanlane” (*vanishing indian*). Keel on Linda Hogani jaoks väga oluline, sest see tähendab vastupanu kolonialismile, mille vastu põlisameeriklased jätkuvalt võitlevad.

Mitmed põlisameerika kirjanikud nagu Paula Gunn Allen, Leslie Marmon Silko ning Joy Harjo on uurinud, kuidas kirjutamine ja jutustamine aitavad väljuda kolonialismiloogikast. Joy Harjo räägib kogumikus *Reinventing the Enemy's Language* (1998) keele dekoloniseerivast jõust, öeldes, et koloniseerija keel tuleb omaks võtta ja seda keelt kasutades tõtt rääkida, et mitte ohvriks jääda. Keelel on võime ravida, luua ning taastada. Koloniseerija keel on jõuga ära võtnud hõimukeele ning üritanud selle väärtust kahandada ning seetõttu on hõimukirjanikel ja –jutustajatel kohustus “vaenlase” keel nõ taasleiutada, muuta enda omaks (Harjo 1998: 137).

Susan Berry Brill de Ramirez on teoses *Contemporary American Indian Literatures and the Oral Tradition* (1999) kirjutanud sellest, et esmalt tuleb lähtuda teadmisesest, et põlisameerika kirjandused on välja kasvanud suulisest traditsioonist ja vastavalt sellele tuleb nendesse kirjandustesse ka teistmoodi suhtuda. Põlisameeriklastest kirjanike jaoks on sõnadel väga suur võim - sõnadega on võimalik luua uusi maailmu, neid hävitada ja muuta (de Ramirez 1999: 1). Linda Hogan kasutab sama meetodit, valgustades inimesi põlisameerika ajaloost ja tänapäevast ning seeläbi paneb koloniseerija keele enda kasuks tööle. Ta loob oma sõnadega maailma, kus loomad on võimelised inimestega sidet taastama.

Juri Lotmani kultuurimäluteooria järgi toimub kultuurimälu kahes erinevas kultuuritüübis – mütoloogilises ja ajaloolises. Mütoloogilise kultuuritüübi puhul domineerib ikoonilis-ruumiline mõtlemine ning ajaloolise puhul sõnalis-lineaarne mõtlemine (Lotman 2002: 2648). “Mütoloogilist teadvust iseloomustab suletud-

tsükliline arusaam ajast. Aastatsükkel on sarnane ööpäevasega, inimelu-taimsega, sündimise-surma-ülestõusmise seadus valitseb kõige üle” (Lotman 2002: 2647). Põlisameeriklased tajuvad aega tsüklilisena. See peegeldub nende suulises traditsioonis ning kuna põlisameerika kirjandused on välja kasvanud just suulisest traditsioonist, siis on see tsüklilisus üle toodud kirjalikku traditsiooni. Põlisameerika kirjanikud kasutavad näiteks oma tekstides kordusi, mis on omane just suulisele traditsioonile. Samuti näidatakse lugu sageli mitmest vaatepunktist, jutustajaid on vähemalt kaks. See muudab teksti õhuliseks ning vaatepunktide paljusus annab tekstist laiema pildi. Ka Linda Hogan kasutab sama tehnikat, et oma tekstid lugejateni tuua. “Päikesetormides” kaob teatud hetkedel isegi aeg täielikult. Angela koos oma esiemadega reisib oma identiteedi leidmise poole ning ajal pole enam tähtsust. (ibid. 209)

Hogan on rääkinud keele ja inimeste omavahelisest suhtest, tuues välja, et põlisameeriklased otsivad keelt, mis räägiks elust austusega, nad otsivad hinge ökoloogiat. Ilma selleta ei ole neil kodu ega enda kohta. Nad otsivad keelt, mis oleks sisult rikas ning mis aitaks neil pöörduda tagasi oma pühalikkuse, enesearmastuse ja austuse juurde, mida oleks võimalik ka teistega jagada (Hogan 1995b: 60).

Kanada põlismaalasest kirjanik ja aktivist Jeannette Armstrong on essee *Land Speaking* (1998) öelnud, et *keel anti meile Maa poolt, millel me elame. Igal paigal on omad erilised teadmised.*¹³ Sellest lähtuvalt on põlismaalaste jaoks maa ning keel omavahel tihedalt seotud. Joy Harjo toob välja teose *Secrets from the Center of the World* (1989) eessõnas, et *kõigil maastikel on ajalugu, umbes nagu inimesed on jaotunud erinevatesse kultuuridesse ja hõimudesse. Igal piirkonnal on omad konkreetsed hääled, keeled. Hääled on kivides, madalikes, liikuvast taevas – nad ei ole tummad.*¹⁴ Oluline selle tsitaadi juures on see, et Harjo rõhutab seda, et kõigil on hääled. Paljud põlisameeriklased julgustavad keelt rääkima ükskõik mis hinnaga just sellepärast, et muidu nad kaotavad ja kaovad. Vaikus on seotud traumaga, mis kolonisatsiooni saadab ning selle vastu aitab ainult oma trauma läbikirjutamine.

¹³ “Language was given to us by the Land we live within. There is a special knowledge in each different place.” (Armstrong 1998: 175–176).

¹⁴ “All landscapes have a history, much the same as people exist within cultures, even tribes. There are distinct voices, languages that belong to particular areas. There are voices inside rocks, shallow washes, shifting skies; they are not silent.” (Harjo 1989: 1).

Seoses eelneva tekstiga kerkib küsimus, kas keele kaotus tähendab ühtlasi kultuuri kaotust? Keel kannab endas ühele kindlale hõimukultuurile omaseid aspekte ja kui see keel “ära võtta”, siis pole paraku võimalik neid enam taastada. Sellega seostub mõiste “kaduv indiaanlane” (*vanishing indian*), mis on põlisameeriklasi aastasadu saatnud. Lääne inimesed on korduvalt arvanud, et põlisameeriklased on kadumas ning seetõttu on üritatud nende pärandit säilitada (Berry 1960: 51–52). Linda Hogan kasutab “Päikesetormides” sama ideed. Angela kohtab lääne mehi, kes on üllatunud, et põlisameeriklased endiselt eksisteerivad:

*Mäletan end mõtlemas, et minu maailm ja nende maailmad on täiesti erinevad. Nad olid linnapoisid, kes olid siiani arvanud, et põlisameeriklasi enam ei eksisteeri. Nad olid imetlenud meie surnute pilte ja lugusid, viimaks avastades, et me oleme elus ja hirmutavad.*¹⁵

Linda Hogan'i “Päikesetormid” on teatud määral ta autobiograafia. Ta räägib enda kogemusest seoses sellega, kuidas ta on nooruses tundnud end juurtetuna seetõttu, et on “segavereline” ning on oma juuri avastades hakanud tunnetama eelnevate põlvkondade traumasid ja valu. Seetõttu on ta jaoks olnud väga oluline oma traumast kirjutada, et seeläbi järkjärguline tervenemine toimuks. Kirjutamine kui ravitsemine on küll tegevus, mida paljud kirjanikud praktiseerivad, kuid põlisameeriklaste puhul lisandub see aspekt, et kirjanikud jagavad oma lugusid ja isiklikku valu, ning nende tekstid on suunatud eelkõige teistele põlisameeriklastele, et neid teatud mõttes ravid. Nad jagavad ka neid lugusid, mida ajaloolased pole mingil põhjusel tahtnud jagada. Dora-Rouge ütleb Angelale, et eurooplased kutsusid põlisameeriklaste maailma ohtlikuks ning eurooplaste pärandiks on seetõttu olnud kõigelt vaimu, hinge eemaldamine - loomadelt, puudelt, õngekonksult ja haamrilt - kõigelt, mida põlisameeriklased on nimetanud oma “liitlasteks”. Nad olid unustanud, kuidas elada koos loomadega ning seetõttu on nüüd enamusel põlisameeriklastest hinges segadus, nende vaim on vaikne ja nende süda on ahastuses (ibid. 223)

¹⁵ “But mostly, I remember thinking that there was so much distance between them and this world of my people I had entered; they were boys from the city who had probably, until now, believed we no longer existed. They had long admired the photos and stories of our dead, only to find us alive and threatening.” (ibid. 386).

Liikudes edasi keele teemal, tuleb lahti mõtestada, mida tähendab põlisameeriklastele nende endi keele omamine. Linda Hogani kohta on eelpool mainitud seda, et keel pole ta jaoks mitte lihtsalt kommunikatsioonisüsteem, mis toimub inimeste vahel, vaid see tähendab ka suhtlemist inimeste ning ülejäänud looduse vahel ning seetõttu räägib ta ka "Päikesetormides" sellest, kuidas loomad ja inimesed koos on eksisteerinud ning omavahel suhelnud. Inimesed ei austanud enam seda suhet ning seetõttu nad kaugesid üksteisest (ibid. 97). Sellegipoolest tunnevad inimesed, kaasa arvatud teose peategelane Angela sellest puudust. Mida kaugemale teose tegelased teistest inimestest liiguvad, seda "metsikumaks" nad muutuvad.

"Päikesetormides" on olulisel kohal karu sümbol. Karu kujund on põlisameerika kirjandustes väga levinud, seda kasutab ka näiteks tuntud põlisameerika kirjanik Diane Glancy oma romaanis *Pushing the Bear*, et anda edasi põlisameeriklaste vastuhakku kolonialismile. Juba "Päikesetormide" epiloogis mainitakse karunahast kasukat, mida Agnes kannab. (ibid. 17) Dora-Rouge muutub jutustajaks ning räägib, et Agnes kohtas seda karu 12-aastaselt ning tal tekkis karuga kohe tugev side. Agnes tappis karu, et ta igavesest puurivangistusest päästa, sest loomad peavad vabad olema. Pärast seda on Agnes karu endaga alati kaasas kandnud. (ibid. 49) Agnes kuuleb karunahast kasukat kandes karulaulu ning seda rõhutatakse kogu romaani vältel. Tuuakse isegi sisse võrdlus, kus Agnest võrreldakse karuga - ta näeb oma kasukat kandes välja nagu näljane loom, kes on just oma talvekoopast välja astunud (ibid. 21) Oma rännakule asudes meenub Agnesele lisaks karulaulule ka karukeel. Karukeel tähendab selles kontekstis ta hõimukeelt, mida ta on teiste eest varjanud. Põlisameeriklaste internaatkoolides sunniti lapsi ainult inglise keelt rääkima, kõik muu vaigistati. Vana, unustatud keelt võib vaadelda ka sellest vaatepunktist, et see annab võimaluse rääkida kõikidel teemadel, sest praktiliselt keegi ei mõista enam seda keelt. Agnes oskab oma vana keelt, kuid räägib seda omaette ainult siis kui on veendunud, et keegi teda ei kuule. Karu on seega antud teoses sümbol, mis tähendab keerulise aja üleelamist, ellujäämist ning ka vastuhakku.

Hogan rõhutab pidevalt, et inimene on end ümbritseva looduse osa ja mitte ainult, inimene on loomaga võrdne. Oleme suhtes ülejäänud maailmaga ja see ühendus peaks meid mõtlema panema, kuidas me näeme end ja meid ümbritsevat maailma (Hogan 1995b: 114-115).

Romaani tegelane Dora-Rouge räägib sellest, kuidas loomad ja inimesed katkestasid omavahelise suhtluse. See on seotud sellega, et minevikus suhtuti loomadesse austusega, seda isegi neid tappes. Tapetud loomade silmad torgati läbi, et loomad ei näeks, mida nende kehadega tehti. Surnud lindude jalad seoti kokku ja karudel lõigati käpad otsast, et nende hinged ei saaks jahimehi koju jälitada. Nüüdseks on see side kadunud, sest jahimehed ei austa enam loodust (ibid. 255) “Päikesetormides” on oluliseks loomaks ahm (*wolverine*), kes esineb triksterina. Mõned inimesed peavad teda inimeseks, kes on looma kuju võtnud, teised aga loomaks, kes on omastanud kahe jalaga keha ning kannab inimese nahka. (ibid. 230)

Mitmel korral võib teoses näha naise ja looma vahelisi võrdlusi, näiteks mainitakse tekstis kalu, kes on põlisameeriklaste arvates inimeste moodi. Õigupoolest võrdlevad naised end väikeste kaladega, kes vaatamata eluraskustele suudavad ellu jääda ning end “läbi väikese võrgu suruda”.(ibid. 142) Üks naistest Bush räägib aga sellest, et loomadele ning kaladele lähenemiseks on oluline viis, kuidas seda teha. Sama kehtib naiste puhul (ibid.99) Hogan nagu paljud teised põlisameerika kirjanikud käsitleb oma mitmetes romaanides kilpkonna sümbolit. Sellele võib vastuse leida 3. peatüki 1. alapeatükist, mis räägib inimese suhtest maaga. Põlisameeriklased kutsuvad Maad Kilpkonnasaareks, sest loomismüüdis on kilpkonnal oluline roll Maa loomise juures. Peategelane Angela samastab end ujuma õppides aeglase kilpkonnaga (ibid. 89) ning hiljem õpib ta ujuma tänu sellele, et mõtleb kilpkonna peale. Ta ütleb, et „muutub tugevaks ja vanaks kilpkonnaks“ (ibid. 111)

Romaani lõpulehekülgedel sureb Angela vanaema Dora-Rouge ning seda teemat käsitletakse ka järgnevas alapeatükis, mis räägib taimedest. Hakkab sadama “pehmet, naiselikku” vihma ning Angela hoiab vanaema oma põlvedel. Siinkohal saab tuua maa naiselikustamise teema. Vihma nimetatakse naiselikuks ning see sajab hellalt naiste peale. Dora-Rouge lebab surnuna metsas ning Angela hakkab laulma loomakutsumiselaulu. Selle peale ilmuvad kohale erinevad loomad ja linnud (hunt, kotkas, ahm, karu), keda Angela küll ei näe aga tunnetab. Nad avaldavad inimesele viimast austust (ibid. 443)

Siinse alapeatüki peamised teemad olid romaani “Päikestormide” naistegelaste ning teoses esinevate loomade omavahelised lähedased suhted ning seoses loomadega ka nendega ühise keele kadumine, mida on siiski võimalik taastada, kui eemalduda

loodusesse. Põlisameerika kirjandustes on olulisel kohal inimese suhe loomadega ning Hogan pole erand. “Päikesetormides” on inimesed ja loomad omanud minevikus ühist keelt, kuid aja jooksul on see seoses kolonisatsiooniga muutunud. Räägitakse dekolonisatsioonist, mis tähendab seda, et koloniseerija keel tuleb omaks võtta ja seda keelt kasutades tõtt rääkida nagu ka põlisameerika kirjanikud teevad. Läbi inglise keele toimub tegelikult vastuhakk koloniseerijale. Hogani jaoks on kirjutamine ravitsemine ning ta üritab läbi oma teoste põlisameeriklaste kultuuritraumat ravida. On oluline teada, et põlisameerika kirjandused on välja kasvanud suulisest traditsioonist. Sellest tulenevalt on põlisameeriklaste puhul Juri Lotmani järgi tegemist tsüklilise arusaamaga ajast, mis muudab ka kirjandusteose ülesehitust ning tunnetust.

3.3. Naise suhe taimedega

Võib-olla asuvad unistamise juured igapäevases rutiinis, südames või üldse kuskil mujal, paigas ilma sõnadeta. Kui nad kokku saavad, on see on nagu vesinik ja hapnik, mis ühinedes kasvavad ja loovad ookeane, järvi ja jääd. Täpselt nii on taimed ja mina olnud ühenduses.¹⁶

Linda Hogan, Päikesetormid

Järgnevad keskendun sellele, kuidas käsitletakse taimi Linda Hogani romaanis “Päikesetormid”. Läbivaks teemaks on naiste suhe taimedega. Lisaks sellele käsitletakse taimede, sõnade ning lauludega ravitsemist, samuti tuuakse sisse lääne perspektiiv, et näidata, kuidas erineb põlisameerika taimekäsitlus lääne omast.

Naised on traditsiooniliselt olnud ühiskonnas ravitsejad, kuna ravitsemist on peetud emade ja naiste loomulikuks kohuseks ja ka naiselikkuse printsiibi ilminguks (Minkowsky 1992: 288). Naistes nähakse erilist sidet vaimudemaailmaga, mis annab

¹⁶ „Maybe the roots of dreaming are in the soil of dailiness, or in the heart, or in another place without words, but when they come together and grow, they are like the seeds of hydrogen and the seeds of oxygen that together create ocean, lake, and ice. In this way, the plants and I joined each other.“ (ibid. 211).

neile jõu ravida. Varased põlisameeriklased jagasid haigused kaheks: loomulikud ning üleloomulikud. Esimese puhul piisas nende ravitsemisest ravimtaimedega ning teise puhul tuli kasutada rituaale (Niethammer 1977: 234). Ravitsemist võib defineerida kui tagasipöördumist terviklikkuse juurde.

Kõige esimesed kirjalikud tekstid põlisameerika naiste kohta olid kirjutatud eurooplastest avastajate ning misjonäride poolt (Niethammer 1977: 15). Nad ei olnud võimelised mõistma, et paljud hõimukultuurid olid naistekeskseid, sest nende poolt oli tegemist patriarhaalse ühiskonnaga. Ka etnograafilised tekstid on keskendunud pigem meestele ning naiste olulisest rollist sellel alal on täielikult mööda vaadatud (St. Pierre 1995: 47).

“Päikesetormides” nimetatakse ravitsemist naiste tööks ning mehed hoiavad sellest eemale. Taimede ning naiste suhe on intiimne ning seetõttu võib käsitleda antud teemat ökofeministlikuna. Naine on seotud lähemalt maaga kui mees ning seetõttu on tal suurem võim muutusi läbi viia. Põlisameerika feministid toovad esile, et ei tohiks karta põlisameeriklasi seoses kolonialismiga, vaid ainult lääne inimesi või täpsemalt mehi.

Põhja-Ameerika põlisrahvaste spirituaalses maailmas on olulisel kohal pühad jõud, milleni jõutakse läbi unenägude nägemise. Taimemeditatsiooni maailmas on sellised unenäod väga olulised, sest kõik teadmised ravimtaimedest tulevad unenägude kaudu (Buhner 2006: 83). Paula Gunn Allen räägib oma teoses *The Sacred Hoop*, et põlisameerika kultuuridel on spirituaalne järjekord ning nad kasutavad mõisteid, nagu “rituaal”, “koostöö”, “nägemused”, “unenäod” jne (Allen 1992: 55). Tõepoolest, ka siin analüüsitavas tekstis esineb ohtralt neid sõnu. Angela vanavanavanaema Dora-Rouge nimetab Angelat “*plant dreamer*’iks“, kuna ta näeb unes taimi, mida hiljem reaalselt oma teel kohtab.

Seoses taimede unes nägemisega tekivad Angelal uued võimed - ta hakkab pimedas nägema, tema sõrmed kasvavad pikemaks ja muutuvad tundlikumaks, ta hakkab nägema detaile, mida pole varem tähele pannud, tal tekib parem kuulmine ning ta on võimeline nägema oma nahaga ning katsuma oma silmadega.¹⁷ Sellest tulenevalt võib järeldada, et Angela saab taimedega nii lähedaseks, et muutub teatud mõttes ise taimeks,

¹⁷ “There were always plant dreamers,” Dora-Rouge said, picking a thread off my sweater. In bed at night there were times I could see in the dark. My fingers grew longer, more sensitive. My eyes saw new and other things. My ears heard everything that moved beyond the walls. I could see with my skin, touch with my eyes.” (ibid. 144).

omandab taimede omadused. Naiste suhe taimedega on antud teoses äärmiselt emalik. Naised käituvad taimedega väga õrnalt, räägivad nendega ning üks kohalikest naistest isegi laulab neile, sest igal taimel on oma laul. Angela ei ole selleks hetkeks veel täielikult oma vanast ratsionaalsest maailmast lahti rabelenud ning ta peab seetõttu taimedega rääkimist rumalaks, kuid muudab peagi meelt. Nagu mitmeid kordi eespool mainitud, siis Angela liigub järjest lähemale oma kultuurile kuni ta ühel hetkel tunneb, et tema süda on avatud. Ta võrdleb seda siniliilia tarbimisega, mis laseb kehal avaneda (kasutatakse näiteks sünnituse kiirendamiseks) (ibid. 398). Siin on järjekordne vihje emakesele Maale ning ka sünnitusele, maa naiselikkusele ja loovale algele.

Järgnev tekst aitab lahti mõtestada mõiste "*plant dreaming*". See on seotud kollektiivse mäluga - põlisameeriklased on võimelised mäletama nii kauget ajalugu kui ka seda, et milliste taimede, loomadega nad kokku puutusid. Neil on vaja n-ö päästikut, et neile meenuksid möödunud ajad. Siinkohal on Angela jaoks päästikuks nendele aladele liikumine, kus tema esivanemad on elanud ja ka taimi korjanud. Mida lähemale ta nendele aladele jõuab, seda selgemalt talle kõik meenub. "Päikesetormides" kasutatakse sõnu nagu "*vision*" "*dreamer*" ja "*dream*", mis loovad juba iseenesest mingisuguse unenäolise tunde ning mõjuvad romaanis väga sobilikuna, sest romaani enda stiil on hõljuv ning müstiline. Kui vaadelda antud sõnade kasutamist romaanis, siis seostuvad need nii otseselt unenägede ja nägemustega kui ka näitavad peategelase muutumist romaani vältel. Teose alguses on Angela unenäod tumedad ja hirmutavad, sest ta näeb hetki ajaloost, surnud loomadest, kadunud taimedest. Teose vältel hakkavad tema unenäod muutuma, need muutuvad helgeks, ta hakkab pidevalt nägema taimi.

Traditsiooniline naisravitseja õpib või pärib ravitsemise võimed perekonnalt, kogukonnaliikmetelt või vaimudelt. Carolyn Niethammer kirjutab teoses *Daughters of the Earth*, et kui naine päris õiguse ravitsemisega tegeleda oma lähisugulastelt, siis said tema võimed kinnitatud unenäoga, kus tema juurde tuli kaitsevaim (Niethammer 1977: 238). "Päikesetormidest" selgub, et ka Dora-Rouge'i ema Ek oli samasuguste võimetega, nii et see on põlvkondadele edasi pärandatav ja selle aktiveerimiseks peab Angela unes nägema oma kaitsevaimu.

Kenneth "Bear Hawk" Cohen räägib oma teoses *Honoring the Medicine: The Essential Guide to Native American Healing* (2006) lääne meditsiini ning põlisameerika meditsiini erinevustest: lääne meditsiinis on tähelepanu keskpunktis patoloogia ning

haiguse ravimine. Põlisameeriklastel on keskpunktis tervis ning inimese ja kogukonna ravitsemine. Läänes on haigused enamasti bioloogilised, põlisameeriklaste puhul pole haigustel lihtsat seletust. Läänes on oluline intellekt, põlisameeriklastel aga intuitsioon (Cohen 2006: 312).

Taimede läheduses viibimine ning end taimedega samastamine on teose tegelastele väga oluline. Näiteks kirjeldab Angela oma naissugulasi, võrreldes neid taimedega. Dora-Rouge on kui juur ning nad ülejäänud on nagu haabadest või kaskedest koosnev puuperekond, kes on üksteisega maa alt ühendatud, nii et vanemad puud toidavad noori.¹⁸ Peale taimede läheduses viibimise soovitakse ka taimede läheduses surra. Sellest võib saada aimu, kui Dora-Rouge läheb metsa surema. Angela leiab ta samblast moodustunud "voodist", kus teda ümbritsevad sõnajalad, samblikud ja ülejäänud rohelised kevadtaimed. Tema surma võrreldakse taimede surmaga - Dora-Rouge sureb kergelt, pehmelt nagu leht, mis langeb puult, ja mis teab, et uued lehed, oksad ja juured tärkavad varsti.¹⁹

Teosest käib läbi mitmeid taimenimetusi, nagu *akitsi* (eestikeelne vaste puudub), sookail (*swamp tea*), türnpuu (*redroot*), põdrasamblik (*cladonia*). Linda Hogan käsitleb ravimtaimeteemat väga üksikasjalikult, tuues välja taimede ladinakeelsed nimetused ning kirjeldades neid äärmise täpsusega. Hogan lisab juurde ka teavet, millal antud taimi korjata ning mille raviks need taimed mõeldud on. Teose peategelasel Angelal on taimedega isemoodi suhe. Ta liigub aina lähemale nii maale, loomadele kui ka taimedele. Temas peituv "*plant dreamer*" näeb esmalt taime unes, siis ta joonistab seda ning üritab antud taime reaalselt üles otsida. Taime joonistamise oskus tekib temas järkjärgult. Kui Angela liigub maale järjest lähemale, siis tema ümber olevad inimesed aina kaugenevad maast. Ta kirjeldab, kuidas ta satub linna nimega Holy String Town. Vaatepilt, mis talle seal avaneb, on kohutav. Väikesed lapsed joovad alkoholi ning nuusutavad liimi ja värvi. Mõnel neist on juba enda lapsed, kes on soovimatud ja seetõttu lihtsalt vedelema jäetud (ibid. 284 – 285). Täiskasvanud üritavad end lõikuda ja

¹⁸ "DORA-ROUGE, I think now, was a root and we were like a tree family, aspens or birch, connected to one another underground, the older trees feeding the young, sending off shoots, growing." (ibid. 54).

¹⁹ "She died easily, soft as a leaf falling from a tree that knew new leaves, branches, and roots would unfold, a tree that had the power of its belief that spring would one day come." (ibid. 442).

põletada. Isegi ravimtaimed on hävitatud, mis näitab seda, et neil inimestel puudub side loodusega ning nad on hukule määratud.

Eespool on mainitud, et Angelale on pärandatud ta ravitsemisoskus. Ühest küljest saab ta uusi teadmisi oma unenägudest, teisalt aga ravimtaimede raamatust, mis talle kingitakse. Antud raamatu välimust kirjeldatakse nii põhjalikult, et jääb mulje, nagu oleks tegemist millegi väga olulisega. (ibid. 323) Selle raamatu lehed on tehtud õhukesest kasekoorest. Kasekoort keedetakse soolaga, kuni see muutub pudrutaoliseks massiks, seejärel litsutakse see lamedaks ja kuivatatakse. Taimede raamatus on väga põhjalikud taimede diagrammid, mille juures on noolega tähistatud, mis osa taimest on ravitsemiseks kõlbulik – juured, lehed või õied. Lisaks ravimtaimede korjamisele ning kasutamisele kirjeldatakse taimeraamatus väga täpselt, kuidas ravimtaimi töödelda enne nende kasutamist. Teatud taimed pannakse mitmeks päevaks kuivama ning hiljem neid keedetakse või purustatakse ja segatakse rasvaga. Taimi korjatakse nii rabast kui ka niidult. Märkimisväärne on see, et Linda Hogan'i "Päikesetormide" raamatu ainsad illustratsioonid on Angela joonistused erinevatest ravimtaimedest.²⁰ See näitab, kui oluliseks peab Hogan taimi ning ühtlasi on need olulised ka "Päikesetormide" tegelaste jaoks.

Kummalisel kombel tekib seos ravimtaimeraamatu ning Piibli vahel. Taimeraamat on "Päikesetormide" põlisameeriklastest tegelaste jaoks sama oluline kui Piibel lääne inimese jaoks. Taimeraamat on püha raamat, kust ammutatakse teadmisi. Teose vältel on mitmel korral võimalik veenduda, et Linda Hogan kajastab ristiusu ning hõimurahvausu segunemist. Vihjeid võib leida linnanimedest ja inimeste nimedest (Angelast saab Angel). Ravimtaimeraamatu samastamine Piibliga näitab konkreetselt kultuuride põrkumist. Põlisameeriklane on oma hinges ravimtaimeusku, kuid seda on üritatud kolonialismiga ära kaotada. "Päikesetormides" otsustavad lääne inimesed põletada põlisameeriklaste majad, sest nad tunnetavad ohtu, kui põlisameeriklased ei ole nõus sellega, et maad üle ujutatakse. Seetõttu kaob jäädavalt ka taimeraamat. Otsest rünnakut põlisameeriklaste vastu võib välja lugeda ka sellest, kui uute paisude ehitamise tõttu jäävad ravimtaimed vee alla. Selle peale oskavad tegelased vaid öelda, et veel üks püha, neile väga oluline asi on maailmast jäägitult kadunud (ibid. 327) Teosest kumab pidevalt läbi ühiskonnakriitiline suhtumine seoses lääne maailma pealetungiga

²⁰Taimeillustratsioonid lehekülgedel 213 (*akitsi*), 234 (*redroot*) ning 324 (käsitsivisandatud pilt ravimtaimeraamatust).

põlisameeriklaste maadele ja loodusele. Siinkohal võiks üle korrata selle, mida Linda Hogan on oma intervjuus öelnud – inimesed märkavad siis rohkem probleeme, kui neist kirjutada (Cook 2003: 11-12).

Niethammeri väitel ravitsetakse põlisameerika kultuurides nii ravimtaimede kui ka rituaalidega (Niethammer 1977: 234). "Päikesetormides" tuleb ette ka hetki kui ravimtaimed enam ei saa aidata. Sellisel puhul tuleb võtta abiks rituaalne laulmine. "Päikesetormides" räägitakse kohalikest ravitsejatest Tulik'ist ja Genevast, kelle juures käivad paljud inimesed end ravimas. Geneva paneb uued head laulud inimese pähe, mis peaks inimese haigusest tervendama. Nende ravitsemismeetodiks on koos haigetele inimestele laulmine ning Angela kirjeldab nende hääli nagu midagi sellist, mida ta kunagi varem pole kuulnud. Angel tunneb end koos nende inimestega nagu ühtne organism, nende "hõim" täiendab üksteist ja nende lauludes on midagi ürgset ning kutsuvat. (ibid. 330) Peale laulude kasutatakse põlisameerika kultuurides ravitsemiseks ka sõnu. "Päikesetormides" võetakse pärast õnnetust Angelal valu just iidsete sõnadega. Üks vanematest naistest lausub pidevalt üht ja sedasama lauset, mis on seoses kordustega omane põlisameerika tseremooniatele ning selle tulemusel tunneb Angela, et valu hakkab kaduma.

Naised on traditsiooniliselt olnud põlisameerika ühiskonnas ravitsejate rollis. "Päikesetormide" vältel liigub Angela lähemale maale, loomadele ning taimedele. Teoses olevate naiste ja taimede omavaheline suhe on intiimne ning taimed aitavad teose peategelasel Angelal Maaga ühenduda ning enda identiteedi leida. Ta omandab läbi unenägude ning taimeraamatu erinevaid ravioskuseid. Samas tuleb välja tuua, et naiste suhe taimedega on ka äärmiselt õrn ja emalik ning naised hoiavad taimi nagu oma lapsi.

Naise suhe maa, loomade ja taimedega on omavahel tugevalt seotud ning aitavad välja tuua romaanis kujutatud seosed naise ja looduse vahel, kus looduse ja naise vaheline piir võib kaduda ning nad omavahel peaaegu kokku sulanduvad. Teemade analüüs põhineb ökofeminist Greta Gaardi mõtetel, et lääne patriarhaalne ühiskond kohtleb naisi alamana, sest naine on loodusele lähemal ning põlisameerika kirjanduses toimub looduse naiselikustamine ehk loodust võrreldakse naisega. Angela ja ta naissugulaste rännak läbi maastiku aitab tal jõuda oma juurteni. Taimed ning loomad abistavad teda selles, et "kohale" jõuda. Tänu loomadele hakkab ta mäletama ammu unustatud keelt

ning tänu taimedele omandab ravioskused. Suhe nendega muutub nii lähedaseks, et teatud hetkedel sulanduvad nad üheks ja võib tuua välja, et naine=loom ja naine=taim. “Päikesetormid” on Angela ja ta naissugulaste teekond, mille eesmärgiks on jõuda oma juurte juurde, mis sõna otseses mõttes kulmineerub taimede juures ja kus metafoor ning reaalsus lõpuks kokku sulavad.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli ökofeministliku analüüsi kaudu uurida põlisameerika kirjaniku Linda Hogani romaani “Päikesetormid”. Analüüsi aluseks on eelkõige ameerika ökofeministi Greta Gaardi ideed tulenevalt tema üleskutsest pöörata rohkem tähelepanu põlisameerika kirjandustele ökofeminismi seisukohalt.

Esimene peatükk käsitleb lühidalt põlisameerika kirjandust ja Linda Hogani rolli selles. Linda Hogan kerkis esile seoses põlisameerika renessansiga ning on siiani jäänud oluliseks kirjanikuks. Ta on kirjutanud romaane, esseid ja luulet. Tema teoste põhiteemadeks on kogukond ja selle traditsioonilised suhted maa, loomade ja taimedega. Samas toob ta oma teostesse sisse ka keskkonnakriitika teema, sest on tuntud keskkonnaaktivistina. Ta teoste peategelasteks on sageli naised, nii et ta käsitleb naiste tugevuse, inimlikkuse ja armastuse teemat. Romaani “Päikesetormid” võib pidada põlisameerika kirjanduskaanonisse kuuluvaks tekstiks, sest kuigi teos on kirjutatud 20 aastat tagasi, on see endiselt aktuaalne ning peaaegu igal aastal ilmub mõni teost käsitlev artikkel või uurimus. Linda Hogani teostest üldse on aastate jooksul ilmunud arvukalt kriitilisi tekste. Kuna põlisameerika kirjanduse uurimine pole Eestis teadmata põhjustel eriti populaarne olnud, siis tuuakse esimeses peatükis välja ka akadeemilised uurimistööd, mis on käsitlenud põlisameerika kirjandust, poliitikat, ajalugu. Lisaks sellele on eestlased tõlkinud vähesel määral põlisameerika luulet ning proosatekste. Käesoleva magistritöö üheks eesmärgiks on kindlasti tõsta esile põlisameerika kirjandustraditsioon, näidata, et põlisameerika kirjandused on endiselt elujõulised ja anda eesti üliõpilastele inspiratsiooni uuteks uurimistöödeks.

Teine peatükk keskendub ökokriitika ja ökofeminismi teooriatele. Ökokriitika on suhteliselt noor teadusharu. William Rueckert pidas 1978. aastal seda mõistet esimest korda kasutades ökokriitika all silmas ökoloogia ja ökoloogiliste mõistete rakendamist kirjandusuuringutes. Pärast Rueckert'it on mitmed teoreetikud nagu Cheryl Glotfelty, Ursula K. Heise, Greg Garrard, Lawrence Buell tema mõtet edasi arendanud, kuid need ideed on olnud üksteisega suhteliselt vastuolus. Põlisameerika ökokriitikud on pidevalt vastasseisus lääne omadega. Näiteks põlisameeriklasest ökokriitik Tom Gannoni arvates on põlisameerika maailmavaated need, mis aitaksid rakendada tõeliselt tõhusat ökokriitikat, sest see on hetkel puudu. See nõuab aga piiridest väljumist, sest selleks

tuleks liikuda kaugemale lääne inimesekesksest lähenemisest. Mõiste “ökoloogiline indiaanlane” on samuti üks neid teemasid, mille käsitlemine ei meeldi põlisameeriklastele, sest nende arvates on Krech rängalt eksinud, seades kahtluse alla põlisameeriklase looduskaitsejaks olemise.

Eestis pole ökokriitiline lähenemine veel eriti levinud aga ökokriitikaga lähedalt seotud ökosemiootika ja biosemiootika on tuntud harud seetõttu, et eestlased on neile aluse pannud. Eestis on ökokriitilisi tekste siiani suhteliselt vähe ilmunud, kuid võib öelda, et see tendents on muutumas. Ka ökofeministlik kirjandusuurimine on Eestis veel vähelevinud. Aktiivseimaks ökofeministiks võib pidada Kadri Tüüri. Ta leiab, et kuigi siiani on vähe ilmunud artikleid ja uurimusi, leidub arvukalt naiskirjanike teoseid, mida annaks ökofeministlikult analüüsida.

Ökofeminism tegeleb naise ja looduse suhete uurimisega ilukirjandustekstides. Ökofeminisme on palju erinevaid ning seetõttu võivad need üksteisele ka täiesti vastandlikuks osutada. Lõputöö baseerub Greta Gaardi ideedel, kes on ühena vähestest lääne õpetlastest välja toonud, et põlisameerika kirjanduse uurimine võiks olla üks ökofeminismi tulevikusuundi. Analüüsis lähtutakse ta ideest, et lääne patriarhaalne ühiskond on dualistliku lähenemisega ja naist nähakse maale lähedal olevana. See on problemaatiline punkt, sest ühelt poolt on tegemist põlisameerika kirjandusega, kuid teisalt on seda mõjutanud kolonialism. Põlisameerika feministe, kes ei taha end ise selleks nimetada, võib nimetada ka ökofeministideks, sest nende jaoks on maa juba traditsiooniliselt oluline olnud, kuigi nad ei tegele spetsiifiliselt just naise ja looduse suhete uurimisega, vaid võtavad seda iseenesestmõistetavana, et naisel ja maal, loomadega ja taimedega on eriline suhe.

Teise peatüki kolm analüüsiosa käsitlevad põlisameerika ning lääne looduskirjanduse teemasid: inimese suhe maaga, loomadega, taimedega. Inimese suhe maaga on põlisameerika ning lääne kirjanduses erinev, kuid selles on teatud ühisosi. Lääne kirjanduses on see olnud pidevas muutumises, põlisameerika omas jäänud samaks. Üks olulisi mõisteid looduskirjanduses on apokalüpsis. Põlisameerika kirjanduse puhul on tegemist pigem postapokalüptiliste kujutelmadega, kus kõik halb on juba möödas ning tekib lootus uuele elule. Lääne kirjanduse puhul jääb siiski mingisugune distant inimese ja looduse vahele – loodus on midagi metsikut, kuhu põgeneda. Pastoraal on puhtalt lääne ühiskonna leiutis. *Wilderness* on vorminud inimese kujutelmi loodusest.

Põlisameeriklaste jaoks aga ei eksisteeri *wilderness*'i, sest nad elavad loodusega rohkem kooskõlas ning nende arusaam loodusest ei ole sajandite jooksul suurel määral muutunud. Inimese suhte kujutamine loomadega on samuti olnud pidevas muutumises. Põlisameeriklased mainivad inimeste, looduse ja loomade vahel eksisteerivat pikka ja sügavat sidet nii oma suulises traditsioonis, filosoofiates, spirituaalsetes rituaalides kui ka kirjanduses. Kui põlisameerika kirjanduses kujutatakse loomi kui inimeste eellasi ning räägitakse neist suure austusega, siis lääne looduskirjanduses kerkib esiplaanile ikkagi inimene. Mis puutub inimese suhtesse taimedega, siis lääne kirjanikud tunnevad taimede vastu üha suuremat huvi. Uute uurimissuundadena võib välja tuua kriitilised taimeuuringud ja taime-ökokriitika, mis annavad uusi teadmisi taimede ja inimeste omavaheliste suhete kohta. Põlisameeriklastel on taimedega teistsugune, intiimne suhe. Taimed aitavad neil terveneda ning saavutada uuesti side oma maa ja inimestega.

Magistritöö analüüsiosa koosneb samuti kolme teema käsitlemisest: naise suhe maa, keele ja loomade ning taimedega. "Päikesetormide" peategelase suhe maaga on romaani vältel pidevas muutumises. Teose alguses on ta juurtetu oma "segaverelisuse" tõttu, kuid läbi maastiku ja vee liikudes jõuab ta oma identiteedini. Vesi sümboliseerib ta kojujõudmist aladele, kus ta esivanemad on elanud. Lisaks sellele seisab Angela vastu patriarhaalsele võimule, mis üritab loodust hävitada. Võrreldud on lääne *wildernessi*'i ning põlisameeriklaste maaga koos elamist Hogan'i romaanis, mis on erinevalt mõistetavad, sest *wilderness*'i puhul üritab inimene loodusele ja loomadele füüsiliselt lähemale jõuda, kuid põlisameeriklaste puhul on maalähedus vaimsemat laadi. Põlisameeriklaste jaoks on maa kõige alus ning ka Angelat hakkab maa lõpuks kõnetama.

Naiste suhe loomadega on seotud oma keele kaotamisega, sest kui oma keel on unustatud, siis ei mäletata ka enam loomade keelt ning seetõttu ei ole enam võimalik loomadega suhelda. Angela ja ta naissugulased jõuavad oma rännaku vältel lähemale oma maale ning ka keelele, sest jõudes lähemale oma sünnimaale, hakkavad neile meenuma oma keele sõnad ning nad hakkavad loomadega jälle suhtlema. Tuuakse sisse mõiste "dekolonisatsioon", mis tähendab seda, et koloniseerija keel tuleb omaks võtta ja läbi selle koloniseerijale vastu hakata, kasutades selleks nende endi keelt. Räägitakse ka mõistest "kaduv indiaanlane", mis on seotud sellega, et paljud lääne inimesed arvavad, et põlisameeriklased on välja suremas või juba välja surnud.

Analüüsi kolmas osa räägib naise suhtest taimedega. Naised on traditsiooniliselt olnud põlisameerika ühiskonnas ravitsejate rollis. Romaani peategelane Angela on teose alguses taimedest võõrandunud, sest on pikalt elanud lääne maailmas, kuid saab lõpuks taimedega nii lähedaseks, et muutub teatud mõttes ise taimeks, omandab taimede omadused. Naised käituvad taimedega väga õrnalt, räägivad nendega ning isegi laulavad neile, sest igal taimel on oma laul. Taimede läheduses viibimine ning end taimedega samastamine on teose tegelastele väga oluline. Angela kirjeldab oma naissugulasi, võrreldes neid taimedega, samuti võrreldakse inimese surma taime surmaga. Teoses olevate naiste ja taimede omavaheline suhe on intiimne ning taimed aitavad teose peategelasel Angelal Maaga ühenduda ning enda identiteedi leida, lisaks omandab ta läbi unenägude ning taimeraamatu erinevaid ravioskuseid.

Romaani "Päikesetormid" ökofeministliku analüüsi eesmärk on täidetud, sest on käsitletud teemasid, mida varem pole analüüsitud, juurde on toodud uusi, varem tähelepanu alt eemale jäänud aspekte. Käesoleva magistritöö eesmärgiks on lisaks sellele olnud panuse andmine põlisameerika kirjanduse uurimisele Eestis ning samuti inspiratsiooni andmine teistele uurijatele, kes võiksid tulevikus põlisameerika kirjanduse endale uurimisobjektiks võtta.

Kirjandus

Adams, J. Carol 2010. *The Sexual Politics of Meat: A Feminist Vegetarian Critical Theory* (3rd Edition). New York: The Continuum International Publishing Group, Inc.

Adamson, Joni 2001. *American Indian Literature, Environmental Justice, and Ecocriticism*. The University of Arizona Press.

Allen, Paula Gunn 1986. *The Sacred Hoop: Recovering the Feminine in American Indian Traditions*. Boston: Beacon Press.

Armstrong, C. Jeanette 1998. *Land Speaking*. – Simon J. Ortiz, *Speaking for the Generations: Native Writers on Writing*, Tucson: University of Arizona Press, pp 175 – 194.

Barnhill, David Landis 1999. *At Home on the Earth: Becoming Native to Our Place: a Multicultural Anthology*. Berkley and Los Angeles: University of California Press.

Beauvoir, de Simone 1949. *The Second Sex*. London: Vintage Books.

Benito, Jesus, Ana M. Manazanas, Begona Simal 2009. *Uncertain Mirrors: Magical Realism in US Ethnic Literatures*. (Critical Approaches to Ethnic American Literature (Book 3)). Amsterdam: Rodopi.

Berry, Brewton 1960. *The Myth of the Vanishing Indian*. – *Phylon*, Vol. 21, No. 1, 1st Qtr., 1960, Atlanta: Clark Atlanta University, pp 51 – 57.

Bird, Michael Yellow, Waziyatawin Angela Wilson 2005. *For Indigenous Eyes Only: A Decolonization Handbook* (Native America Sereie). School of American Research Press.

Birkeland, Janis 1993. *Ecofeminism: Linking Theory and Practice - Ecofeminism: Women, Animals, Nature*. Ed. Gaard, Greta. Bloomington: Temple University Press. pp. 13-60

Blazek, William, Michael K. Glenday 2005. *American Mythologies: Essays on Contemporary Literature*. Liverpool: Liverpool University Press.

Bloom, Harold 2010. *Native American Writers* (Bloom's Modern Critical Views). New York: Chelsea House Publications.

Branch, P. Michael, Rochelle Johnson 1998. *Reading the Earth*. Idaho: University of Idaho Press.

Buell, Lawrence 1995. *The Environmental Imagination: Thoreau, Nature Writing, and the Formation of American Culture*. London: Harvard University Press.

Buell, Lawrence 2001. *Writing for an Endangered World: Literature, Culture, and Environment in the U.S. and Beyond*. Cambridge: Belknap Press.

Buell, Lawrence 2005. *The Future of Environmental Criticism*. Wiley-Blackwell

Buell, Lawrence, Ursula K. Heise, Karen Thornber 2011. *Literature and Environment*. - *Annual Review of Environment and Resources*, Vol. 36, 2011, pp 417 – 440.

- Buhner, Harrod Stephen, Brooke Medicine Eagle 2006.** Sacred Plant Medicine: The Wisdom in Native American Herbalism. Rochester: Bear & Company.
- Champion, Laurie, Rhonda Austin 2002.** Contemporary American Women Fiction Writers. Westport: Greenwood Publishing Group.
- Chandler, R. Katherine 2003.** How do we learn to trust ourselves enough to hear the chanting of Earth? Hogan's Terrestrial Spirituality. – From The Center of Tradition: Critical Perspectives on Linda Hogan. Ed. Barbara J. Cook. Boulder: University Press of Colorado, pp 17 – 25.
- Cohen, Ken 2006.** Honoring the Medicine: The Essential Guide to Native American Healing. New York: Ballantine Books.
- Cook, J. Barbara 2003.** From the Center of Tradition: An Interview with Linda Hogan. – From The Center of Tradition: Critical Perspectives on Linda Hogan. Ed. Barbara J. Cook. Boulder: University Press of Colorado, pp 11 –17.
- Daly, Mary 1990.** Gyn/Ecology: The Metaethics of Radical Feminism. Boston: Beacon Press.
- de Ramirez, Berry Susan Brill 1999.** Contemporary American Indian Literatures and the Oral Tradition. Tucson: University of Arizona Press.
- DeMello, Margo 2012.** Animals and Society: An Introduction to Human-Animal Studies. New York: Columbia University Press.
- Elliott, A. Michael, Arnold Krupat 2006.** American Indian fiction and Anticolonial Resistance. – Columbia Guide to American Indian Literatures of the United States since 1945. Ed. Eric Cheyfitz. New York: Columbia University Press, pp 305 – 435.
- Erickson, E. Kathryn 2003.** Silence, Absence, and mystery in Linda Hogan's Mean Spirit, Solar Storms and Power. – University of Central Florida. http://etd.fcla.edu/CF/CFE0001176/Erickson_Kathryn_E_200608_MA.pdf.pdf (22.03.2015)
- Farca, Paula Anca 2011.** Identity in Place : Contemporary Indigenous Fiction by Women Writers in the United States, Canada, Australia, and New Zealand (Postcolonial Studies). New York: Peter Lang Publishing.
- Fiore, Jill M 2010.** Narrative As Landscape: A Home Beyond Boundaries in Linda Hogan's Solar Storms. – Studies in American Indian Literatures Vol. 22, No. 4, Winter 2010, pp 71 – 79.
- Fischerová, Anna 2009.** A Dual Perspective, New Narratives, and Land Language: Environmental Justice Issues in the Novels of Linda Hogan. – Masarykova univerzita. http://is.muni.cz/th/85669/ff_m/MA.doc (15.04.2015)
- Fitzgerald, J. Stephanie 2015.** Native Women and Land: Narratives of Dispossession and Resurgence. Albuquerque: University of New Mexico Press.
- Gaard, Greta 1993.** Ecofeminism: Women, Animals, Nature. Bloomington: Temple University Press.
- Gaard, Greta 1997.** Ecofeminism and Wilderness. – Environmental Ethics. Vol. 19, Issue 1, Spring 1997, pp 5 – 24.
- Gaard, Greta 1998.** New Directions for Ecofeminism: Toward a More Feminist Ecocriticism. – ISLE, Vol.17, Issue 4, pp 643 – 665.

- Gaard, Greta 1998b.** Ecological Politics. Temple University Press
- Gaard, Greta, Patrick Murphy 1998b.** Ecofeminist Literary Criticism: Theory, Interpretation, Pedagogy (Environment Human Condition). Champaign: University of Illinois Press.
- Gannon, C. Thomas 2009.** Skylark Meets Meadowlark: Reimagining the Bird in British Romantic and Contemporary Native American Literature. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Garrard, Greg 2004.** Ecocriticism (New Critical Idiom). New York: Routledge.
- Glotfelty, Cheryll, Harold Fromm 1996.** The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology. Athens: University of Georgia Press.
- Gray, Richard 2012.** A History of American Literature. West Sussex: Blackwell Publishers Ltd.
- Griffin, Susan 1978.** Woman and Nature.
- Griffin, Susan 2000.** Woman and Nature: The Roaring Inside Her. Berkley: Counterpoint.
- Hamilton, Geoff, Brian Jones 2013.** Encyclopedia of the Environment in American Literature. Jefferson: McFarland.
- Hardin, Michael 2003.** Standing Naked Before the Storm: Linda Hogan's Power and the critique of Apocalyptic Narrative. – From The Center of Tradition: Critical Perspectives on Linda Hogan. Ed. Barbara J. Cook. Boulder: University Press of Colorado, pp 135 – 157.
- Harjo, Joy, Gloria Bird 1998.** Reinventing the Enemy's Language: Contemporary Native Women's Writings of North America. New York: W.W. Norton & Company.
- Harjo, Joy, Stephen Strom 1989.** Secrets from the Center of the World. Tucson: University of Arizona Press.
- Hay, Jaquette Sarah 2013.** Ecological Other: Environmental Exclusion in American Culture. Tucson: University of Arizona Press.
- Heise, K. Ursula 2006.** Greening English: Recent Introductions to Ecocriticism. - Contemporary Literature, Vol. 47, No. 2, Summer 2006, pp 289 – 298.
- Hellegers, Desiree 2015.** From Poisson Road to Poison Road. – Studies in American Indian Literatures, Vol. 27, No. 2, Summer 2015, pp 1 – 28.
- Hiltner, Ken 2015.** Ecocriticism: The Essential Reader. Routledge Essential Readers
- Hobson, Gaery 1981.** The Remembered Earth: An Anthology of Contemporary Native American Literature. University of New Mexico Press
- Hogan, Linda 1995a.** Solar Storms. New York: Simon & Schuster Inc.
- Hogan, Linda 1995b.** Dwellings: A Spiritual History of the Living World. New York: W. W. Norton & Company.
- Jõgi, Helena 2005.** The Pocahontas Imagology: Where Have all the Native American Women Gone? – North America: A Transcultural View. Ed. Raili Põldsaar, Krista Vogelberg. Tartu: Tartu University Press, lk 64 – 71.

- Kaio, Heidit 2012.** Eestlane loob indiaanlastele kirjakeelt. - <http://epl.delfi.ee/news/lp/eestlane-loob-indiaanlastele-kirjakeelt?id=65310932> (11.07.2015)
- Karjahärm, Maarja 2008.** The Situation of Native Americans in the United States of America Throughout the Time (bakalaureusetöö). Tartu: Tartu Ülikool.
- Katawal, Ubaraj 2013.** The Smell of Cottonwood Leaves. – Plants and Literature: Essays in Critical Plant Studies. Ed. Laist, Randy. Amsterdam: Rodopi, pp 147 – 164
- King, Ynestra 1989.** The Ecology of Feminism and the Feminism of Ecology. – Healing the Wounds: The Promise of Ecofeminism. Ed. Judith Plant, Pennsylvania: Philadelphia New Society Publishers, pp 22 – 23.
- Kull, Kalevi 1996.** Biosemiootika: märkmeid sissejuhatuseks. – Elu keeled (Schola Biotheoretica 22). Tartu: TA Kirjastus, lk 8 – 19.
- Kulmar, Tarmo 2007.** Uue Maa maailma muinasrahvad eesti keeles – enne ja nüüd. – Eesti Akadeemilise Orientaalseltsi Aastaraamat. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda, lk 118 – 129.
- Käis, Lilika 2010.** Native Americans as the First True Conservationists – Myth or Reality? (bakalaureusetöö). Tartu: Tartu Ülikool.
- LaDuke, Winona 1999.** Native Struggles for Land and Life. South End Press. New Haven: Yale University Press.
- Larson, Sidner 2001.** Captured in the Middle: Tradition and Experience in Contemporary Native American Writing. Seattle: University of Washington Press.
- Leeming, A. David 2009.** Creation Myths of the World: An Encyclopedia. Santa Barbara: ABC-CLIO.
- Lees, Triin 2015.** Aino Perviku „Kunksmoor“: ökofeministlik analüüs. (magistritöö). Tartu: Tartu Ülikool.
- Leger, T. Gretchen 1997.** Ecofeminist Literary Criticism. – Ecofeminism: Women, Culture, Nature. Ed. Karren J. Warren. Bloomington: Indiana University Press, pp 227 – 238.
- Leopold, Aldo 1966.** A Sand County Almanac. Oxford University Press.
- Levin, A. Simon (Ed.) 2009.** The Princeton Guide to Ecology. Princeton: Princeton University Press.
- Loit, Leelo 2008.** Giving Voice to Native Canadian Women (bakalaureusetöö). Tartu: Tartu Ülikool
- Lotman, Juri 2002.** Kultuuri fenomen. – Akadeemia, Nr. 12, 2002. Tallinn: SA Kultuurileht, lk 2644 – 2663.
- Lutts, H. 1998.** The Realistic Wild Animal Story. – Literature of Nature: An International Sourcebook. Ed. Patrick D. Murphy. New York: Routledge, pp 109 – 113.
- Mabey, Richard 2012.** Weeds. In Defence of Nature's Most Unloved Plants. New York: Ecco.
- Maran, Timo 2007.** Ökosemiootilise analüüsi perspektiivid: loodusteksti mõiste. – Acta Semiotica Estica IV. Toim. Elin Sütiste, Silvi Salupere. Tartu: Ilmamaa, lk 48 – 72.

- Maran, Timo, Kadri Tüür 2003.** Tekst ja Loodus. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts.
- Marder, Michael 2013.** Plant-Thinking: A Philosophy of Vegetal Life. New York: Columbia University Press.
- McClinton-Temple, Jennifer, Alan R. Velie. 2007.** Encyclopedia of American Indian Literature (Encyclopedia of American Ethnic Literature). New York: Infobase Publishing.
- Meeker, W. Joseph 1974.** The Comedy of Survival: Literary Ecology and a Play Ethic. Tucson: University of Arizona Press.
- Merchant, Carolyn 1989.** Ecological Revolutions: Nature, Gender, and Science in New England. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.
- Mies, Maria, Vandana Shiva 1993r.** Ecofeminism (Critique. Influence. Change.). London: Zed Books.
- Minkowski, WL 1992.** Women Healers of the Middle Ages: Selected Aspects of Their History. – American Journal of Public Health. Vol. 82, No. 2, February 1992, Washington: American Public Health Association, pp 288 – 195.
- Murphy, D. Patrick 2010.** Ecocritical Exploration in Literary and Cultural Studies: Fences, Boundaries and Fields. Lanham: Lexington Books.
- Märka, Veiko 2011.** Eesti ökofeminismi tüürihoidja - <http://ekspress.delfi.ee/news/areen/eesti-okofeminismi-tuurihoidja?id=63020522> (05.07.2015)
- Nash, Frazier Roderick 2014.** Wilderness and the American Mind: Fifth Edition. New Haven: Yale University Press.
- Nelson, Barney 2000.** The Wild and the Domestic: Animal Representation, Ecocriticism, and Western American Literature. Reno: University of Nevada Press.
- Nelson, P. Michael 2008.** Deep Ecology. – Encyclopedia of Environmental Ethics and Philosophy. Ed. J. Callicott, Robert Frodeman. New York: Macmillan Reference USA, pp 206 – 211.
- Nevidemskaja, Margarita 2012.** Indian Land Cession in the United States and Canada in the 18th and 19th Century (bakalaureusetöö). Tartu: Tartu Ülikool.
- Niethammer, Carolyn 1977.** Daughters of the Earth: The Lives and Legends of American Indian Women. New York: Simon & Schuster.
- Oja, Martin 2006.** Jaan Kaplinski ning ökoloogiline vaade – Akadeemia, AK. 19, Nr. 11, Tallinn: SA Kultuurileht, lk 2402 – 2410.
- Kaer, Krista (tlk) 2004.** Kas Naise ja mehe suhe on sama, mis looduse ja kultuuri suhe? Originaal: Sherry B. Ortner, Is Female to Male as Nature is to Culture? In Sherry B. Ortner (1996), Making Gender. The Politics and Erotics of Culture. Beacon Press, Boston, pp. 21-42
- Owens, Louis 1998.** Mixedblood Messages: Literature, Film, Family, Place. Norman: University of Oklahoma.
- Pierre, St. Mark, Tilda Long Soldier 1995.** Walking in the Sacred Manner: Healers, Dreamers, and Piper Carriers – Medicine Women of the Plains. New York: Touchstone.

- Pollan, Michael 2002.** The Botany of Desire: A Plant's-Eye View of the World. New York: Random House Trade Paperbacks.
- Plumwood, Val 1992.** Feminism and The Mastery of Nature. Taylor and Francis
- Ray, J. Sarah 2013.** The Ecological Other: Environmental Exclusion in American Culture. Tucson: University of Arizona Press.
- Roemer, M. Kenneth, Joy Porter 2005.** The Cambridge Companion to Native American Literature. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rosaldo, Renato 1989.** Imperialist Nostalgia. - Representations No. 26, Special Issue: Memory and Counter-Memory, Spring 1989, pp 107 – 122.
- Ruether, R. Rosemary 1975.** New Woman / New Earth: Sexist Ideologies and Human Liberation. New York: Seabury Press.
- Schultermandl, Silvia 2005.** Fighting for the Mother/Land: An Ecofeminist Reading of Linda Hogan's Solar Storms. – Studies in American Indian Literatures. Series 2, Vol. 17, No. 3, Fall 2005, pp 67 – 84.
- Schweninger, Lee 2008.** Listening to the Land: Native American Literary Responses to the Landscape. Athens: University of Georgia Press.
- Smith, Ernest 2003.** The Inside of Lies and History. Linda Hogan's Poetry of Conscience. – From The Center of Tradition: Critical Perspectives on Linda Hogan. Ed. Barbara J. Cook. Boulder: University Press of Colorado, pp 11 –17.
- Smith, J. Andrea, Kēhaulani Kauanui 2008.** Native Feminisms Engage American Studies. – American Quarterly, Vol. 60, No. 2, June 2008, pp 241 – 248.
- Speek, Tiit 1996.** Ökokriitikast. – Akadeemia, Nr. 11, 1996. Tallinn: SA Kultuurileht, lk 2373 – 2381.
- Speek, Tiit 1997.** Kutse dialoogile. – Eesti Loodus, Nr. 1, Jaanuar 1997. Tallinn: MTÜ Loodusajakiri, lk 8 – 9.
- Stormberg, Ernest 2003.** Circles Within Circles: Linda Hogan's Rhetoric of Indigenism. – From The Center of Tradition: Critical Perspectives on Linda Hogan. Ed. Barbara J. Cook. Boulder: University Press of Colorado, pp 97 – 109.
- Sukmit, Killu 2014.** Ma tean, mis on feminism, aga mis on ökofeminism? - <http://ekspress.delfi.ee/news/areen/eesti-okofeminismi-tuurihoidja?id=63020522> (05.07.2015)
- Švubová, Jitka 2010.** Magic in Louise Erdrich's Tracks and Linda Hogan's Solar Storms. - Masarykova univerzita. https://is.muni.cz/th/179960/ff_m/Svubova_Master_diploma_thesis.pdf (12.04.2015)
- Tabur-Jõgi, Helena 2004.** Stereotypical Self-Images of Native Americans in the Novel Reservation Blues, and Short Story Collections The Lone Ranger and Tonto Fistfight in Heaven, and The Toughest Indian in the World by Sherman Alexie (magistritöö). Tartu: Tartu Ülikool.
- Talvet, Jüri 2008.** Ameerika luule antoloogia: Poe'st, Whitmanist ja Dickinsonist XX sajandi lõpuni. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Tansley, G. Arthur 1935.** The Use and Abuse of Vegetational Concepts and Terms. - Ecology, Vol. 16, No. 3, July 1935, pp 248 – 307.

Tohe, Laura 2000. There is no Word for Feminism in My Language, - Wicazo Sa Review, Vol. 15, No. 2, Fall 2000, pp 103 – 110.

Träder, Liisi 2008. Representation of Native Indians in Native Canadian Literature (bakalaureusetöö). Tartu: Tartu Ülikool.

Tüür, Kadri 1999. Põlisameeriklaste luulet. – Vikerkaar, Nr 2 – 3, Veebruar – Märts, lk 21 – 28.

Tüür, Kadri 2000. Kirjandusökoloogia kohasusest. – Koht ja Paik I. Toim. Virve Sarapik, Kaia Lehari. Tallinn: EKA, lk 172 – 176.

Tüür, Kadri 2003. Eesti looduskirjandus: määratlus ja klassifikatsioonid (magistritöö, juh. Kalevi Kull, Peeter Torop). Tartu: Tartu Ülikool.

Tüür, Kadri 2014. „Puhastus“: õnn, häbi ja ökofeminism. Õnne kogum: artiklid, esseed ja pildid õnnest 2010-2014. Tartu: Greif, 62-66.

Warren, Karen J. 1996. Ecological Feminist Philosophies. Indiana University Press

Warren, Karen J. 1997. Ecofeminism: Women, Culture, Nature. Bloomington: Indiana University Press.

Warren, Karen J. 2000. Ecofeminist Philosophy: A Western Perspective on What it is and Why it Matters. Rowman & Littlefield

Velie R. Alan, A. Robert Lee 2013. The Native American Renaissance: Literary Imagination and Achievement. Norman: University of Oklahoma Press.

Vernon, S. Irene 2012. We Were Those Who Walked Out of Bullets and Hunger: Representation of Trauma and Healing in “Solar Storms”. – American Indian Quarterly, Vol. 36, No. 1, Winter 2012, pp 2 – 49.

Wiget, Andrew 1995. Dictionary of Native American Literature (Garland Reference Library of the Humanities). New York: Garland Publishing, Inc.

Wilkinson, Loren 2003. Earthkeeping in the Nineties; Stewardship of Creation. Eugene: Wipf & Stock Pub.

Earth First - <http://www.earthfirst.org/> (15.07.2015)

Indian Country Today Media Network - <http://indiancountrytodaymedianetwork.com> (25.07.2015).

SOLAR STORMS BY LINDA HOGAN: AN ECOFEMINIST ANALYSIS

SUMMARY

The present master's thesis is titled *Solar Storms by Linda Hogan: An Ecofeminist Analysis* and as the title states it was aimed to analyze Linda Hogan's book *Solar Storms* from the ecofeminism point of view. Analyze is based on American ecofeminist Greta Gaard's idea to concentrate more attention to Native American literature (from ecofeminism perspective).

First chapter gives a short overview of Native American literature and Linda Hogan's role in it since Native American Renaissance. She has written novels, essays and poetry. *Solar Storms* can be considered part of Native American literary canon. Despite having been written twenty years ago it is very actual to this day. Almost every year a new article or research paper is released based on Hogan's *Solar Storms*. Present master thesis aims to research themes that haven't been analyzed before – women's relationship to animals and plants.

Second chapter is centered around ecocritical and ecofeminism theories. Both ecocritical and ecofeminist literary criticism are relatively new research branches. Ecocriticism is the study of literature and environment. Ecofeminist literary criticism analyses women's relationship with nature in literature. Ecofeminism has branched out into different directions and therefore many ideas can contradict each other. Present thesis is based on Greta Gaard's ideas who is one of the few western scholars who has addressed that Native American literature could be one of the main focus areas for ecofeminism in the near future. Gaard has pointed out that while analyzing Native American literature we should pay very close attention to the relationship between humans and animals. Present thesis is based on Gaard's idea (who borrows it from Sherry B. Ortner) that our Western society has a dualistic approach and women are seen as being 'closer to Earth'. Native American feminist writers (who by the way refuse to call themselves feminists) could also be described as ecofeminists, because for them Land / Earth has traditionally been a very important subject. For them it's plain obvious that women have a special relationship with the Land, animals and plants.

Second chapter's third analytical part concentrates on themes in Native American and Western nature literature, in particular humans relationship to land, animals and plants.

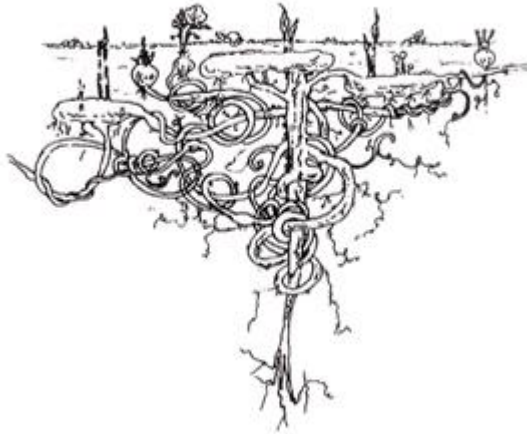
Wilderness has shaped human's imagination of nature. For Native Americans the term *wilderness* doesn't exist, because throughout their history they've lived in harmony with the nature and their understanding hasn't changed that much to this very day. Native Americans mention the deep and long relationship between humans and animals in their oral traditions, philosophies, spiritual rituals and in literature. While Native American literature describes animals as pre-human creatures who are greatly respected then Western nature literature is more focused on humans. Native Americans have a very close relationship with plants while Western people have started to develop new and interesting ways to look at the plants (Critical Plant Studies, Vegetal Ecocriticism)

Present master thesis closely analyses three main topics: woman's relationship to the Land, animals and plants. "Solar Storms" main character's relationship with the Land is in constant change. At the beginning of her journey she is rootless due to her origins, but as she travels through the Land and water she finally reaches to her identity. Western and Native American approaches are closely observed where western literature tries to approach nature and animals in a physical way whereas Native American approach is more in the spiritual way. For Native Americans the Land is everything and eventually the main character Angela starts to hear it speak. Women's relationship to animals is deep and it is related to losing one's language. As their own language fades away it makes it impossible to speak to animals. As Angela and her companions travel close to their Land and language they start to remember their origins and they are able to speak to animals once again. Third part in the analytical chapter is focused on women and their relationship to plants. Native American women have traditionally been healers. Angela in *Solar Storms* has alienated from plants which is mainly due to the western society. As her story unfolds she becomes closer with plants and in some sense becomes one herself gaining plants properties.

Purpose of the present master thesis by analyzing Linda Hogan's *Solar Storms* has been achieved. Author of this paper has approached themes that have been out of focus and brings out aspects previously not analyzed. In addition to the main goal this thesis supplements current work done in this area in Estonia and hopes to inspire future researchers to do the same.

LISAD

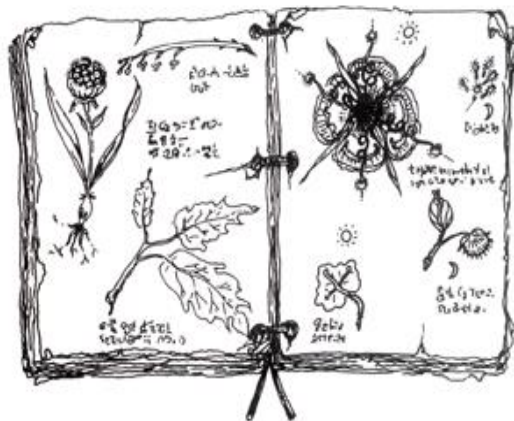
Lisa 1

Joonis 1. Tärnpuu (*Redroot*)

Joonis 2. Akitsi

Joonis 3. Ravimtaimeraamat

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Maarja Soonberg (isikukood 48404122719),

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose “Linda Hogani “Päikesetormid”: ökofeministlik analüüs”, mille juhendaja on Kadri Tüür,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus 01.09.2015

Maarja Soonberg